

Hvordan presenteres kristendommens mangfold i to lærebøker i Religion og etikk?

En lærebokanalyse av to lærebøker i Religion og etikk

PETER NIKOLAI HELMS

VEILEDER

Morten Beckmann

Universitetet i Agder, [2024]

Fakultet for Humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Master

Abstract

The purpose of this master's thesis was to examine how diversity is presented in two textbooks in Religion and ethics adapted to LK20. The aim of the thesis is to describe how diversity is portrayed in the presentation of Christianity in the textbooks, and to investigate which perspectives the books are including. Diversity is about versatility and variety of ways in which Christianity can be manifested (NAOB, 2024). The starting point for examining diversity and how it is represented was Robert Jackson's "interpretive approach", which is an approach where religion is seen as a complex phenomenon and is manifested through an individual, group, and traditional level (Jackson, 1997; 2004; 2009).

The results show differences between the levels of representation. The few individual representations in both textbooks mean less cover of diversity through the individual perspectives. Christianity is mostly covered from a group or a tradition level, and the perspectives the textbooks include are mostly from the Church of Norway. Aschehoug's textbook takes diversity more into account than Cappelen Damm. This comes from a more inclusive languages and more focus on the use of outside perspectives. Cappelen Damm got most perspectives from insiders, but very little variation among the perspectives. The results of many similar perspectives from within is that Christianity is exposed to a greater extent to essentialism when perspectives that are presented, does not take alternative perspectives into account.

Sammendrag

Hensikten med studien er å undersøke to lærebøker tilknyttet Religion og etikk ved LK20, og hvordan de formidler det kristne mangfoldet. Målet i oppgaven er å identifisere hvordan mangfold blir presentert i beskrivelsene av kristendom i lærebøkene, og hvilke perspektiver som inkluderes. Mangfold handler om flersidighet og variasjon av måter kristendom kan opptre på (NAOB, 2024). Med utgangspunktet i Robert Jacksons «interpretive approach» beskriver oppgaven religion som et komplekst fenomen og i hvilken grad mangfold presenteres fra et individ-, gruppe-, og tradisjonsnivå (Jackson, 1997; 2004; 2009). Gjennom en tematisk innholdsanalyse av lærebøkernes tekster beskrives hvilke perspektiver som presenteres og hvordan.

Resultatene viser en skjev fordeling mellom representasjonsnivåene. Få individrepresentasjoner i begge lærebøker gjør at mangfold blir lite dekket fra individnivået. Tradisjonsnivået er mest til stede i begge bøkene. Begge lærebøkene presenterer kristendom mest fra gruppe- og tradisjonsnivået og det er perspektiver lignende Den norske kirke som i størst grad er rådende i beskrivelsene. Aschehougs lærebok tar i større grad høyde for mangfold enn Cappelen Damm. Dette kommer av en hyppigere bruk av faglige utenfraperspektiver og et mer inkluderende språk. Cappelen Damm har flest faglige innenfraperspektiver, men liten variasjon blant perspektivene. Resultatet av mange like perspektiver gjør at kristendom i større grad utsettes for essensialisme de gangene innenfraperspektivene presenteres, og ikke tar høyde for alternative perspektiver.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på fem år på lektorstudiet på UiA. Dette er muligens eneste gang i livet jeg kommer til å utdype meg så langt inn i et konkret tema, og det har vært en spennende reise fylt med både glede og frustrasjoner. Nå er jeg ved endt studium, og jeg gleder meg til å kunne praktisere kompetansen jeg har opparbeidet meg i skolen i årene som kommer.

Jeg er takknemlig for alle gode støttespillere som har motivert, utfordret og hjulpet meg i prosessen med å ferdigstille en så omfattende oppgave. Jeg vil spesielt legge en takk til min veileder Morten Beckmann for å komme med gode innspill og veiledning gjennom hele prosessen. Det har vært utfordrende, men samtidig nyttig i utviklingen av oppgaven.

Jeg ønsker også å uttrykke en stor takk til mine medstudenter og venner som har motivert og ansvarliggjort meg gjennom prosessen. Uten motivasjon fra dere hadde jeg slitt med å ferdigstille oppgaven innenfor tidsrammen.

Til slutt ønsker jeg å uttrykke en stor takk til min kone Ingrid og min familie som alltid oppmuntrer meg når jeg er frustrert, og som hjelper meg å se lys i enden av tunnelen.

Kristiansand, mai 2024

1.0 Introduksjon	1
1.1 Innledning	1
1.2 Tema og problemstilling	3
1.2.1 En innføring i Jacksons fortolkende tilnærming	4
1.2.2 Underspørsmål	7
<i>Underspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?</i>	7
<i>Underspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?</i>	10
1.3 Religion og etikk	14
1.3.1 Lærebøkene i Religion og etikk	14
1.4 Bakgrunn for problemstilling	15
1.4.1 Begrunnelse for valg av kristendommen	16
1.5 Disposisjon	17
2.0 Metode og materiale	18
2.1 Valg av metode:	18
2.2 Fremgangsmåte	22
2.3 Svakheter med metoden	27
2.4 Etske overveielser:	28
2.5 Utvalg	29
2.5.1 Lærebøkene	30
2.5.2 Cappelen Damm	30
2.5.3 Aschehoug	31
3.0 Analysekapittel	33
3.1 Cappelen Damm	33
3.1.1 Individnivå	33
3.1.2 Gruppenivå	36
3.1.3 Tradisjonsnivå	46

3.2 Aschehoug	52
3.2.1 Individnivå:	52
3.2.2 Gruppenivå.....	55
3.2.3 Tradisjonsnivå.....	62
4.0 Funn i lærebøkene i lys av teori om representasjon og mangfold	70
<i>Underspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?</i>	70
<i>Underspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?</i>	72
5.0 Avslutning	80
5.1 Videre forskning	80
6.0 Litteraturliste	81
Vedlegg 1.	1

1.0 Introduksjon

1.1 Innledning

Denne masteroppgaven tar for seg fremstillingen av kristendom og dens mangfold i to lærebøker fra Aschehoug og Cappelen Damm, som begge innehar tittelen «Religion og etikk», og som er tilknyttet RoE ved LK20 (Eidhamar et al., 2022; Eriksen et al., 2022).

Skolens religionsundervisning er blitt formet som et resultat av både historiske og politiske hendelser. Dette har en stor betydning for hvordan religioner representeres og hvor mye en religion og dets indre mangfold får av representasjonsplass i skolen.

Historisk sett har grunnskolens religionsundervisning vært under stadig utvikling og diskusjon. I Norge deles ofte utviklingen inn i statspietismen ved allmueskolen (1736-1860), overgangen til den allmenne folkeskole (1860-1969) og perioden etter ny grunnskolelov (1969-) (Andreassen, 2016, s.61). Grunnen til at skolegang ble innført i Norge var for å forberede seg til konfirmasjonen på 1700-tallet. Lærebøkene var Bibelen og katekismeforklaringene til Erik Pontoppidan med *Sandhet til Gudfrygtighed* (1737).

Forklaringene skulle pugges og var fasit (Repstad & Tallaksen, 2014, s.27-28; Andreassen, 2016, s.62). Det som fikk representere «kristendommen» i undervisningen var først og fremst en utvalgt tradisjonskjerne av evangelisk-luthersk kristendom gjennom Pontoppidans lærebok. Pontoppidans lærebok presenterte kristendom med lutherske perspektiver og andre former for kristendom var ikke representert. I dag skal det være mer plass til andre religioner og Norge har forpliktet seg til en mer mangfoldig og inkluderende undervisning (Andreassen, 2016, s.61). Hvor mye, samt hvordan religioner blir representert i grunnskolen, har gått gjennom endringsprosesser i tråd med samfunnsutviklingen mot mer mangfold. Det betyr at religionsundervisningen ser annerledes ut i dag, enn den gjorde opprinnelig. Dette bør også bety at det tas mer høyde for mangfold i undervisning og lærebøker.

På lik linje som grunnskolen, har religionsfaget i den videregående skole fulgt de samme historiske endringene. Faget vi i dag kaller Religion og etikk (heretter kalt RoE) har sitt opphav fra katedralskolene. Etter reformasjonen hadde skolene som hovedoppgave å utdanne prester og teologer etter den lutherske læren frem til 1800-tallet (Andreassen, 2016, s.75). Faget bygget på tradisjonsinnhold med et evangelisk luthersk innsideperspektiv og det som på andre del av 1800-tallet ble kalt for *Religionsfaget*, var i all hovedsak synonymt med den offisielle evangelisk-lutherske kristendoms læren (Andreassen, 2016, s.75).

Den evangeliske lutherske kristendommen var i lang tid den som religionskunnskap ble forankret i, men tiden har endret både hva og hvordan representasjon kan se ut. I dag bærer faget preg av å holde følge med utviklingen og trendene til samfunnet (Repstad & Tallaksen, 2014, s.38). Det er verken prester eller teologer som er pådriverne for undervisningen, og læreplanene etter 1974 har gitt mer plass til levende religion og religioners egenart (Andreassen, 2016, s.77). Samtidig har vi i dag fått et større fokus på utforskning, mangfold og digital kompetanse gjennom bruk av et metodemangfold av kilder og digitale læringsverktøy i skolen. En skulle nesten tro at lærebokens relevans stagnerte.

Læreboken var et sentralt læringsmiddel fra skolens grunnleggelse, og fortsatt mener professor Bengt-Ove Andreassen at på tross av den digitale utviklingen, de nye læreplanene og større tilgang til materiale enn før, har statusen til lærebøkene forblitt sentral. Videre forteller Andreassen om at bøkene kan sees på som *maktbøker* i skolen (Andreassen, 2014, s.1). Det som menes er at forfatteren har en stor makt til å påvirke hvordan religion blir fremstilt i bøkene og hvilke perspektiver som får representere de ulike religionene.

I dag lever vi i et samfunn preget av et større mangfold, både i Norge og i verden. Klasserommet som en gang inneholdt en felles kristen kulturell bakgrunn, har i dag blitt mangfoldig med ulike religiøse og kulturelle bakgrunner (Repstad & Tallaksen, 2014, s.75). Hvis lærebøkene kan sees på som makttekster som gir ungdom kunnskap om hva religion kan være, så er det viktig med en avklaring av hvordan religioner faktisk fremstilles i dem, samt hvem som får representere religionene. En dansk kontekst ble av Annika Hvithamar beskrevet ved at det ofte er luthersk kristendom som blir sett på som «kristendommen» (Hvithamar, 2014, s.224). Hvis dette er sammenlignbart med Norge, vil det kunne resultere i få perspektiver som får prege, på tross av et større mangfold.

Med dette som bakgrunn vil denne oppgaven analysere hvordan kristendom blir representert i de nye lærebøkene i skolen. Ønsket er å finne ut av hvorvidt lærebokforfatterne legger opp til et bredt spekter av representasjoner av kristendom og hva som får beskrive mangfoldet. Konsekvenser av mer ensidige fremstillinger kan lede til fordommer i form av generalisering og mulig essensialisering. I denne masteroppgaven vil jeg analysere hvilke kristendomsrepresentasjoner som kan spores i to sentrale skriftlige lærebøker i RoE, sett i lys av Robert Jacksons fortolkende tilnærming.

1.2 Tema og problemstilling

Masteroppgavens mål er å drøfte hvordan kristendomsinnhold presenterer mangfold og hvilke perspektiver som kommer til uttrykk i de nyere lærebøkene i RoE på VG3 etter LK20. Mer konkret vil oppgaven drøfte og analysere hvilke representasjoner som skildres i de fysiske lærebøkene og hvilke kirkelige retninger som får representere kristendommen i de utvalgte læreverkene.

Jeg har valgt å undersøke to sentrale lærebøker fra henholdsvis Cappelen Damm (Eriksen et al., 2022) og Aschehoug (Eidhamar et al., 2022), som begge har navnet *Religion og Etikk* og som bygger på læreplanen, LK20. Nettressurser og annet faglig materiale som forlagene står bak er ikke en del av analysen grunnet oppgavens omfang. Selve innholdet i lærebøkene trenger ikke være representativt for hva eller hvordan en religionslærer underviser elevene sine. Det finnes derimot forskning som sier noe om at flere lærere ofte lener seg på lærebøkene (Repstad & Tallaksen, 2014, s.111; Tallaksen & Hodne, 2014). Det jeg ønsker å belyse er hva som representeres og inkluderes som kristendom i lærebøkene, og om det er noen perspektiver som får dominere. Oppgaven ønsker å bidra til en bevisstgjøring på eventuelle skjevheter i lærebøkens representasjon av kristendom og dens mangfold.

1.2.1 Problemstilling

Problemstilling: “Hvordan presenteres kristendommens mangfold i to lærebøker i Religion og etikk?”

Problemstillingen tar for seg hvordan kristendommens mangfold blir presentert i lærebøker. Dette utdypes videre nedenfor. Andreassen beskriver at enhver religion er preget av mangfold. Det som en lærebok presenterer om en religion, vil alltid kunne bli møtt med ulike unntak. Det finnes ulikheter mellom ståsteder blant de konstruerte kirkelige retningers tradisjoner, mellom sosiale grupper og på individuelt plan. Å fange opp en «hel» religion vil være uoverkommelig og det er ikke mulig å få med alle nyanser av et større mangfold (Andreassen, 2016, s.92-93). Denne oppgaven ser på hvordan kristendommens mangfold presenteres og vil identifisere hvem som får representere «den».

I det norske akademis ordbok (også kalt NAOB) betyr eksistens av mangfold at det finnes en mangesidighet eller en stor variasjon (NAOB, 2024). I overført betydning til problemstillingen tar jeg utgangspunkt i at kristendommen er mangesidig. Det betyr at religion har ulike sider, tolkninger og måter som kan representere hva kristendommen kan være. Å undersøke mangfold tar i denne oppgaven for seg presentasjon av det indre mangfoldet. Det indre mangfoldet av kristendommen, tar for seg variasjoner på innsiden av

religionen. Ved eksempelvis fremstillingen av dåp, kan det være variasjoner av læren om dåpen, meningen med den og hvordan dåp gjennomføres. Målet er å studere om slike variasjoner synliggjøres i lærebøkene. Hvis en går ut fra at «alle kristne» praktiserer barnedåp slik som i f.eks. Dnk, kan leserne av læreboken gå glipp av flere aspekter som dåpen kan tilføres ved hjelp av andres perspektiver.

Et aspekt ved at kristendommen er flersidig, handler om at det finnes ulike måter å representere kristendommen på. Å undersøke hvordan lærebøker fremstiller kristendommens mangfold, tar i denne oppgaven for seg en representasjonsmodell som inkluderer tre ulike nivåer innhold kan presenteres fra. Representasjonsnivåene er individ-, gruppe-, og tradisjonsnivået, som reflekteres gjennom LK20s kjerneelement «Kjennskap til religioner og livssyn» (Utdanningsdirektoratet, 2019, s.2) og som bygger på Jacksons fortolkende tilnærming for religionsundervisning (Jackson, 1997; 2004). Nivåene blir i oppgaven eksplisitt brukt til å kategorisere alt kristendomsinnhold (se metodekapittel), og vil bli brukt for å belyse hvordan kristendommens mangfold blir presentert i lærebøkene. Helt konkret vil jeg analysere hvilke av Jacksons nivåer som kan gjenspeiles i fremstillingen av kristendommen i lærebøkene, og drøfte hvorvidt noen bestemte nivåer særlig preger fremstillingen. Jeg vil også drøfte hvilke perspektiver som kommer til uttrykk i fremstillingen. Hvordan ulike aktører beskriver kristendom, kan potensielt se ulikt ut sammenlignet med andre individer, grupper og tradisjoner. Derfor er det relevant å identifisere om det er noen perspektiver som trumfer andre i lærebokfremstillingene.

1.2.1 En innføring i Jacksons fortolkende tilnærming

Før underspørsmålene presenteres, vil det være hensiktsmessig å presentere kort det teoretiske rammeverket til oppgaven. Jacksons modell er overordnet tre ulike nivåer som vil bli brukt til å belyse hvordan kristendoms mangfold blir behandlet i lærebøkene.

Teorien masteroppgaven bygger på er bearbeidet av professor Robert Jackson ved University of Warwick. Jackson har sin ekspertise på religiøst mangfold og undervisning (Jackson, 1997; 2004; 2009). Teorien han lanserte ble en ny måte å tilnærme seg religion på i religionsundervisning og har som mål å gi mer vekt på representering av mangfold på innsiden av en religion, så vel som å tydeliggjøre samspillet mellom ulike aktører og måter religion kan bli representert på (Jackson, 2009, s.1).

Tanken hos Jackson er at religionsundervisning ikke handler om å finne et enhetlig svar på hva religion er, men heller at den skal være et bidrag til å utvide perspektivene på hvordan det religiøse livet kan se ut. Jackson vil at menneskets religiøse liv skal sees på som ikke bare et resultat av en tradisjon, men nært knyttet til individuelle perspektiver, og et mellomnivå (gruppenivå) med samfunnet som påvirker individets tro (Jackson, 1997. s.62-63). Med dette som bakgrunn inkluderer Jackson både gruppe- og individsrepresentasjoner til å bli en del av undervisningen, slik at undervisningen ikke utelukkende bare tar for seg religion på tradisjonsnivå. Å ta for seg religion på disse ulike nivåene vil få frem et mangfold, og dermed bidra til å unngå essensialisme (Jackson, 1997). Denne tilnærmingen har fått navnet *the interpretive approach*, men i den norske konteksten navngis den heller for *den fortolkende tilnærmingen*. Den er heller ikke ukjent i en norsk kontekst (Jackson, 2009).

Denne tilnærmingen forholder seg til tre viktige begreper som sammen danner et større bilde av det religiøse mangfoldet i undervisningen; representasjon, tolkning og refleksivitet (Jackson, 2009, s.1). Når Jackson bruker begrepet tolkning, mener han hvordan hans metode krever en sammenligning mellom elevens egne forståelser og begreper, og den kunnskapen som blir delt med elevene. Det vil si konsepter og erfaringer som en «insider» formidler av religiøst liv, skal sees på og forstås så godt som mulig for en «outsider». Denne type tolkning krever empati og sensitivitet, i tillegg krever det å lære om religiøst liv å forholde seg til en representasjonsmodell (Jackson, 2009, s.3). Ved begrepet refleksivitet skal tilnærmingen til Jackson i seg selv ikke bare gå ut på å øke kunnskapen til individer, men å reflektere over sin egen forståelse og verdier i sammenheng med undervisningsmaterialet (Jackson, 2009, s.4).

Det siste av de tre begrepene, representasjon, er fokuset i oppgaven. I Jacksons tilnærming blir det brukt til å fortelle hvordan en religion kan bli fremstilt for å utvide ens forståelseshorisont. Det som skiller hans tilnærming fra flere andre pedagogiske modeller, er fleksibiliteten. Ofte har fremstillingen av «verdensreligioner» blitt sett på som homogene trossystemer (Anker, 2014, s.36). Det vil si at aspekter ved religioner forenkles til en kjerne. Jackson fremhever at det ofte ikke er samsvar mellom individuelle erfaringer (eller grupper) og de forenklete fremstillingene av religion. Svaret på dette er den fortolkede tilnærmingen og dens fleksibilitet. Jackson er ikke opptatt av å finne et helhetlig bilde av en religion ettersom hva som ses på som «nøkkelfakta» kan variere blant innsidere, men heller å danne et større bilde av hva religion kan være og å få frem ulike aspekter for representasjon (Jackson, 2009, s.1-2). Religion (eller «religiøst liv», som Jackson foretrekker) er komplekst å forske

på, og Jackson argumenterer for å se på representasjon av religion fra tre ulike nivåer (Jackson, 1997).

Tilnærmingen fremhever å se religion fra individnivået, gruppenivået og tradisjonsnivået (Jackson, 1997; 2004; 2009). Disse nivåene vil heretter bli referert til som representasjonsnivåer. Ved *individnivået* mener Jackson menneskelige aspekter og historier på individuelt plan, der individet selv tar del i å skape et bilde av det som representeres. Jackson forklarer dette med at hvert individ er unikt og innehar egne forståelser (Jackson, 2009).

Gruppenivået sees på som et samlet nivå for ulike grupper. En gruppe er individer samlet med egne karakteristikk som gjør dem sammenlignbare med andre grupper (Jackson, 1997, s.64-65). Eksempelvis denominasjoner og sekter, men også etniske og sosiale grupper. Det kan gjerne være en kombinasjon. Jackson kaller dette for *membership groups*.

Tradisjonsnivået er det bredeste nivået, og er det nivået som tar for seg beskrivelsene av kristendom som verken faller under gruppe- eller individnivået. At det finnes et tradisjonsnivå betyr ikke betyr at tradisjoner oppfattes likt blant mennesker, eller at de ikke endres. Jackson argumenterer i utgangspunktet for at det er umulig å lage et helhetlig bilde av religiøs tradisjon. Poenget er heller å se på ulike konstruksjoner av en tradisjon, beskrevet av både folk på innsiden og utsiden (Jackson 1997, s.64; 2009, s.2).

Den fortolkende tilnærmingen er ment for religionsundervisning, men ettersom studier demonstrerer at læreboken blir hyppig brukt i undervisningen (Andreassen & Lewis, 2014; Repstad & Tallaksen, 2014), mener jeg det er relevant å anvende Jacksons modell på lærebøker, siden de ofte danner utgangspunkt for undervisning. Hvordan jeg anvender og tolker modellen vil bli beskrevet etter underspørsmål 1.

1.2.2 Underspørsmål

Problemstillingen er kompleks, det gjør det hensiktsmessig å anvende to underspørsmål som bidrar til å svare på hvordan på hvordan kristendommen og dens mangfold presenteres:

Underspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?

Underspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?

Underspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?

Det første underspørsmålet tar for seg det jeg kaller for representasjonsnivåer. Målet er ikke å fortelle hva som er «rett» representasjon av kristendommen, men heller hvilke representasjoner som uttrykk i lærebøkene. Som tidligere nevnt brukes «mangfold» i denne oppgaven synonymt med «flersidighet». Å undersøke hvilke måter kristendom blir representert på, tar for seg en identifisering av hvilke representasjonsnivåer som er til stede i lærebøkene, hva som får mest plass, og hva av innhold som presenteres. Oppgaven er i seg selv en kvalitativ oppgave, men tar for seg det kvantitative for å belyse et kvalitativt aspekt. Jeg ønsker å avdekke hvor mye hver av de ulike representasjonsnivåene er til stede i lærebøkene, og i hvilke sammenhenger de forekommer. Tanken er å kartlegge balansen mellom de ulike nivåene, og -om noen er mer rådende enn andre. Eksempelvis om det er større fokus på tradisjonsnivået i skildringen av kristendommen, enn fra et individnivå. Selv kommer Jackson ikke med en direkte fasit for hvordan representasjonsfordelingen mellom nivåene skal se ut, men poengterer at hvis en vil ta høyde for nyanser og mangfold, uavhengig av religion som arbeides med, vil samtlige representasjonsnivåer bidra (Jackson, 1997). Lærebøker har tradisjonelt sett hatt en tendens til å overfokusere på tradisjonsnivået (Beckmann, 2023), men moderne læreverk i henhold til LK20, skal ifølge kjerneelementet «Kjennskap til religioner og livssyn», ha et bredere bilde der også gruppe- og individnivået skal presenteres (Utdanningsdirektoratet, 2019). Det er derfor interessant å analysere hvorvidt disse nivåene gjenspeiles i lærebøkene og balansen mellom dem. Videre vil jeg presentere min tolkning og bruk av Jacksons representasjonsnivåer som brukes for å kategorisere underspørsmål 1.

Anvendelse av Jacksons fortolkende tilnærming i oppgaven

Som nevnt finnes det representasjoner på et individ-, gruppe- og tradisjonsnivå (Jackson, 1997). I flere avsnitt i lærebøkene vil representasjonsnivåer overlappes, og det finnes flere nivåer i samme avsnitt. Det gjør at samme tematikk/innhold kan være til stede på flere nivåer i analysen. Begrepet *representasjon* tar for seg mangfoldige måter å beskrive kristendom ut fra. I underspørsmål 1 vil jeg belyse hvilke representasjonsnivåer som får prege beskrivelsene av kristendom i lærebøkene. Alt kristendomsinnhold vil bli kategorisert ut ifra representasjonsmodellen, og det gjør det mulig å gå mer i dybden på hvert nivåene og hvordan de behandler mangfold. Videre ønsker jeg å kort beskrive hvordan jeg forstår og anvender representasjonsnivåene.

Individ-, gruppe- og tradisjonsnivå

I denne oppgaven identifiserer og kategoriserer jeg *individnivået* ut fra et skriftlig materiale og med en antakelse av at individnivået lar seg overføre til skriftlig arbeid (lærebokteksten). Individnivået inkluderer fortellinger og skriftlig materiale i lærebøker som representerer personlige tanker, religiøse oppfatninger, opplevelser og fortellinger fra levd liv. I analysen kategoriserer jeg materiale fra samtid som religion på individnivå. Et eksempel kan være ungdommen Simon Tjemsland som blir intervjuet i Cappelen Damm om hvorfor han er kristen (Tuft et al., 2022, s.98). Det er et eksempel på individnivå. Han beskriver tanker om hvem han tror Jesus er og hvordan leve som kristen. Det kan være det bygger på en konkret tradisjon eller hva han har lært i en gruppe, men det er fortsatt hans egen oppfatning som beskrives, og som gjør at det fortsatt er individnivået som representeres.

Lærebøkers presentasjoner av historiske personer innenfor en religion ansees som del av gruppe/tradisjonsnivået og ikke et individnivå. Jeg legger representasjonen under gruppe/tradisjon når fremstillingene i lærebøkene tar for seg innhold som historie. Det er også fordi jeg ønsker å se på individnivået som representanter for subjektive ideer til det religiøse livet fra personer fremstilles som nålevende eller nylig har levd i moderne tid. Dersom lærebokteksten gjengir hva Luther en gang beskrev, tolker jeg derfor ikke dette som individnivå, selv om hans perspektiv i sin tid representerte et individnivå. Tanker som beskrives som ivaretatt gjennom generasjoner er i utgangspunktet kategorisert som tradisjon, selv om det finnes overlapp og et individnivå (og gruppenivå) kan bygge på de samme tankene. Dette har med at det er en relasjon mellom nivåene, og nivåene påvirker hverandre. Paven og andre sentrale roller som har som tydelig mål å videreføre en tradisjon, slik som prester og pastorer, vil heller ikke nødvendigvis kategoriseres som individnivået, men under tradisjonsnivået/gruppenivået.

Grunnen til dette er at de uttaler seg som representanter for en tradisjon eller gruppe. Hvis de eksempelvis blir spurt om dåp, vil de (høyst sannsynlig) svare ut fra den læren som de i kraft av sin stilling skal representere. Unntaket er hvis individets beskrivelse og tolkning av tradisjonen, ikke tydelig forenes med den tradisjonen individet representerer, eller at det tydelig beskrives som deres personlige synspunkter som løftes frem.

Gruppenivået tar for seg perspektiver tilhørende en gruppe med karakteristikk som kan skilles fra andre (Jackson, 1997). Nivået vil i oppgaven kategoriseres der en finner innhold som eksplisitt representerer en konkret gruppe. I studien til Herberger og Aschim ble gruppenivået delt inn i denominasjoner og i kulturelle/geografiske grupper for å kartlegge hva som lærebøkene presenterer av indre mangfold i jødedommen (2020). I denne oppgaven vil det samme undersøkes, men med en mer åpen tilnærming. Herberger og Aschim kodet og kategoriserte materiale i lærebøker ut fra to akser, med denominasjoner og kulturelle/geografiske grupper. I studien var det forhåndskategorisert noen konkrete jødiske grupper som fungerte bra i studien for å fange opp geografisk spredning av jødedom i sammen med denominasjoners variasjon (Herberger & Aschim, 2020, s.8-9). Selv om jeg i studien av kristent mangfold undersøker samme variasjoner på gruppenivået, vil det ikke være noen forhåndskategoriserte grupper. Jeg tar heller for meg de gruppene lærebøkene selv prioriterer å inkludere. Dette har med at kristendom har et større indre mangfold av både retninger og kulturer, og finnes over større deler av kloden. Gruppenivået kategoriseres og kartlegges heller når det finnes en konkret gruppe som eksplisitt beskrives i lærebøkene. Selve gruppenivået som representasjonsnivå, er når læreboken presenterer at det er en konkret gruppe i form av en denominasjon eller etnisk/kulturell/sosial gruppe som presenteres. I analysekapittelet beskriver jeg hvordan jeg går frem for å identifisere eksplisitte presentasjoner av grupper.

Når det i Aschehoug beskrives at pinsevenner ofte har et større fokus på å bli ledet av Den hellige ånd i livet sitt (Horsfjord, 2022, s.198), så er dette et eksempel på et gruppenivå. En slik grupprepresentasjon vil antageligvis beskrives med andre karakteristikk sammenlignet med en beskrive fra en vietnamesisk katolsk gudstjeneste i Kristiansand, eller hvordan en bibelgruppe tilknyttet Dnk vil se ut. Både ulikheter basert på det kulturelle spiller inn, samt hvilken denominasjon gruppen tilhører vil prege representasjonen. Nevnes det ikke tydelig hvilken gruppe som representeres, kategoriserer jeg dette som en beskrivelse av religion på tradisjonsnivå. Dette skjer hvis teksten ikke knyttes bevisst til en konkret gruppe, men heller blir til en form for representant for «generell kristendom». Det vil si at karakteristikkene som beskrives ikke blir representert som kjennetegn for en konkret gruppe. Det kan da for en leser

bli sett på som en del av «kristendommen», uten å knytte det til noe annet enn «det generelle».

Tradisjonsnivået er svært omfattende og sees på som ulike tradisjoner, historier, historiske hendelser, feiringer, bygninger, moralske koder, teologiske systemer og handlinger som ofte har blitt sett på som særtrekk ved en religion. Tradisjonsnivået er ofte ikke i like hyppig grad karakterisert av endring som på individ- og gruppenivået, selv om det også endres.

Tradisjonsnivået bygger på en overførbarhet over tid. Hva som overføres, er avhengig av hvilke(n) denominasjon(er) tradisjonen bygger på. Det vil si at det er ulike kristne tradisjoner, men også ulike fortolkninger av tradisjonene. I teksten så kan eksempler på tradisjonsnivå være beskrivelsen av historiske hendelser som blant annet den historiske utformingen av trosbekjennelsene. Beskrivelse av kristen teologi uten eksplisitt tilknytning til en konkret gruppe tolker jeg som tradisjonsnivå siden det ikke gjøres åpenbart hvem som står bak representasjonen. Beskrivelser av hvem Paulus fra Bibelen er og hvordan han har påvirket kristendommen over tid beskriver også en form for tradisjon. Tradisjonsnivået er en vid kategori og rommer i denne analysen det som beskriver kristendom og som ikke kan kategoriseres under individ- eller gruppenivået. Det betyr ikke at alt på tradisjonsnivået er representativt for alle kristne (Jackson, 1997, s.64), men heller at det får representere kristendom i lærebøkene.

Underspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?

Underspørsmål 2 tar utgangspunkt i at alt kristendomsinnholdet er overordnet kategorisert etter representasjonsnivåene (se underspørsmål 1), og dette underspørsmålet beskriver hvilke perspektiver som kommer til uttrykk fra hvert av representasjonsnivåene. Underspørsmål 2 har som hensikt å identifisere hvilke perspektiver som gjenspeiles. Overordnet er målet å identifisere hvordan kristendommens mangfold fremstilles, hva som inkluderes og hvem som preger innholdet. Videre vil jeg presentere to måter perspektiver identifiseres på og som preger beskrivelsen av kristendommen.

- (1) Professor Levi Eidhamar (2019) beskriver en perspektivmodell som skiller mellom de ulike perspektivene; faglig innenfra, faglig utenfra, samt personlig innenfra og personlig utenfra (Eidhamar, 2019, s.28). Denne modellen vil bli brukt som et supplement til Jacksons representasjonsnivåer, og vil brukes som et analyseverktøy for å kartlegge hvilke perspektiver som får representere materialet, og om det er en overvekt av noen bestemte perspektiver – enten innenfra eller utenfra. På individnivået forventes det flest personlige innenfraperspektiver, siden vi går ut ifra individer. Gruppenivået kan ha både faglige innenfraperspektiver og utenfraperspektiver, helt etter hvordan gruppene blir beskrevet. Jackson ytrer selv at det som ligger på tradisjonsnivået, også kan se ulikt ut. Både blant «insiders» og blant «outsiders» som beskriver tradisjonen i fra et utenfraståsted (Jackson, 2009, s.2). Ulike ståsteder gir ulike fremstillinger. Hvilke av Eidhamars perspektiver som er til stede, kan prege hvordan kristent mangfold blir presentert.
- (2) I tillegg til å analysere hvilke av Eidhamars perspektiver som får prege representasjonsnivåene, er det like interessant å identifisere hvor det er konkrete perspektiver fra denominasjoner eller sosiale/kulturelle/geografiske grupper som får prege de ulike nivåene. Denne delen vil undersøke hvilke perspektiver som blir tildelt plass, fokus og representasjon i læreboktekstene og hvordan de presenteres. Eventuelt om det er noen som er utelatt. Ved gjennomgåelsen av datamaterialet vil representasjonsnivåene kunne vise tendenser til om det er noen konkrete retninger som får større innflytelse for sine perspektiver. Et eksempel kan være hvilke individer som får representere «kristendommen». Er det noen konkrete denominasjoner de kommer fra, eller kanskje samsvarer ikke individets tro med noen konkrete retninger, eller at de ikke hører til noen? Dette vil bli forsøkt kodet ned for å finne ut hvilke perspektiver som inkluderes i lærebøkene. Viser det seg å være få stemmer som får prege innholdet, kan det tyde på en mer ufullstendig representering av mangfoldet.

I innledningen ble lærebøker presentert som maktbøker. Valg av innhold bestemmer hva som er representert og hva mottakerne lærer. Ved å se på hva forfatterne har prioritert å få med i bøkene, og fra hvilken vinkling, vil det fortelle noe om hvilke perspektiver som får representere kristendom. Konsekvenser kan være mange, og den makten som forfatterne sitter med, kan bidra til å beskrive kristendom både med mangfold og enhet. Andreassen beskriver at det ikke er mulig å fange opp en hel religion med alle dets aspekter (2016, s.92-93). Det betyr at noen aspekter vil bli prioritert fremfor andre i utvalget til lærebøkene.

Essensialisme i lærebøker

Essensialisme er et viktig begrep i oppgaven. Andreassen skriver at uavhengig av hvem som er publikum for en lærebok, så er det “nøkkelkunnskaper” som presenteres (Andreassen, 2014, s.2). Essensialisme er et begrep som handler om at det finnes en form for kjerne.

Professor De Muckadell beskriver det slik: “Essentialism is the view that there are essential properties of religion that make it what it is, or, more technically, “the stipulation of some set of necessary conditions or features that govern class membership”” (2014, s.502). Det betyr at hvis kristendom essensialiseres, er det konkrete perspektiver som får definere hva som er «kjernen i kristendommen», uten at det tas hensyn til andres perspektiver. Til en viss grad regner man med en form for essensialisme for å kunne skille religioner i fra hverandre i lærebøkene. Hva som inkluderes og hvordan det presenteres henger sammen med lærebokmakt. Hvis forfatterne går vekk fra betegnelser som *kristne* og heller bruker *noen* eller *mange kristne*, vil tekst ha potensial til å både beskrive enkeltperspektiver, samtidig som det ivaretas for et mangfold der ikke alle kristne skjæres over én kam. Hylén beskriver at essensialisme kan ha negative konsekvenser og kan bidra til å undertrykke mennesker. Det er ulike typer essensialisme, og konsekvensene kan være ulike (2014, s.7).

Jeg vil ikke gå direkte inn i debatten på om religion skal fremstilles essensialistisk eller ei, heller hvor mangfoldig det presenteres. Målet blir først og fremst å utforske tematisk hvordan lærebøkene presenterer kristendommens mangfold. Dersom lærebokteksten fremstiller kristendommen essensialistisk, vil dette naturligvis få konsekvenser for hvordan mangfold presenteres.

Jeg vil gjennomføre analysen ved å ta for meg bøkene uavhengige av hverandre, hver for seg. Bøkene er oppbygd ulikt og med ulike pedagogiske tilnærminger som gjør det enklere å heller forholde seg til én bok av gangen. Den pedagogiske tilnærmingen som er valgt, kan potensielt føre til konsekvenser for hvilke perspektiver som bøkene inkluderer. Jeg ønsker å se på individnivået først, hvorvidt og/eller hvordan det vises, omfanget, hvilke av Eidhamars perspektiver som anvendes, samt kode ned hvilke perspektiver som får representere nivået. Videre vil jeg analysere det samme fra gruppenivået og deretter tradisjonsnivået.

Avslutningsvis vil jeg peke på tendenser i lærebøkene og se på hva som skiller fremstillingene i representasjonsnivåene fra lærebøkene fra hverandre i analysen.

Religion

For å kunne si noe om hva kristendommen kan være, må det først defineres hva som legges i begrepet religion. Både læreboken fra Aschehoug og Cappelen Damm har en åpen tilnærming til hva religion kan være og viser til både substansielle og funksjonelle definisjoner (Eidhamar et al. 2022, s.14-15; Eriksen et al.2022, s. 8-9). Forfatterne skriver i Aschehougs lærebok at «dagens religionsforskere mener det er lite fruktbart å konstruere en definisjon som skal uttrykke sannheten om religion» (Eidhamar et al 2022, s.16). Hva religion kan være, samt hvilke religionsdefinisjoner som brukes, avhenger av hva som forskes på i RoE. I denne oppgaven vil en åpen tilnærming til religion bli brukt. Det sentrale blir å analysere hva som defineres i lærebøkene som religion, og enda mer konkret hva som gjenspeiles som kristendom.

En systematisk måte å beskrive og sammenligne religion på er bruk av ulike dimensjoner. I religionsundervisning har flere lærebøker ofte inkludert og brukt Ninian Smarts dimensjoner som et systematisk utgangspunkt for gjennomgåelse av verdensreligioner (Eriksen et al., 2022, s.37). Smart deler sin modell inn i syv ulike dimensjoner: Lære, myter/fortellinger, ritualer, opplevelser, etikk, sosial organisering og kunst/materielle uttrykk. Modellens formål er at elevene skal kunne bruke dimensjonene på alle former for religion (Repstad & Tallaksen, 2014, s.137). Tanken er at Smarts modell skal fange opp det som er felles for religioner skjematisk. Utfordringen ligger heller i om det er riktig å skjematisk sammenlikne religioner.

En som tar et oppgjør med Smarts dimensjoner er Robert Jackson. Jackson så på ulike design for å beskrive religion (Jackson, 1997, s.4). Problemet slik Jackson så det, er at når en snakker om religion i religionsundervisningen, vil en modell som Smarts kunne fange opp noen konkrete systematiske fremstillinger å ta utgangspunktet i, men som samtidig kan være en begrensning av hva religion kan være. Når Jackson ser på religion, så er en nøkkelfaktor å unngå å generalisere hvordan vi skal se på ulike religioner. Jackson velger heller å fokusere på religiøst liv, enn religion (Jackson, 1997, s.49). I denne oppgaven vil religion sees på fra Jacksons ståsted med en åpen tilnærming til religion, der man først og fremst ser på religion som religiøst liv. Det vil si at det som regnes som kristendom i denne oppgaven går ut fra en åpen tilnærming, der alt bøkene legger opp til som kristendom inkluderes. Å forsøke å lage en kjerne av hva religion skal være, kan bidra til stereotypi, samt begrense hva en religion er (Andreassen, 2016, s.133).

1.3 Religion og etikk

Lærebøkene er alle formet av læreplanen i RoE. I 2020 kom det nye læreplaner som gjennom politiske føringer ga lærerne føringer for hva som skal brukes tid på i fagene. Selv om LK20s kompetansemål skiller seg ut ifra tidligere læreplaner i utformingen og med færre mål, så har fokuset på ulik kunnskap og forståelse fått en sentral plass i kjerneelementene.

Kjerneelementet «kjennskap til religioner og livssyn» tar for seg hva som skal være en del av religioner og livssyn:

Faget skal gi kunnskap om og forståelse for religioner og livssyn lokalt, nasjonalt og globalt og på individ-, gruppe- og tradisjonsnivå. Elevene skal også få innsikt i hvordan religioner og livssyn inngår i historiske prosesser og henger sammen med samfunnsendringer og kulturarv. Elevene skal bli kjent med mangfoldet av religioner og livssyn, og med de ulike tradisjonenes indre mangfold. (Utdanningsdirektoratet, 2019)

Utdanningsdirektoratet viser i sitat ovenfor et tydelig krav om at RoE skal presentere og fremstille religioner fra ulike sider. Både fra religion nært og fjernt, og i fra de tre perspektivene som kan minne om Jacksons fortolkende tilnærming med individ-, gruppe- og tradisjonsnivå (Jackson, 1997; 2004). Kjerneelementet stiller krav til at religioner i undervisningen skal representeres fra de samme representasjonsnivåene som jeg skal analysere i denne oppgaven. I tillegg til at undervisningen skal gi representasjoner av både lokale, nasjonale og globale aspekter. Helt til slutt beskrives et krav om å ta for seg de ulike tradisjonenes indre mangfold.

1.3.1 Lærebøkene i Religion og etikk

På tross av at RoE er et fag med begrenset antall timer og med prioriteringer, er det en forventning av at lærebøkene som er tilknyttet en læreplan tilrettelegger for at kjerneelementer og kompetansemål blir fulgt. Samtidig er det flere faktorer for hvordan bøkene blir seende ut. Lærebøker som brukes i skolen er bøker som er beregnet for en konkret målgruppe. Mange ser på læreboka som en konkret kilde til noe av det viktigste innenfor et fag og som skal videreformidles til nye generasjoner på skolen. Kristin Hatlebrekke skriver at lærebøker frem til tusenårsskiftet hadde en statlig godkjenningsordning som lærebøkene måtte gjennom før de kunne bli solgt på markedet. Bøkene fikk dermed status som pensumbok og det som var innholdet i bøkene ble nærmest en fasit til det som var sannhet. Selv etter avskaffelsen av ordningen tyder mye på at lærebøkens status som tillitsfulle enda er intakt blant mottakerne (Hatlebrekke, 2018, s.136).

Læreboken er først og fremst beregnet for elever. Dette betyr at forskning ikke legges frem på lik linje som i akademisk skriving og både forfattere og forlag tar seg friheter til å forenkle tekster for å sikre forståelser. Det er markedet som ligger bak at en lærebok selges. Det skal være etterspørsel etter den, og det må dermed være en anvendbar bok (Hatlebrekke, 2018, s.136). Det betyr at det er andre premisser som spiller inn for hvordan en lærebok skal se ut, og ikke bare faktabasert kunnskap. Det er opp til forfatterne og forlagene å prioritere hva som skal med. De har en læreplan å forholde seg til, og selv om de i prinsippet står fritt til å prioritere religion slik de ønsker, er det flere faktorer å ta hensyn til.

1.4 Bakgrunn for problemstilling

En motivasjon i oppgaven er at jeg selv nærmer meg ferdigutdannet lektor. Gjennom perioder med praksis, vikarlærertimer og undervisning har jeg fått muligheten til å bli kjent med ulike skolebøker i RoE, samt KRLE. Der opplevde jeg at den kunnskapen om religion som blir representert, ikke alltid er gjenkjennelig verken for meg eller for mine elever. Kristendommen som jeg selv opplevde å se i det daglige på ulike arenaer, oppleves å ikke bli særlig representert i lærebøkene. Selv har jeg vokst opp i og går enda i en menighetssammenheng tilknyttet Normisjon.

Kommentarer fra ulike elever i mine undervisninger tyder også på at elevene ikke alltid kjenner igjen den formen for kristendom som bøkene representerer. Hvordan tro kan se ut har jeg lært at kan se veldig ulikt ut. Gjennom møter med ulike mennesker, sitter jeg igjen med en følelse av at ikke alltid kunnskapen man lærte om religion på skolen, samsvarer med den religionen som kommer til uttrykk i det daglige i samfunnet. Kanskje kan det tyde på at det er noen former for representasjon som får mer makt til å definere ulike religioner i lærebøkene. På lik linje som Jackson, så ser jeg på et behov for å presentere religion på ulike nivåer og ikke bare fra et tradisjonsnivå. Min nysgjerrighet ligger dermed i om det vi leser om i lærebøkene, er noe som bidrar til å representere hvordan kristendom kan se ut. Jeg ønsker at oppgaven kan aktualisere en kristendomsundervisning som speiler samfunnet en lever i, i enda større grad. Et forsøk på å bevisstgjøre lesere om lærebøkernes fremstillinger er et sted å begynne.

1.4.1 Begrunnelse for valg av kristendommen

Denne oppgaven kunne på mange måter tatt for seg buddhisme, hinduisme, islam eller andre religioners representasjon. Kanskje hadde analysen og resultatene i etterkant sett noe annerledes ut. Med tanke på oppgavens omfang, har jeg ikke mulighet til å gå i dybden på for mange religioners fremstillinger, dermed blir fokuset kun på kristendom. Videre prosjekter kan med fordel komparativt sammenligne mine funn med andre religioner fremstillinger i lærebøkene.

I denne oppgaven har prioriteringen vært kristendom ut fra nærheten til lokalsamfunnet. I den norske skolen er det større grupper med religiøse mennesker. Kristne grupper er en del av dette landskapet. Det å være kristen i dag kan se ulikt ut og det vil også fremstillingene deretter være. Kristne vil kunne kjenne seg igjen i det som presenteres i ulik grad. Viktig er det uansett at elever kjenner seg igjen i det de leser, men samtidig også får kjenne på mulighet til å utvide perspektivene sine. Læreplanen forteller oss (lærere) om å jobbe mot fordommer (Kunnskapsdepartementet, 2017). En del av dette arbeidet, består av å la elever lære om mangfoldet innenfor en religion og å arbeide mot essensialisme. Torsten Hylén beskriver at en essensialistisk forestilling i verste fall kan føre til forakt og lede til folkemord (2014, s.17). Håpet er at studien kan belyse hvorvidt det kan sies å være avvik fra en mer mangfoldig tilnærming, og å bevisstgjøre elever og lærere på at det kan være flere perspektiver. For elever med ulike religiøse bakgrunner vil det være fint å være klar over hvilke prioriteringer lærebokforfatterne har gjort. Det er ikke sikkert elever med kristen tro, opplever at «sin» kristendom er representert i læreboken. Kanskje skildres det nesten kun med et konkret innenfra- eller utenfraperspektiv? Hvis det er tilfellet, så er målet at studien bidrar til å bevisstgjøre lesere av lærebøkene på at det finnes nyanser.

En annen grunn til hvorfor kristendom, er at det er en religion som i Norge opplever stadige endringer. Den norske kirke (heretter kalt Dnk) har vært klart størst i medlemsmasse i Norge, hele 63,7% av befolkningen er medlem her. Tallene fra SSB sier derimot at Dnks medlemsandel har gått ned med 240 000 medlemmer fra 2017 og frem til 2022 (SSB, 2023). Samtidig så vokser andelen medlemmer i kristne tros- og livssynssamfunn utenfor Dnk (SSB, 2023). Dette kan antyde et stadig større indre mangfold blant kristne i Norge, og som gjør det enda viktigere å drøfte hvordan lærebøkene representerer dette mangfoldet.

1.5 Disposisjon

For å svare på problemstillingen har jeg laget en kort disposisjon med oversikt over kapitler og underkapitler, som sammen svarer på problemstillingen «Hvordan presenteres kristendommens mangfold i to lærebøker i Religion og Etikk?»

Målet er at denne oppbyggingen bidrar til å gi oppgaven en gjennomgående rød tråd som svarer på min problemstilling. Introduksjonen presenterte bakgrunnen for oppgaven og den mest sentrale teorien. Siden oppgaven bygger tett på Robert Jacksons teori og Eidhamars perspektivmodell for kartlegging av hvordan mangfoldet presenteres, er teoriene allerede belyst i introduksjonskapitlet. I kapittel 2 beskriver jeg hvordan jeg har gått frem for å besvare min problemstilling. Det er en tematisk innholdsanalyse som er metoden, og kapitlet begrunner valget av denne metoden, fremgangsmåten, svakheter, forskningsetikk og utvalget. Bidragsyterne bak utvalget blir også drøftet i utvalget.

Kapittel 3 er analysekapitlet. Her beskriver jeg analysens funn. Det som beskrives er hvordan mangfoldet presenteres i hver av lærebøkene på de ulike representasjonsnivåene i lys av mine forskningsspørsmål og hovedproblemstillingen min. Kapittel 4 drøfter funnene mine opp mot mine to forskningsspørsmål. Funnene diskuteres sammen med ulike teori knyttet til representasjon, essensialisme og lærebøker, og som gir et godt grunnlag til å svare grundig på min problemstilling. Kapittel 5 svarer konkret på de viktigste funnene og gir noen konkluderende kommentarer, og hvilken betydning mine resultater har for videre forskning.

2.0 Metode og materiale

Dette kapittelet tar for seg og begrunner min metode. Kapittelet redegjør for hvordan mine metodiske valg og innfallsvinkler for oppgaven danner et grunnlag til å svare på problemstillingen til lærebokstudien. Innledende begrunnes det hvordan og hvorfor problemstillingen og forskningsspørsmålene tar utgangspunkt i å analysere lærebøker, hvilket forskningsdesign jeg har, og mitt kodingsdesign. Deretter beskriver jeg metodens svakheter og hvilke forskningsetiske hensyn som er tatt. Helt til slutt begrunnes og beskrives utvalget. Problemstilling i denne studien er:

“Hvordan presenteres kristendommens mangfold i to lærebøker i Religion og etikk?”

2.1 Valg av metode:

Studien undersøker hvordan kristendom presenteres i to lærebøker i RoE tilpasset etter LK20. Videre beskrives metodevalget og på hvilken måte metoden bidrar til å svare på oppgavens forskningsspørsmål.

Lærebokforskning kan se svært ulikt ut, og hvilken metode som anvendes, er avhengig av hvilken kunnskap oppgaven skal innhente. Andreassen beskriver metode som et resultat av studieformålet til oppgaven. En anbefalt metode for å se på lærebokinnhold, er en *tematisk innholdsanalyse* (Andreassen, 2014, s.8). Den er tematisk siden oppgaven tar for seg innhold som tematiserer kristendom og dens mangfold i lærebøkene. En tematisk operasjonalisering gjør det mulig å sammenligne all tekst som omtaler kristendommangfold. Dette bidrar til å få en mer helhetlig forståelse for hvordan kristendom blir beskrevet, og hvilke deler som behandler mangfoldet i beskrivelsene (Thagaard, 2018, s.30). I min oppgave er jeg interessert i å kartlegge hva som får representere beskrivelsen av kristendom, og hvordan beskrivelsene behandler et kristent mangfold. Å gå inn tematisk for å identifisere presenteringen av kristendommens mangfold blir dermed en naturlig løsning. Den mest fruktbare metoden for å se på hvordan en religion blir beskrevet i lærebøker, er å se på selve innholdet i lærebøkene og hvordan innholdet er skrevet. Videre vil jeg med dette som utgangspunkt begrunne og forklare hvordan og hvorfor jeg har anvendt en tematisk innholdsanalyse.

Den tematiske innholdsanalysen

Målet, som tidligere nevnt, er at metoden skal være et verktøy for å beskrive hvordan mangfold blir presentert i kristendomsinnholdet i lærebøkene. Videre vil jeg presentere hvordan jeg har operasjonalisert denne metoden.

Jeg har anvendt en tematisk innholdsanalyse. Omfanget gjorde at nettressurser, eksterne lærebokressurser og bøkens egne oppgaver ikke ble tatt hensyn til. Selv om det finnes eksterne nettressurser for både lærere og elever til begge læreverk. Funn fra undersøkelsen bør derfor ikke overføres direkte til hvordan undervisningen presenterer kristendom. Det er først og fremst det skriftlige innholdet som tematiserer kristendom og dens mangfold i lærebøkene som ble undersøkt. Bilder og illustrasjoner har heller ikke stort fokus. I enkelte tilfeller der det er relevant for problemstillingen, kan det likevel bli sett i sammenheng med det skriftlige materiale det illustrerer. Det betyr når bildene kan fortolkes og forsterke et meningsinnhold (Skrunes, 2010, s.97).

Den tematiske innholdsanalysen har blitt gjennomført ved å kategorisere avsnitt som tematiserer kristendom ut fra representasjonsnivåer. For å forstå hvordan jeg identifiserte og systematiserte, er det vesentlig å forstå at det er en relasjon mellom forskningsspørsmål 1 og 2, og som ligger til grunn for hvordan metoden er operasjonalisert.

Forskningsspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?

Forskningsspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?

Første forskningsspørsmål er overordnet, og handler om representasjonsnivåer. For å besvare forskningsspørsmålet, har jeg tatt utgangspunkt i Jacksons nivåer. Jeg har kategorisert innhold som tematiserer kristendom i lærebøkene ut fra individ-, gruppe-, og/eller tradisjonsnivå.

Målet med dette er å identifisere og å få en oversikt over hvilke(t) nivå(er) kristendomsinnholdet beskrives fra, balansen mellom dem, og for å gi mulighet til å svare på forskningsspørsmål 2 (som tar utgangspunkt i hver kategori).

Dette ble gjort ved å se på delkapitler og avsnitt i lærebøkene og å identifisere hva i materialet som inneholder det som jeg tolker som tilhørig et representasjonsnivå. Kategoriseringen av lærebokmaterialet har vært fordelaktig for å undersøke hvordan mangfold blir behandlet. Det har gjort det mulig å identifisere bruksgraden av representasjonsnivåene og samtidig gjort at jeg kan identifisere perspektivene i underspørsmål 2 mer nyansert. Samt gitt mulighet til å

kartlegge ulike perspektiver fra bøkene med variasjoner fra hvordan mangfold presenteres på hvert nivå. Det skal riktignok nevnes at en svakhet ved metoden, kan være skjønn i kategoriseringen. Det kan være ulikt hvordan noe blir kategorisert, selv om jeg har prøvd å være transparent og beskrevet hvordan jeg kategoriserer. Feil i kategoriseringen kan føre til unøyaktige variasjoner av hvordan kristendommens mangfold blir presentert på de ulike nivåene.

Selv om oppgaven bærer preg av noe kvantitet i form av kartlegging av mengdeforholdet mellom representasjonsnivåene i metoden, så er det kvalitative i hovedfokus i den tematiske innholdsanalysen. Formålet med denne typen forskning er å utvikle en forståelse for et fenomen og å se på egenskaper ved fenomenet som studeres (Thagaard, 2018, s.15-16). En slik forskning vil ha en overføringsverdi til mitt prosjekt, ved at jeg kvalitativt får undersøkt hvordan mangfold presenteres.

I noen tilfeller kan religion bli representert, uten at det nevnes direkte hvilke stemmer som påvirker beskrivelsene og som forenkler religion som en kjerne. I slike tilfeller kan leserne utsettes for essensialisme (Beckmann, 2023, s.63). Gruppenivået vil ikke fange opp dette i min studie ettersom det eksplisitt nevnes hvem som beskrives (selv om det kan eksistere indre mangfold i gruppene). Det er hovedsakelig på tradisjonsnivået, der grupper ikke eksplisitt beskrives, at det vil identifiseres perspektiver som får beskrive generell kristendom. Å identifisere om det er noen grupper som får representere en kjerne av kristendom, kan oppleves uheldig i den grad at kristendom blir beskrevet som mer enhetlig og ikke tar høyde for mangfold. For skoleelevene (som oftest er mottakerne) kan en mer enhetlig beskrivelse med en kjerne, bidra til å generalisere kristendom. Det er også derfor problemstillingen ønsker et ekstra søkelys på om mangfoldet ivaretas i fremstillingene eller om forskjeller ikke tydeliggjøres.

Boken *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* behandler mange av de etablerte kirkesamfunnene i Norge. Denne boken var en hjelp og støtte i kodingen av hvilke retninger som får gjenspeile kristendomsinnhold (forskningsspørsmål 2), spesielt faglig innenfra (Tjørhom, 2018), og som behandler mange av de etablerte kirkesamfunnene i Norge. Boka har som mål å behandle trossamfunn med en lengre historisk betydning i Norge eller som er tilknyttet Norges Kristne Råd (NKR). I tillegg er både anglikanske og reformerte kirker inkludert. Brunstad Christian Church, Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige og Jehovas vitner blir også omtalt (Tjørhom, 2018, s.5). Fordelen med slik boken er skrevet, er at hvert kapittel (med unntak av et kapittel om luthersk mangfold og et kapittel om økumenisk

mangfold i kirkens liv) er skrevet av medlemmer med tilknytning til gruppen som beskrives. «Med unntak av kapittel 4 og 15 er alle presentasjonene skrevet av aktive medlemmer i de respektive tros- og kirkesamfunnene. Innenfra-perspektiver er altså gjennomgående» (Tjørhom, 2018, s.5). Det vil dermed være mulig å bruke boken som et verktøy for å identifisere gjenspeiling av perspektiver i lærebøkene opp mot de faglige innenfraperspektivene som Tjørhoms bok presenterer fra et gruppenivå.

Boken fra Tjørhom blir først og fremst brukt som et supplement og verktøy for å undersøke om det er ulike trekk som får definere det som beskrives innenfra i læreboktekstene. Spesielt på tradisjonsnivået der det ikke nevnes eksplisitt hvem sine perspektiver som får representere kristne. Tjørhoms bok beskriver denominasjoner på et gruppenivå. Jeg bruker hans gruppenivå til å gjenkjenne perspektiver jeg finner i lærebøkens tradisjonsnivå, opp mot om det er noen underliggende perspektiver som beskriver representasjonene. Det betyr ikke at denne boken er fasit for hva en denominasjon mener, men den beskriver typiske kjennetegn som kan være gjeldende for flere menigheter innenfor en denominasjon. Det betyr at det kan være et indre mangfold tilhørende denominasjoner som analysen ikke vil kartlegge.

Gruppenivået i læreboken blir ikke speilet opp mot Tjørhom siden gruppenivået er representasjoner som allerede er tilknyttet en konkret gruppe i beskrivelsene. Det er ikke hensiktsmessig å lete etter typiske trekk for å identifisere det som eksplisitt er beskrevet med navn. Det betyr ikke at lærebøkens grupperepresentasjoner nødvendigvis samsvarer med Tjørhoms representasjoner. I lys av oppgavens teori fra Jacksons, vil man tilrettelegge for et utvidede perspektiver på hva religion kan være. Det gjør også at det ikke er hensiktsmessig å lete etter perspektiver fra representasjoner som allerede beskrives som en gruppe. Det kan heller begrense ned et mangfold av hva de ulike grupperepresentasjonene rommer, ved at man gir gruppene enda flere konkrete trekk.

Ved bruk av denne metoden har jeg ved hjelp av en tematisk beskrivende innholdsanalyse identifisert om det er konkrete denominasjoner/grupper som får representert perspektivene sine mer enn andre, og hvordan mangfold blir tatt høyde for på de ulike representasjonsnivåene. Den hermeneutiske forskningstradisjonen brukes i fortolkning av tekster, siden målet er å se på meninger i tekstene. Tanken er at de forståelsene lærebokforfatterne sitter med, bygger på deres egne forforståelser og at dette former det som er skrevet (Thagaard, 2018, s.37). Videre vil jeg forklare metodens fremgangsmåte i detaljer.

2.2 Fremgangsmåte

Videre vil jeg beskrive konkret hvordan jeg har anvendt min metode og beskrive hvordan jeg analyserer materialet. En relevant måte for å undersøke mitt materiale er å kategorisere og kode innholdet etter ulike analysekategorier. I arbeidet med å tilegne meg en god metode, fant jeg ut at den mest fruktbare metoden var å kategorisere ned kristendomsinnholdet i to omganger.

Første runde med koding ble gjort ved å kategorisere alt kristendomsinnhold ned etter individ-, gruppe-, og tradisjonsnivå. Jeg brukte Microsoft Excel for å systematisere ned innholdet på en oversiktlig måte. Hver bok fikk tre faner i regnearket. Ett for hvert nivå. Det ble viktig å sortere nivåene fra hverandre, både for å kunne fortelle noe om omfanget til nivåene og for å kunne undersøke hvilke perspektiver som ble inkludert i dem.

For å gjennomføre kodingsprosessen av representasjonsnivåene på en ryddig måte, gikk jeg gjennom tekstmaterialet i kronologisk rekkefølge. Dette ble gjort for å unngå misforståelser som kan forekomme hvis man ikke leser innholdet i lys av sammenhengen tekstene står i. Å gå kronologisk gjennom bøkene, gjør at man får med konteksten, og det er mer fruktbart enn å lese innhold isolert uten å bevisstgjøre seg på de forkunnskapene som kan ha vært presentert i bøkene i tidligere avsnitt. Jeg tok for meg et avsnitt av gangen, skrev opp sidetall, og en kort beskrivelse av hva innholdet beskriver. Detaljene ble skrevet inn i for alle representasjonene.

Systematisk ble en lærebok av gangen gjennomgått og alt tekstinnhold (og eventuelle relevante bilder) kategorisert ut fra de gitte nivåene. Jeg anvendte kriteriene for kategorisering av hvert nivå som beskrevet i introduksjonen. Individnivået ble identifisert der jeg fant personlige perspektiver. Gruppenivået identifiserte jeg der innhold tydelig eksplisitt representerer enten en konkret denominasjon eller en sosial, kulturell eller geografisk gruppe. Et eksempel er når det står at: «I Den norske kirke er det først og fremst små barn som døpes» (Tuft et al., 2022, s.126). Da identifiserer jeg at innholdet beskriver en konkret retning, i dette tilfellet Dnk og ingen andre. Dermed er dette et gruppenivå. Tradisjonsnivået identifiserte jeg der innhold ikke tydelig representerer verken et individ eller en gruppe. Det vil si når det som beskrives er en representasjon av kristendom på en generell måte, uten å beskrive verken et individs tanker eller en beskrivelse av en konkret gruppe. Dette kan være så enkelt beskrevet som at «Nattverden regnes som et viktig ritual i kristendommen» (Tuft et al., 2022, s.125). Det som beskrives representerer ingen konkret gruppe. Innholdet kan ha trekk fra ulike grupper, men det er beskrevet som «generell kristendom». Verken et individs tanker eller en gruppes er tydeliggjort, selv om det alltid er noens perspektiver som presenteres.

I kodingen av data begrunnet jeg kategoriseringen med et «hva beskriver?». Dette beskriver kort tekstens innhold og eventuelt hvorfor jeg har kategorisert til det bestemte representasjonsnivået. Dette ble gjort for å gi oversikt over materialet. Det ga også mulighet til å identifisere gjennomgående tendenser til hva som blir fremhevet på de ulike representasjonsnivåene. Tendensene hentes ut som eksempler i analysen.

Etter at alt innholdet ble kategorisert og beskrevet til de overordnede representasjonsnivåene, ble både mengdeforholdet mellom hvert representasjonsnivå kartlagt, og hva som eventuelt dominerte. Måten jeg har arbeidet på fanger opp hvilke måter innholdet blir representert på, og forteller hvilke typer representasjoner som lærebøkene benytter i størst grad. Denne fremgangsmåten er egnet til å gi svar på **forskningsspørsmål 1**: «Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?»

Forskningsspørsmål 2: «Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?»

Spørsmålet bidrar til å se hvilke perspektiver som er til stede på innsiden av hvert av nivåene. Det vil på den måten utfylle forskningsspørsmål 1 og sammen svare på hovedproblemstillingen om hvordan kristent mangfold presenteres.

Videre kodet jeg ned ulike kategorier som beskriver ulike typer perspektiver i lærebøkene. Den første kategorien, «hvem nevnes», søker å identifisere om noen konkrete grupper navngis eksplisitt i lærebokteksten. Grupper kan være denominasjoner eller andre sosiale, kulturelle eller geografiske grupper som blir beskrevet i materialet. Denne informasjonen beskriver eksplisitt hvilke grupper forfatterne har prioritert å inkludere som eksempler. Dette belyser hvem som eksplisitt får presentere kristendom. Dette er hovedsakelig på gruppenivået, og det beskriver ikke hvem eller hvordan «generell kristendom» er skildret, men heller hvem som er nevnt. Viser det seg at få er nevnt, vil dette kunne danne et mer ensidig bilde av kristendom enn hvis det er flere som nevnes.

Videre anvendes Eidhamars perspektivmodell for å kategorisere ned hvilke(t) perspektiv(er) i form av typifiseringer, som teksten skildres ut fra. Dette er fire typologier som viser ulike religionsperspektiver. I regnearket markeres det hvilke(t) perspektiv(er) som er til stede i materialet.

Personlig forhold Utenfraperspektiv	Personlig Forhold Innenfraperspektiv
Faglig forhold Utenfraperspektiv	Faglig innhold Innenfraperspektiv

(Figur 1.) (Eidhamar, 2019, s.28)

I kodingsarbeidet er utgangspunktet de samme kjennetegnene på ulike religionsperspektiver som Levi Eidhamar bruker i sine typologier av perspektiver i religions- og livssynsundervisningen. Han beskriver personlige perspektiver (både utenfra og innenfra) som fremstillinger der det tas egne stillinger til hva som er sannhetsinnhold (Eidhamar, 2019, s.29). Det personlige utenfraperspektivet blir i denne oppgaven sett på der det er et individperspektiv av en religion man selv ikke er en del av. Eksempelvis en ikke-troende som beskriver kristendom og ytrer egne standpunkter. Dette perspektivet er ikke særlig til stede i lærebøkene. Det eneste tilfellet er under et kapittel i Aschehoug om religionskritikk. Da beskrives en filosofers tanker om at «kristendommen bygger på en «slavemoral» som hindrer menneskene i å leve fritt» (Jørgensen 2022b, s.153). Det personlige innenfraperspektivet beskriver religion ut fra et individ sitt forhold til religionen vedkommende tilhører (Eidhamar, 2019, s.28). I dette tilfellet vil det være beskrivelser av personlige kristnes perspektiver. Hvis noen forteller hvordan de opplever å være kristen, kategoriserer jeg innholdet ut fra kategorien «personlig innenfra».

Faglige fremstillinger er perspektiver som ikke skal ta standpunkt til hva som er sannhet av det som beskrives. Eidhamar begrunner det som at man skal strebe etter å ikke ha verdidommer i faglige framstillinger (Eidhamar, 2019, s.28-29). De faglige perspektivene kan være både utenfra- og innenfraperspektiver. De faglige utenfraperspektivene gjør rede for kristendom på ulike vitenskapelige måter, uten å ta direkte hensyn til hva religiøse innenfra og deres tradisjoner på innsiden mener. Eksempelvis når Cappelen Damm beskriver ikke-kristne historiske kilder for å belyse Jesus som en historisk person (Eriksen et al, 2022, s.104), så er dette faglig utenfra. «Det faglige innenfraperspektivet gir en vitenskapelig beskrivelse og analyse av mangfoldet i hvordan ulike tilhengere av et livssyn forstår sitt eget livssyn sett innenfra» (Eidhamar, 2019, s.28). Beskrivelser av Jesu fødsel ut fra historier i evangelietekstene i Bibelen, vil være faglig innenfra. Det beskrives ut fra en tro og tradisjon, og elementer er beskrevet ut fra kristne historieperspektiver. Det betyr ikke at alle innenfra er enige med dem, men det er beskrivelser som mennesker innenfra ofte kan kjenne igjen.

Ettersom jeg i denne oppgaven går ut fra at det finnes et mangfold av kristendom, så bør det nevnes at faglige innenfraperspektiver både kan bidra til å hemme og fremme beskrivelser av mangfold i lærebøkene. Hvis det kun er ett faglig innenfraperspektiv som får definere hva som er kristen lære kan dette innskrenke hvor mangfoldig kristendom presenteres. Det kan fremme mangfold hvis det er flere ulike faglige innenfraperspektiver som blir løftet frem.

Perspektivmodellen fra Eidhamar, er et godt verktøy til å beskrive hvordan lærebøker fremstiller kristendommen. Typologiene kan brukes som et utgangspunkt for å identifisere hvilke perspektiver som kommer til uttrykk i lærebøkene og i hvilken grad både faglige og personlige perspektiver inkluderes. Gjennom analyseprosessen, ble jeg fort bevisst på at det kunne finnes flere perspektiver i samme tekst. Jeg har derfor tatt høyde for at én og samme tekst kan ha med både innenfra- og et utenfraperspektiver i samme avsnitt.

Noe Eidhamars modell ikke beskriver er hvilke grupper som får representere det indre mangfoldet i bøkene. Modellen alene plasserer perspektiver ut fra om de er faglige/personlige og innenfra/utenfra, og hjelper meg med å skille hvilke typer perspektiver som inkluderes. Dette bidrar til å beskrive hvor flersidig kristendom blir presentert. Problemstillingen min legger derimot opp til å se om det indre mangfoldet også blir avdekket. Det indre mangfoldet blir ikke dekket av denne modellen alene, ettersom den ikke sier noe om eksempelvis hvilke retninger de faglige innenfraperspektivene har. For å se det indre mangfoldet, er det essensielt å se hvilke perspektiver som er kategorisert som innenfraperspektiver (og utenfra), og om det er enkelte retninger som gjenspeiles i perspektivene. Dette leder til siste del av analysen der jeg undersøker om det er noen konkrete grupper og deres kjennetegn som får gjenspeile innholdet i bøkene, og hvorvidt bøkene legger opp til et mangfold av perspektiver. Dette vil bli beskrevet nedenfor.

Etter at jeg kategoriserte avsnittene etter representasjonsnivåene og Eidhamars perspektivmodell, ble alt innhold gjennomgått på nytt for å se om det er noen konkrete grupper som preger formidlingen som presenteres. Gitt at gruppenivået eksplisitt beskriver hvilken gruppe som presenteres, er det tradisjonsnivået og individnivået som jeg vil identifisere underliggende perspektiver i. Videre kodet jeg ned hvor det er enkelte trekk og kjennetegn fra en denominasjon eller annen gruppe som beskrives uten å være presentert på gruppenivå.

Kodingen er tolkningsbasert. Det er mine observasjoner og oppfatninger av funn, som avgjør hvordan jeg har plassert innholdet som lærebøkene presenterer. Bak hver koding vil det ligge en begrunnelse for hvorfor materialet som beskrives knyttes til de gruppene jeg knytter det til. Eksempelvis hvis det står at kristne mener skriften alene er kilden til kristen tro og praksis, så vil jeg i analysen beskrive det som typisk kjennetegn ved luthersk lære og kan begrunne det ved at de ofte ser på Bibelen som autoritet. Den katolske kirke lære tilsier at Bibelen alene ikke trenger være øverste rettesnor, og vektlegge tradisjon som også en rettesnor for et grunnlag til kristen praksis. Jeg er ikke ute etter å fortelle at noen fremstillinger er feil eller får for mye/lite plass, men heller å beskrive forfatterens prioriterte inkluderinger. Det er heller ikke slik at alt innhold er direkte preget av konkrete retninger, men noen ganger kan det være noen perspektiver som får farge kristendomstematikk mer enn andre.

Kristendomspektiver rommer mer enn bare gruppefremstillinger. Individuer tilhørende ulike retninger vil ikke nødvendigvis mene og tro det som legges under kjennetegn for deres grupper. Samfunnet i dag er preget av en individualisering og det gjør at man ikke heller trenger å være del av en gruppe for å utøve tro (Furseth, 2015, s.35).

For å få frem nyansene i hvem som får være med å behandle kristendommen, har det vært nødvendig å lete etter typiske trekk og kjennetegn til ulike denominasjoner. Det betyr ikke at en denominasjon har en enhetlig lære, eller enhetlige trekk som gjelder alle innenfor denne retningen. Det skal nevnes at det finnes et underliggende nivå med mangfold på innsiden av kirkesamfunnene og de sosiale/geografiske gruppene. Det gjør at det eksisterer finnes variasjoner fra de typiske trekkene jeg benytter. Men i fare for å drive essensialisering, ser jeg det som en nødvendig begrensning å ikke kode dypere ned enn til typiske gruppetrekk. Dette blir gjort for å kunne ha noen knagger å plassere læren på. Uten å ha definerte kjennetegn, vil det ikke være mulig å skille retninger fra hverandre og det vil gjøre oppgaven ugjennomførbar. Uten kjennetegn, vil jeg ikke kunne differensiere innhold fra hverandre.

Et fremtidig forskningsprosjekt kan derfor hensiktsmessig undersøke det indre mangfoldet innenfor en bestemt kirkelig retning som en egen oppgave. Fokuset i min oppgave ligger på om det er noen konkrete grupper kjennetegnet som beskrives som «kristendommen», og om dette fremstilles som en kjerne, eller om det åpnes for at andre perspektiver sameksisterer.

2.3 Svakheter med metoden

Det finnes et par begrensninger ved bruken av valgt metode. For det første vil min analyse basere seg på egne tolkninger. Som i all kvalitativ forskning, vil mitt arbeid preges av egne oppfatninger og prioriteringer. Dette kan ubevisst farge hva som settes søkelys på, og hvordan jeg konkluderer. Selv prøver jeg være bevisst på egen bakgrunn og ønsker å fremlegge mitt arbeid på en så objektiv måte som mulig. Selv om jeg kan ikke utelukke at andre kan tolke og komme frem til andre slutninger. Et viktig punkt er å unngå «confirmation bias». Hvis man leter etter avvik av mangfold, vil man kunne finne det. Jeg har prøvd å være transparent gjennom mitt arbeid, begrunnet godt hva jeg har kommet frem til, og har som mål at oppgaven er etterprøvable. Det betyr ikke at alle vil få akkurat de samme resultatene som meg, men det gjør at det skal være mulig å se at det er hold i mine argumenter og vektlegging.

Skrunes forteller at lærebokforskning ofte tar hensyn til pedagogiske forenklinger og avgrensninger (Skrunes, 2010). I en undervisningssammenheng i RoE, vil det ikke være tid til å få med alt til enhver tid. Faget har begrensninger og en må kunne forutsette at lærebøkene på lik linje som lærerne må prioritere hva som skal representeres (Andreassen, 2016, s.121).

En annen begrensning ved metoden er at det ikke er mulig å generalisere resultatene fra undersøkelsene. Utvalget er kun to lærebøker og kun innhold som tar for seg kristendom. Andre lærebøker vil muligens presentere kristendommens mangfold annerledes. Lærebøkene jeg undersøker har også potensiale til å presentere andre religioner annerledes enn hvordan kristendommen presenteres.

Selv om jeg er bevisst over begrensningene og svakhetene med arbeidet, mener jeg metoden er hensiktsmessig for å belyse hvordan kristendommens mangfold presenteres i de to utvalgte lærebøkene. I videre forskning kan det være nyttig å se på andre lærebøkers tendenser, og om tendensene ligner på mine konklusjoner. Forskning på hvordan andre religioner presenteres i samme læreverk, kan også få frem nyanser mellom ulike religioners beskrivelser. Det vil også være interessant i fremtiden å forske på hvordan lærebøkene blir brukt i undervisningen i klasserom i Norge.

2.4 Etske overveielser:

Selv om det er en lærebokanalyse som metoden bygger på, vil det være, som i all annen forskning etiske normer og verdier å forholde seg til (Furseth & Everett, 2020, s.27). Det inngår ingen direkte datainnsamling som tar for seg personvernsdata, verken i form av intervjuer eller andre metoder. Det har dermed ikke vært et behov å sende inn søknad til Sikt for godkjenning av undersøkelsen, siden jeg ikke tar for meg data som omhandler personvernloven.

Det vil alltid være etiske hensyn å ta i all forskning. Oppgaven bør presenteres så presist og riktig som mulig og det er mitt selvstendige arbeid i dialog og samarbeid med min veileder som blir formidlet. All annen forskning vil i henhold til forskningsetiske retningslinjer presenteres med korrekte kildehenvisninger. Det skal være mulig for lesere å finne tilbake til kilder jeg har brukt (Furseth & Everett, 2020, s.179).

Oppgaven omfavner det som bøkene inkluderer som kristendom. Et viktig hensyn å ta er å være bevisst på ivaretagelsen av et inkluderende og fordomsfritt språk i presentering av mine funn. Jeg har prøvd å være bevisst på ikke å bruke språk som kan undertrykke grupper/individer, samt vært bevisst på å ikke la egne fordommer få prege vurderingene mine. Et siste viktig hensyn er å holde seg oppdatert på hvilke ord og uttrykk som brukes i beskrivelser og hvordan de oppleves blant de omtalte gruppene (Furseth & Everett, 2020, s.168).

2.5 Utvalg

Dette delkapitlet begrunner og presenterer mitt utvalg.

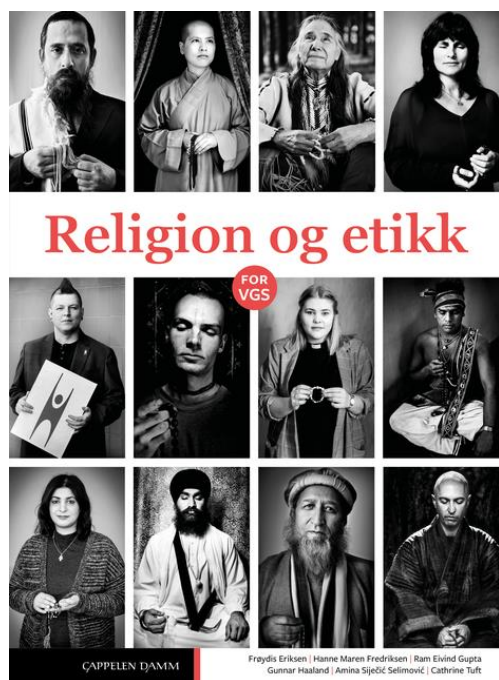
I valget av materiale ønsket jeg i første omgang å undersøke fysiske lærebøker som ble brukt i dagens religionsundervisning. Noen raske klikk på søkemotoren Google viste et begrenset utvalg lærebøker i skolen. Selv så jeg på det som nødvendig å begrense meg ned til én læreplan. Dette er fordi lærebøkene preges av læreplanene de er utgitt etter. Jeg endte dermed opp med to bøker fra RoE tilhørende LK20. Selv om ikke læreplanenes kompetansemål er fokus i oppgaven, vil det ikke være riktig å ta utgangspunkt i bøker som bruker ulike læreplaner. Det vil i så fall heller gagne en mer komparativ oppgave, der man ser på utviklingen av religionsfremstillinger og hvordan læreplanene har påvirket dette. Bøkene, som ble valgt, heter begge *Religion og etikk*, og er gitt ut av forlagene Cappelen Damm og Aschehoug. Utvalget ble naturlig valgt, siden de var de eneste skriftlige lærebøkene tilknyttet LK20 for RoE og som er tilgjengelig på det åpne markedet. Det finnes andre læremidler som lærere kan bruke i stedet for i undervisningen, eksempelvis NDLA sine nettsider, som er et læringsverktøy jeg og flere har brukt aktivt. Samtidig har jeg erfart at noen skoler enda forholder seg til eldre lærebøker.

Videre var planen opprinnelig å ta for meg hvilke perspektiver tilknyttet flere religioner og å komparativt undersøke hvordan de ble fremstilt. Jeg endte derimot med å kun ta for meg utvalget til én religion, i dette tilfellet ble det kristendom. Det viste seg fort å være en stor nok jobb å ta for seg alle de ulike perspektivene kristendom kan presenteres fra. Det indre mangfoldet er stort. Å undersøke hvilke ulike typer grupper som inkluderes som kristendom, samtidig som jeg identifiserte Jacksons representasjonsnivåer og Eidhamars perspektiver, viste seg å være omfattende nok i seg selv.

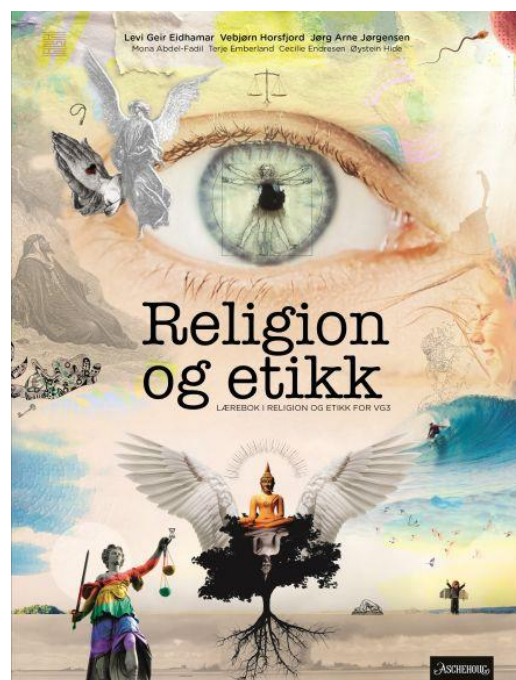
Jeg kan ikke se at det finnes særlig lærebokforskning som gjelder de utvalgte bøkene, men til en viss grad kan det være sammenligningsgrunnlag til både eldre læreplaner i samme fag og til bøker som tar for seg KRLE på ungdomstrinnene. Levi Eidhamar, som selv er medforfatter for Aschehoug, er selv tydelig på at han vil la faglige innenfraperspektiver få dominere enda mer på grunnskolenivået, enn blant eldre (Eidhamar, 2019, s.41). Forskning på KRLE-bøker bør derfor ikke nødvendigvis direkte overføres til sammenligning med forskning på RoE. Videre beskrives lærebøkene og deres oppbygning mer i detalj, samtidig som det også blir en kort beskrivelse av sentrale bidragsyttere til lærebøkene.

2.5.1 Lærebøkene

Utvalget fra Aschehoug og Cappelen Damm beskriver seg selv som skrevet etter læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. Cappelen Damm sier selv de er et heldekkende læreverk som skal dekke alle kompetansemålene i LK20 (Eriksen et al., 2022, bakside), mens Aschehoug beskriver sin bok som en hjelp til å oppnå kompetansemålene og at innholdet følger samme mål (Eidhamar et al., 2022, s.7). Bøkene vil likevel bli behandlet likt med bakgrunn i at mange bruker lærebøker som heldekkende og en slags fasit for temaene som presenteres (Andreassen & Lewis, 2014). Videre vil hver bok presenteres mer i detalj. De vil refereres til som læreboken til Cappelen Damm og læreboken til Aschehoug for å unngå forveksling, med bakgrunn i at bøkene har samme navn.

Bilde 1. (Cappelen Damm, 2024)

Bilde 2. (Aschehoug, 2024)

2.5.2 Cappelen Damm

Cappelen Damms lærebok bygger på en form for systemmodell. Denne modellen bygger på en systematisk gjennomgang av de ulike religionene i boka (Beckmann, 2023, s.86). Boka begynner med et eget kapittel som presenterer viktige begreper som etikk, virkelighetsoppfatning, «det hellige», religiøse tekster, ritualer, det sosiale, fundamentalisme, religionskritikk og religion i Norge i dag. Videre har flere religioner og livssyn (Jødedom, Kristendom, Islam, Hinduisme, Buddhisme og Humanisme) egne kapitler som tar for seg «det særegne» ved en systematisk oppbygning og det gis egne kapitler til religion i populærkultur og nyreligiøsitet, filosofi, etikk og identitet (Eriksen et al, 2022, s.2-3). Det som er felles for de fleste av livssynskapitlene er å systematisk ta for seg utbredelsen, sentrale trekk,

forhistorie, tekster, ritualer, menneskesyn og estetiske uttrykk (Eriksen et al., 2022, s.2-3). Kristendomskapitlet er det kapitlet som det brukes flest sidetall på og strekker seg fra s.97-141 (inkludert arbeidsoppgaver bakerst i kapitlet).

Kristendomskapitlet er skrevet av Cathrine Tuft, Hanne Maren Fredriksen og Ram Gupta. Ut ifra tanken om at det sitter mye makt hos forfatterne som får definere en religion (Andreassen & Lewis, 2014), så vil det være relevant å kort presentere forfatterne bak kapitlet.

Ram Gupta er (i tillegg til å være lærebokforfatter) utdannet lektor og underviser i historie, samfunn, RoE og psykologi. Han har sin spesialisering innen diasporahinduisme og har tidligere jobbet med forskningsformidling (Cappelen Damm, 2024a). Cathrine Tuft har master i religionsvitenskap fra UiT og jobber som lærer med RoE, samfunnsfag og spansk. I tillegg har hun plass i styret i religionslærerforeningen (Cappelen Damm, 2024b). Hanne Maren Fredriksen underviser også i RoE. Hun har studert på UiO både filosofisk etikk, sekularisering og geografisk/kulturell endring av religion. Cappelen Damm beskriver at hun har respekt, forståelse og toleranse som viktige premisser for undervisningen (Cappelen Damm, 2024c).

Alle forfatterne som beskriver kristendom har en form for lærerbakgrunn, men ellers har de relativt ulike spesialiseringer innen egne utdannelser. Det er også verdt å merke seg at ingen av forfatterne på Cappelen Damms egne nettsider blir beskrevet som spesialiserte innenfor kristendomsfeltet, selv om det bør kunne regnes med kompetanse på feltet. I tillegg til de nevnte forfatterne, kan også en redaksjon bak ha en større påvirkningskraft.

2.5.3 Aschehoug

Læreboken til Aschehoug har en annen pedagogisk fremtoning. Dette preger hvordan læreboken er bygget opp og hvordan kristendomsinnhold spores. Aschehougs lærebok virker å være preget av en temamodell som utgangspunkt. Det betyr at læreboken heller tar for seg temaer, mer enn å systematisk gå gjennom én religion av gangen. Læreboken legger opp til fire ulike hoveddeler med delkapitler som tar for seg ulike temaer. Del 1 tar for seg hvordan man kan studere religion, del 2 ser på filosofi, humanisme og etikk og religionskritikk. Del 3 beskriver religion og livssynsmangfold- her finnes det også et delkapittel som tar for seg særtrekk ved kristendom (samt delkapitler til flere andre religioner), og del 4 tar for seg religion, livssyn og samfunn (Eidhamar et al., 2022). En mer temabasert tilnærming legger opp til at kristendom i læreboken har mulighet til å være representert under de fleste kapitler (med unntak av del 3 sine særtrekk ved religioner som ikke er kristendom). Når læreboken

beskriver ritualer, er det ikke primært kristendommens ritualer som beskrives. Det er heller hvordan ritualer kan være sentrale for religiøse i ulike religioner. En tematisk lærebok vil legge opp til brede eksempler på ritualer fra ulike religioner, som hashanafeiringen i jødedommen, rituelle bønner i islam eller feiringen av nattverd blant kristne.

Vebjørn Horsfjord har skrevet kapittelet som tar for seg det særegne ved kristendommen. Kapittelet blir i bokens forord beskrevet som tekster som skal vise både et innenfra- og et utenfraperspektiv (Eidhamar et al., 2022, s.7). Horsfjords bakgrunn er interessant å nevne i den sammenheng. Han har selv en bakgrunn fra Dnk og har jobbet tett på flere religiøse aktører. I dag jobber han som dekan for fakultetet for teologi, diakoni og ledelsesfag på VID. Før dette har han jobbet tett på Stålfettutvalget og vært generalsekretær for European Council of Religious Leaders og hatt flere roller på vegne av Dnk (Sandberg, 2023). Det som er interessant med Horsfjords bakgrunn, er i hvilken grad hans bakgrunn fra Dnk preger hans beskrivelser av kristendommen.

Det er heller ikke bare Horsfjord som beskriver kristendommen i Aschehous lærebok. Kapitlene er som nevnt bygd opp slik at man gradvis får input av ulike religioner gjennom temaene som gjennomgås. Det resulterer i at forfatterne til flere av kapitlene som Levi Geir Eidhamar, Jørg Arne Jørgensen, Cecilie Endresen, Mona Abdel-Fadil og Terje Emberland alle har vært delaktige ansvarlige for kristendomsrepresentasjonene i læreboken. Spesielt Eidhamar og Jørgensen står bak mye av innholdet i bøkene. Eidhamar er professor ved Universitetet i Agder, med doktorgrad om unge muslimer. I tillegg forsker han på religionssosiologi og didaktikk (Aschehoug, 2024a). Eidhamar har tidligere vært prest for KIA (Kristent interkulturelt arbeid) i Oslo (Aftenposten, 2008, s.12). Jørg Arne Jørgensen har på sin side jobbet i skolen i mange år, samt i lærerutdannelsen og har spesialisert seg på religioner i Sør-Asia (Aschehoug, 2024b).

3.0 Analysekapittel

Gjennomføringen av analysen er gjort ved å kode bøkene uavhengige av hverandre, ved kategorisering til individ-, gruppe- og tradisjonsnivået. Begge delspørsmålene vil gjennomgås i analysedelen i sammen. Bøkene er oppbygd ulikt ut fra ulike pedagogiske tilnærminger (systemmodellen og temamodellen) som gjør det enklere å analysere og gjennomgå bøkene uavhengige av hverandre.

Jeg starter med å beskrive analysen av Cappelen Damms bok. Jeg vil presentere hvilke generelle funn som er gjort på hvert av representasjonsnivåene. Som nevnt vil jeg analysere begge delspørsmålene samtidig. Først vil representasjon på individnivået gjennomgås. Her beskrives først de generelle tendensene som er til stede. For å besvare spørsmålet om hvilke representasjonsnivåer som dominerer, vil jeg også beskrive omfanget (av de ulike nivåene). Videre vil jeg beskrive hvilke av Eidhamars perspektiver som aktiveres og om det er noen konkrete stemmer i form av kirkelige retninger og/eller andre grupper som særlig får representere kristendom på nivået. Det samme vil også bli presentert på gruppenivået og tradisjonsnivået. Resultatene av analysen vil bli drøftet i neste kapittel.

3.1 Cappelen Damm

3.1.1 Individnivå

Individnivået er i liten grad representert i Cappelen Damm. Kun ved 2 anledninger representeres individnivået (Tuft et al., 2022, s.98; s.116-117). Det interessante er hvem som får presentere det og hva som presenteres.

Det individnivået som får mest plass i læreboken handler om Simon Tjemsland som blir intervjuet om hvordan han opplever det å være kristen. Dette perspektivet er noe av det første som blir presentert i kristendomskapitlet. Ved siden av teksten er det et bilde av Simon som smiler og som virker å skulle representere en typisk norsk ung kristen i dag. Simon blir intervjuet og spurt “Hvorfor er du kristen?”, “Hva er fint ved å være kristen?” og “Hva ville du sagt til en person som er nysgjerrig på hva kristendom er?” (Tuft et al., 2022, s.98)

Jeg er glad i følelsen av at noen passer på oss. Det er betryggende å vite at noen ser oss når vi har det vondt, og når vi har det godt. Det er betryggende å tro. Jeg er kristen fordi jeg [er] født og oppdratt i den troen. Jeg ble døpt da jeg var liten, og konfirmert da jeg var femten. Det som gjør at jeg fortsetter å velge kristendom, er fellesskapet jeg har med andre kristne, og at vi kjenner hverandre. (Tuft et al., 2022, s.98)

Det Simon beskriver er et personlig innenfraperspektiv. Beskrivelsene som blir gjengitt i intervjuet forteller om følelser av trygghet, samhold og å ha vokst inn i en kristen tradisjon. Det forteller noe om at troen han har er et resultat av et sosialt fellesskap med venner, samt egen oppvekst. Han forteller også at han ikke bruker mye tid i kirken, og beskriver dette som at det er få på hans alder som er i kirken (Tuft et al., 2022, s.98). Videre beskriver han sine perspektiver på hva som er fint med kristendommen og hva han vil fortelle noen som er nysgjerrige på kristendommen om. Det beskrives ikke direkte hvilke grupper han er en del av. Likevel er det noen elementer i innholdet som kan gi antydning til gruppetilhørighet hos Dnk. Min antakelse er at dette er en norsk ungdom og som presenterer et kristent trossamfunn og fellesskap i Norge. For det andre forteller han at han ble barnedøpt og konfirmert som femtenåring. Praktiseringen av barnedåp er noe som mange kirker driver med, men det finnes flere protestantiske kirkesamfunn som ikke praktiserer barnedåp. Slik som mange baptistiske kirkesamfunn og pinsevenner. Konfirmasjonsalder i Dnk er oftest rundt 15 år (Elstad et al., 2024), mens eksempelvis den katolske kirke vanligvis har sin ferming (konfirmasjon) fra 8. klasse (Tande, 1998). På slutten av intervjuet oppfordrer Simon interesserte til å snakke med en prest (Tuft et al., 2022, s.98). En del frikirkelige protestantiske retninger bruker ofte pastortittel i stedet for prestetittel for forstanderen i menigheten. Det at Simon oppfordrer til å snakke med en prest og ikke en pastor, kan bety at kirkesamfunnet han har bakgrunn fra bruker prestetittelen mer enn pastor, noe som samsvarer med Dnk. Det vil heller ikke være unaturlig at den første representanten for kristne er tilhørende Norges største kirkesamfunn (SSB, 2023). Det er i hvert fall tydelig at det som blir representert verken strider imot verken lære eller praksis fra Dnk.

Likevel så bør det nevnes at det at læreboken ikke omtaler Simon direkte verken som medlem i et konkret kirkesamfunn, kulturell gruppe eller med geografi kan være bevisst. En mulighet for at det ikke nevnes, kan være at individsperspektivet til Simon ikke skal representere hvordan en kristen tilhørende beskriver et konkret kirkesamfunn, men heller være et eksempel på et personlig innenfraperspektiv- som heller ikke trenger å være representativt for andre enn kun ham selv. Uavhengig av hvorfor hans tilhørighet ikke navngis, strider ikke ytringene i intervjuet til Simon med lære og praksis i Dnk.

Det andre individperspektivet som har fått plass i Cappelen Damms lærebok, er den russiske patriarken Kirill. Dette nevnes litt kortere enn ved Simon og perspektivet beskrives etter overskriften «Den ortodokse kirke» og tar for seg en gjenfortelling av utsagn og meninger fra Kirill, og som ikke presenteres som en tydelig del av den offisielle læren til den russisk-

ortodokse kirke. Læreboken nevner eksempelvis at den russisk-ortodokse kirken i Norge støttet opp om eksempelvis fred mellom Ukraina og Russland, noe som ikke samsvarer med patriarkens perspektiver (Tuft et al., 2022, s.117). Selve gjengivelsene av Kirills synspunkter virker som at Cappelen Damm representerer ved et personlig innenfraperspektiv, selv om de samme avsnittene (representert ved andre representasjonsnivåer) også inneholder beskrivelser faglig utenfra gjennom beskrivelser i lys av politikk og Russlands krig med Ukraina.

Det som gjør at Kirill beskrives personlig innenfra er at det er Kirill som beskrives og ikke særlig Den russisk-ortodokse kirken. Eksempelvis står det at «den russiske patriarken, Kirill, har et nært forhold til den politiske ledelsen» (Tuft et al., 2022, s.117). Det er ikke kirkens forhold som beskrives, men Kirills. Læreboken gjenforteller videre at han kaller internett for «Antikrist», og etter splittelsen mellom den ukrainske og russiske kirken, skal han ha sagt at den ukrainske kirken heller tjente djevelen, enn Gud (Tuft et al., 2022, s.116-117). Det virker som at teksten til en viss grad lager en distanse mellom Kirill og Den russisk-ortodokse kirken. Vi får ikke beskrivelser av grunnlaget for påstandene han kommer med, kun eksempelet ovenfor med det nære forholdet til den politiske ledelsen (Tuft et al., 2022, s.117). Den overordnende delen av læreplanen legger opp til å motvirke fordommer (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.9), kanskje har en slik distansering av Kirill fra «Den russisk-ortodokse kirke» vært vektlagt for å unngå at russisk-ortodokse kristne skal forbindes med Kirills perspektiver og krigen i Ukraina. Ellers beskrives det faglig innenfra fra gruppenivået at den norske russisk-ortodokse kirken ikke støtter krigen (Tuft et al., 2022, s. 117). Når Cappelen Damm til en viss grad distanserer han fra kirken, unngår man at han representerer dem.

Oppsummerende for Cappelen Damms individnivå, er et begrenset antall eksempler. Til en viss grad behandles mangfoldet på individnivået i form av at det er ulike perspektiver som beskrives. Perspektivene er kun personlige innenfraperspektiver. Det er ingen personlige utenfraperspektiver. Den russisk-ortodokse kirken er den eneste denominasjonen som blir eksplisitt nevnt for et individ. Kirills representasjon kan knyttes til retningen, men perspektivet presenteres ikke på vegne av kirken. Det er ingen andre som viser variasjoner på individnivået for de ortodokse retningene. Eneste andre individrepresentasjon er Simon Tjemsland (som har fått sin gruppetilhørighet udefinert) som kan tolkes som et tilhørig medlem av Dnk, eller lignende lutherske kirkesamfunn. Av andre gruppetilhørigheter er det ikke mye annet å nevne. Simon beskrives som et eksempel på en ungdom fra Norge, i tillegg nevner han at både sosiale fellesskap i kirken og hans familie som viktig for troen.

3.1.2 Gruppenivå

Gruppenivået er tydeligere til stede i læreboken, enn individnivået. Omfanget er betraktelig større enn individnivået, hvor alt kunne beskrives i detalj i analysen. I beskrivelsen av gruppenivået har jeg valgt ut noen konkrete eksempler som viser tendensene som får prege mangfoldet på gruppenivået i lærebøkene. Noen steder er gruppenivået mer helhetlig fremstilt, mens andre steder er gruppenivået bare kort nevnt som en kommentar som representerer en gruppe i et lengre avsnitt med utgangspunkt i et tradisjonsnivå. Dette vil bli beskrevet videre under.

Gruppenivået hos Cappelen Damm tar kun for seg faglige perspektiver. Gruppenivået inneholder 19 faglige innenfraperspektiver og 15 faglige utenfraperspektiver (Vedlegg 1., s.1-3). I tillegg til perspektivene ovenfor, er det to faglige utenfraperspektiver og et faglig innenfraperspektiv hvis man regner med Jesu Kristi Kirke av Siste dagers Hellige og Enhetskirken (Vedlegg 1., s.3). De er selv ikke beskrevet som del av kristendomskapitlet, men under et kapittel om nyreligiøsitet, som i seg selv er en begrensning av kristendommangfoldet. Videre vil jeg beskrive gruppenivået som omfatter kristendom i to omganger. Først hvilke denominasjoner og kirkelige retninger og omfanget av deres representasjoner. Deretter de geografiske, sosiale og kulturelle gruppene som blir representert.

Representasjon av denominasjoner

De gruppeperspektivene det finnes flest av i Cappelen Damm, er grupperepresentasjoner tilknyttet denominasjoner. Kanskje er ikke dette så overraskende ettersom de ofte representerer noe konkret om kristendom. Det er flere ulike denominasjoner og kirkelige retninger som blir beskrevet på dette nivået. Jo flere ulike denominasjoner som representeres, desto bredere dekkes mangfoldet av kristendommens denominasjoner på gruppenivået i læreboken.

Selv virker det som at Cappelen Damm ønsker å få frem at det er et religiøst mangfold i Norge allerede fra introduksjonskapitlet til læreboken, både av ulike retninger og innad retningene. Ulike religioner nevnes, men først og fremst får vi Dnk representert som «det største trossamfunnet i Norge, og kristendommen er det kaller vi en majoritetsreligion. Den nest største gruppen i Norge er kristne utenfor Den norske kirke» (Eriksen et al., 2022, s.36). Dnk presenteres i samme avsnitt som et eksempel på indre mangfold i en denominasjon, der det eksisterer «ulike meninger, tro og praksis» (Eriksen et al., 2022, s.36). Selv om avsnittet forklarer og beskriver at det finnes et religiøst mangfold i Norge, er det kun Dnk som navngis

og all annen kristendom blir samlet under betegnelsen «kristne utenfor Den norske kirke». Det er derimot ikke slik at kun Dnk er eneste kirkesamfunnet som nevnes eksplisitt i læreboken. Det er flere denominaasjoner som inkluderes.

Av kirkelige retninger som blir eksplisitt nevnt i læreboken og som beskriver noe på et gruppenivå, så er det den katolske kirke 12 ganger, de ortodokse retningene 8 ganger, Dnk 8, Pinsebevegelsen 3, i tillegg til at protestantismen nevnes 6 ganger på dette nivået (Vedlegg 1., s.1-3). Det betyr ikke at de ulike denominaasjonene får prege kristendomsinnholdet på lik linje, men det forteller mer om antall ganger de nevnes.

Cappelen Damm har valgt å tallfeste verdens kristne befolkning inn i 3 kategorier; ortodokse, protestanter og katolikker. De katolske kristne i statistikken er fra den romersk-katolske kirke (selv om de nevner det finnes flere kirkesamfunn). Den ortodokse kirkens tall representerer 5 ulike ortodokse kirker: Russisk-, gresk-, finsk-, etiopisk- og koptisk-ortodokse kirke (Tuft et al., 2022, s.104). Mens de protestantiske tallene inkluderer medlemmer av menighetene til pinsevenner, anglikanere, baptister, lutheranere og metodister (Tuft et al., 2022, s.104). Inndelingen kan gi en størrelsesmessig pekepinn på kristendom i verden, men det er veldig mange ulike protestantiske retninger, og det er flere kirkesamfunn som virker å være utelatt fra inndelingen. Eksempelvis kan man spørre hvor tall fra adventister, medlemmer i Frelsesarmeen og kalvinister er. I tillegg finnes det også kristne uten gruppetilhørighet. Cappelen Damm beskriver også en splittelse mellom russisk og ukrainsk ortodoks kirke (Tuft et al., 2022, s.117). Da er det interessant at den ukrainske kirken heller ikke nevnes i statistikken. Samtidig så vil det være vanskelig å navngi alle kirkesamfunn i verden.

Til en viss grad ivaretas noe av mangfoldet ved å tallfeste kristne etter en slik inndeling. Samtidig dannes en avgrensning der kristne kun tilhører en avgrenset mengde kirkesamfunn.

Den katolske kirke, «den protestantiske kirke» og «den ortodokse kirke»

Noen denominasjoner beskrives i større grad enn andre i læreboken. Både Den katolske kirke, «Den ortodokse kirke» og «Den protestantiske kirke» har egne delkapitler. I tillegg har Den norske kirke og Pinsebevegelsen egne overskrifter med variert mengde innhold. Videre vil jeg presentere delkapitlene som eksplisitt tar for seg en konkret kirkelig retning.

Den katolske kirke

Den katolske kirkes delkapittel beskriver kirken overordnet på med en kombinasjon av faglige innenfra- og utenfraperspektiver. Kapitlet tar for seg kort faglig utenfra kirkens organisering med hovedsete i Vatikanstaten, dens størrelse og hva «katolsk» betyr. Presteskaper og kirkens sakramenter blir beskrevet faglig innenfra. Videre er det et eget avsnitt som beskriver faglig innenfra om tradisjonen og dens rolle, og en begrunnelse av at tradisjonens vektlegging på lik linje som Bibelen, er åpenbart fra Gud og supplerer hverandre (Tuft et al., 2022, s.111).

Inkarnasjonen blir løftet frem som sentral lære som skiller kirken fra andre kirkesamfunn. «Ideen om inkarnasjonen, det vil si troen på Jesus som både Gud og menneske, omfatter mer enn i protestantismen og den ortodokse retningen» (Tuft et al., 2022, s. 111). Den representeres med en enda høyere status blant katolikkene enn andre. Inkarnasjonsforståelsen beskrives som bakgrunn for det som er «det viktigste av sakramentene innenfor katolisismen», nattverden. Brødet og vinen blir faktisk Jesu legeme og blod (Tuft et al., 2022 s.111). Dette er noe som eksempelvis skiller katolikker fra grupper som ser på nattverden som mer symbolsk, som eksempelvis flere baptister og pinsevenner (Sandtorp, 2018, s.182; Andersen, 2018, s.203). Ut fra siteringen ovenfor, så bør det også kommenteres kort at i beskrivelsen av Den katolske kirke så sammenlignes den opp mot «Protestantismen» som en slags felles retning. Denne beskrivelsen tar ikke høyde for det indre mangfoldet mellom de protestantiske retningene, men ser heller på protestantismen som en felles enhet.

Munke- og nonneordenen (som også nevnes som sosial gruppe) blir nevnt under den katolske kirkens delkapittel, til tross for at ordenene beskrives som også en del av de ortodokse retningene (Tuft et al., s.113). I tillegg nevnes helgendyrkelse på samme side som en del av den katolske praksisen (Tuft et al., 2022, s.113).

«Den ortodokse kirke»

Den ortodokse kirkes delkapittel beskrives både fra et faglig innenfra- og utenfraperspektiv. Delkapitlet introduserer at den ortodokse kirke er en samling av flere kirkesamfunn og nevner både etiopisk-, gresk-, koptisk-, og russisk-ortodokse kirke som noen av dem (Tuft et al., 2022, s.116). «Begrepet ortodoks betyr rettroende, og de ortodokse retningene mener at de bærer den rette læren fra oldkirken, og anser seg selv som den rette kirken (Tuft et al., 2022, s.115-116). Videre beskrives det at «den ortodokse forståelsen av Bibelen er også annerledes fra den katolske og de protestantiske retningene. De mener at Bibelen er Guds direkte ord, noe som ikke gir det samme rommet for tolkning» (Tuft et al., 2022, s.116). Det virker å beskrive de ortodokse retningene som samstemte på bibeltolkning. Det legges ikke opp variasjoner i denne beskrivelsen, men at deres lære er uforandret og den sanne.

På tross av at kapitlet starter med å nevne ulike retninger, er det Den russisk-ortodokse kirke som er valgt ut og som særlig får representere de ortodokse kirkesamfunnene i delkapitlet. Store deler av innholdet beskriver hvordan politikken i Russland har nære bånd til den russisk-ortodokse kirken. Cappelen Damm beskriver ikke særlig hva kirken står for læremessig og praksis nevnes heller ikke. Det er for det meste et utenfra-perspektiv som beskriver den russisk-ortodokse kirkes samhandling med Russland og Kreml. Det som beskrives er hvordan kirkens bånd med Kreml gjorde at den ukrainske kirken har brutt med den russisk-ortodokse kirken med utgangspunkt i krigen i Ukraina. «I 2018 ble det derfor vedtatt fra politisk hold at den ukrainske kirken skulle skilles fra den russisk-ortodokse kirken» (Tuft et al., 2022, s.117). Det er ingen lære som beskrives, det er heller en beskrivelse utenfra på at politikk påvirker kirkesamfunnene.

Helt til slutt beskrives en geografisk variasjon, der det skildres at Den russisk-ortodokse kirken i Norge ikke er lik som i Russland (Tuft et al., 2022, s.116-117). «Etter den russiske invaderingen av Ukraina i 2022, sto Den russisk-ortodokse kirken i Norge samlet sammen med andre norske kirkesamfunn for fred i felles ortodokse gudstjenester» (Tuft et al., 2022, s.117). Denne benevnningen gjør at det forstås som lokale variasjoner innad denominasjonen. I tillegg kan det implisitt bli forstått som at de andre ortodokse kirkesamfunnene i Norge deler standpunkt for fred.

«Den protestantiske kirke»

Den protestantiske kirkes underkapittel (som læreboken kaller det (Tuft et al., 2022, s.113)), beskriver dens opphav faglig innenfra ved reformasjonen og teologiske årsaksforklaringer med Martin Luther. Folk fryktet hva som skulle skje etter døden og frykt førte til at kirken kunne utnytte mennesker i vanskelige situasjoner med avlatsbrev og å kunne kjøpe seg fri fra straff, noe som Luther reagerte på. Det sentrale var at Bibelen skulle fortelle hva som var rett og som var grunnlaget for troen. Det førte til større produksjon av bibler og oversettelser til tysk, slik at borgere kunne lese hjemme. Dette beskrives sammen med protest mot avlatsbrev som starten på «protestantismen», der flere kunne ta del i tolkningen av Bibelen og den lutherske kristendommen er i dag nevnt å være sentral i mye av Nord-Europa (Tuft et al., 2022, s.113-114).

Blant denominasjoner og kirkelige retninger innenfor den protestantiske kirken, er det noen få som blir beskrevet i Cappelen Damms lærebok som «Kristendom i Norge». Den norske kirke, Pinsebevegelsen og læstadianisme er retninger det gjelder. Den norske kirke blir beskrevet faglig utenfra i et eget avsnitt. Kirken beskrives som evangelisk-luthersk og det er for det meste kirkens organisering som er i fokus og koblingen til staten (Tuft et al., 2022, s.122). Senere kommer også et annet avsnitt som tar for seg kirkens rolle til staten under kriser, og som beskriver hvordan kirken i Norge har en spesiell rolle når det kommer til beredskap og rutiner ved kriser som Utøya i 2011 (Tuft et al., 2022, s.137). Videre er det også et eget avsnitt og overskrift om Pinsebevegelsen i Norge.

Pinsebevegelsen er ingen enhetlig retning. Det er riktigere å si at det er en samlebetegnelse for en rekke kirkesamfunn, kristne organisasjoner og frittstående menigheter som har til felles at de legger vekt på betydningen av Den hellige ånd i den kristnes liv. (Tuft et al., 2022, s.123)

Ovenfor er de eneste kjennetegnene som bevegelsen beskrives med. Ingen andre kjennetegn blir beskrevet. Det nevnes ikke hvordan pinsekirker forholder seg til ulike ritualer, eller hva det vil si å vektlegge Den hellige ånd. Læreboken legger opp til at bevegelsen ikke er enhetlig, men nevner kun et fåtall som eksempler, og alle eksemplene er ulike menigheter. Ingen andre kristne organisasjoner navngis på tross av at det nevnes å være en del av mangfoldet. Thomas B. Barratt kom med bevegelsen til Norge og tre eksempler på pinsemenigheter er nevnt i form av Sarons Dal, Oslo Kristne Senter og Filadelfia Oslo (Tuft et al., 2022, s.123).

Læstadianismen nevnes også faglig innenfra som en geografisk gruppe som praktiserer pietisme og puritanisme. Den beskrives faglig innenfra. Det er læstadianernes ytringer om alkohol som «djevelens piss» som beskrives og hvordan alkoholen ødela livet til flere. Det gjorde at de fokuserte på å leve som avholdende. Det beskrives også at de ofte fungerer som en del av Den norske kirke (Tuft et al., 2022, s.123).

Andre grupperepresentasjoner

I tillegg til at det er noen overnevnte grupper som i større eller mindre grad har fått en egen plass i lærebøkene, finnes det grupperepresentasjoner innvevd gjennom flere deler av kristendomsinnholdet. Gjennom analysen identifiserte jeg mange grupperepresentasjoner ved tematisering av lære og etikk. Som regel kommer representasjonene frem som eksempler på ulike måter denominasjoner forholder seg til temaene som behandles.

Ved behandlingen av sakramenter, ritualer og overgangsriter inkluderes representasjoner av Den norske kirke, Den katolske kirke, ortodokse retninger og protestantiske retninger (som samlebetegnelse). Cappelen Damm nevner sju sakramenter som både den ortodokse og katolske kirke har, mens protestantiske kirker kun videreførte dåp og nattverd som sakramenter etter splittelsen fra den katolske kirke. Dnk nevnes som eksempel på kirkesamfunn som har dåp og nattverd som sakramenter, og som beskriver det som nådemidler (Tuft et al., 2022, s.124). Ved flere tilfeller danner læreboken et sammenligningsgrunnlag mellom katolske kirke, ortodokse kirke og Dnk. Det som virker å være tilfellet flere steder er at det er Den norske kirke som blir en representant for den protestantiske retningen, og at den protestantiske retningen blir beskrevet svært enhetlig ved at alle har dåp og nattverd som sakramenter.

De sju sakramentene i den katolske og den ortodokse kirke er dåp, nattverd, konfirmasjon, ekteskapsinngåelse, ordinasjon (av diakoner, prester og biskoper), skriftemål og sykesalving. I den norske kirke er konfirmasjon, ekteskapsinngåelse og presteordinasjon viktige overgangsritualer, men de er ikke sakramenter. Skriftemål og sykesalving er ikke offisielle ritualer i Den norske kirke. (Tuft et al., 2022, s.126)

Ovenfor er et eksempel på sammenligning av hva som betegnes som overgangsritualer og sakramenter i ulike retninger. En katolsk/ortodoks lære blir presentert, deretter sammenlignet med Dnk. Dette mønsteret virker å gjelde i beskrivelsen av overgangssritene videre i læreboken også, eksempelvis ved dåpen.

Dette er det viktigste sakramentet i Den norske kirken. I enkelte andre kirkesamfunn er dåpen en troshandling, ikke et sakrament. I Den norske kirke er det først og fremst små barn som døpes, men man kan også døpes i voksen alder. Noen kirkesamfunn døver først når den som blir døpt kan ta et selvstendig valg om å bli kristen (Tuft et al., 2022, s.126)

Det nevnes at *enkelte andre* kirkesamfunn ikke har dåp som sakrament, men ikke hvem. Den eneste konkrete grupperrepresentasjonen som presenteres der dåpen beskrives er Dnk, og fermingen (konfirmasjonen) til katolikkene som er en bekreftelse av troen fra barnedåpen og presenterer barnedåp som vanlig fenomen blant katolikker også (Tuft et al., 2022, s.126). Av andre overgangsritualer nevnes det at enkelte (ikke navngitte) protestantiske kirkesamfunn har åpnet opp for likekjønnede ekteskapsinngåelser, selv om det tradisjonelt ikke har vært gjennomførbart (Tuft et al., 2022, s.126). Det betyr enkelte har åpnet opp for homofil vigsel.

Grupperrepresentasjonene som beskriver ritualer og riter i Cappelen Damm, er oftest Den katolske kirke og Den norske kirke som sammenlignes med hverandre. I tillegg blir ortodokse perspektiver beskrevet sammen med katolske ved enkelte anledninger. Pinsebevegelsen nevnes også kort og noen ganger blir et mangfold av praksiser knyttet til protestantiske retninger fremstilt uten å navngi hvem. Overordnet er det få retninger. Hadde flere ulike retninger blitt presentert, vil det presentere et større mangfold.

Etikk og menneskesyn

Flere denominasjoner blir navngitt og representert i gjennomgangen av kristen etikk. Eksempelvis beskrives det at «I dag lærer den katolske kirke og mange protestantiske kirkesamfunn at kropp og sjel er en enhet» (Tuft et al., 2022, s.128). Under en deloverskrift om feminisme beskrives kjønnsroller og hvilke syn enkelte denominasjoner har på forholdet mellom menn og kvinner på ulikt plan. Både de ortodokse retningene og den katolske kirkens perspektiver synliggjøres ved å beskrive at det ikke er tillatt med kvinnelige prester eller biskoper. Andre stillinger eksempelvis innen diakoni nevnes ikke, selv om det kan se annerledes ut enn i presterollen. I samme tekst nevnes det at enkelte protestantiske kirkesamfunn tillater at kvinner har fremtredende roller. Hvilke kirkesamfunn det gjelder nevnes ikke eksplisitt, men den kan virke som at det er Dnk det refereres til. På samme side er det en illustrasjon av både menn og kvinner oppstilt foran en kirke. Illustrasjonen beskrives ved at Den norske kirke i dag består av over en tredjedel kvinnelige prester, samt at bispekollegiet er bestående av både kvinner og menn (Tuft et al., 2022, s.130).

Illustrasjonen sett i sammenheng med teksten om protestantiske kirkesamfunn som tillater det, virker å bekrefte at Dnk er ett av tilfellene der kvinner og menn kan ha de samme rollene innenfor kirken.

Forholdet mellom kristendom og kjønn blir senere tatt opp igjen i debatten om likekjønnede ekteskap. Her beskrives Dnks aksept av likekjønnede ekteskap, hvordan dette har vært en stor diskusjon innad kirken, og at ulike syn på saken har med hvordan man velger å tolke bibeltekster. Det er kun Dnk som nevnes som denominasjon som tillater likekjønnede vigslar. Ingen konkrete grupper med andre syn blir nevnt. Læreboken beskriver at mer bokstavtroe tolkninger av Bibelen, kan forklare mer fordømmende behandling av homofile (Tuft et al., 2022, s.131). Hvis en leser dette i sammenheng med eksempelvis representasjonen av ortodokse retninger i læreboken, vil de kunne forstås som mer bokstavtro i sine tolkninger (Tuft et al., 2022, s.115-116).

Andre grupperepresentasjoner som beskrives, er ulike kristne kirkers forhold til klima og miljø. Paven og Den katolske kirke stadfester et felles ansvar for alle mennesker og Den norske kirke skal ha vedtatt å bli klimanøytrale. Enkelte menigheter i USA tilknyttet Pinsebevegelsen beskrives som at ikke tror på menneskeskapte klimaendringer (Tuft., et al., 2022, s.133-134). USA blir brukt som geografisk eksempel. Det at flere fremstillinger beskriver kristnes forhold til klima, viser en viss variasjon og et mangfold. Likevel så distanseres de mer lokale variasjonene vekk og det vises ikke særlig lokalt mangfold når det eneste perspektivet som ikke tror på menneskeskapte klimaendringer, er i USA.

Før jeg viser hvilke grupperepresentasjoner som uttrykkes av de geografiske, sosiale og etniske gruppene, vil jeg kort beskrive et par siste tilfeller av grupperepresentasjoner som Cappelen Damm ikke definerer som «kristendom», men som blir nevnt som religiøse grupper med tilknytning til kristendom. I slutten av kristendomskapitlet benevnes Jesu Kristi Kirkes av Siste Dagers Hellige under overskriften «Alternative fortellinger om Jesus» (Tuft et al., 2022, s.138). Gruppen presenteres senere i læreboken sammen med Enhetskirken under kapitlet «Religion i populærkulturen og nyreligiøsitet». Begge gruppene presenteres faglig utenfra som nye religioner med utspring fra kristendom, og som virker å være distansert fra andre kristne representasjoner (Eriksen, 2022, s.286). Gruppene er riktignok nevnt, men ikke inkludert som kristendom. Det i seg selv, viser en begrensning og viser at noen grupper ikke inkluderes inn som en del av et kristent mangfold i læreboken.

Grupperepresentasjoner av geografiske, sosiale og etniske grupper

Gruppenivået virker å ha et mer begrenset utvalg av geografiske, sosiale og etniske grupper representert. Cappelen Damms lærebok nevner noen ulike folkeslag, menigheter tilhørende konkrete steder, og noen få konkrete sosiale grupper av kristne.

Av sosiale grupper nevnes munke- og nonneordenene. Munke- og nonneordenene nevnes eksplisitt som et sosialt fellesskap mellom kristne som velger å leve mer likt de første kristne samfunnene og beskrives med ofte sølibat, liten vekt på materialisme og med et mål om å bruke livet sitt for Gud og mennesker. Samme avsnitt skildrer også noen nyanser, som at det ikke er like vanlig i alle kristne retninger å ha en slik orden, eksempelvis blant protestanter (Tuft et al., 2022, s.113).

I et tilfelle i teksten, finnes det spor av geografiske variasjoner innad en denominasjon. Det vil si en geografisk gruppe som representeres. Tilfellet er den tidligere nevnte beskrivelsen av kristne om klimasaken. Eksempelet kom ved at det ikke var hold for å kun skildre at en ytring var gjenkjennbar for en hel denominasjon, men at tilfellet også handler om geografi ved at det gjaldt pinsevenner som stedsspesifikt bor i USA. Først beskrives det at Dnk har vedtatt å være klimanøytrale innen 2030, men videre beskrives det at «noen pinseretninger i USA tar avstand fra påstanden om at klimaendringene er menneskeskapte» (Tuft et al., 2022, s.134). Det kan virke som bevisst å henvise til et konkret geografisk område. En slik måte å forklare det på, gjør at man ikke sitter igjen med at «pinsebevegelsen tror ikke på menneskeskapte klimaendringer», men heller at flere fra pinsebevegelsen i USA deler denne oppfatningen. En slik formulering fremmer at det finnes variasjoner, både ved å vise til geografiske forskjeller og å vise til at det kun gjelder noen pinseretninger.

Norges nasjonale minoriteter

Norges nasjonale minoriteter er tillagt et eget delkapittel i Cappelen Damm. I utgangspunktet tar ikke kapittelet kun for seg kristne minoriteter, men mangfold på tvers av religioner og livssyn. Likevel så nevnes det flere grupper som presenteres som ofte tilknyttet en form for kristendom. En likhet i beskrivelsene av minoritetsgruppene som nevnes, er at de beskrives som grupper som har blitt utsatt for et endringspress. Eksplisitt nevnes kvener, romfolket, romanifolket og skogfinner som minoriteter med røtter til kristendom, i tillegg til at jøder også nevnes som en minoritet (Gupta & Tuft, 2022, s.381). For det meste beskrives gruppene med faglige utenfraperspektiver. De uttrykkes ved historiske beskrivelser av hvordan minoriteter har blitt behandlet i Norge gjennom ulike tider.

En av minoritetsgruppene er kvener. Kvener blir beskrevet som en geografisk finskspråklig gruppe i Nord-Norge som har vært utsatt for fornorskningpolitikk. Det nevnes at kvener ofte er en del av Dnk og er én av gruppene som læstadianismen har fått prege. Kvener har en identitet med eget språk, og selv om mange er del av Dnk, så skildres det at gruppene har egne møtelokaler hvor både kvensk sang og språk ivaretas (Gupta & Tuft, 2022, s.378). Romfolket beskrives som en folkegruppe med eget språk som virker å ha røtter til indisk og beskrives som den minste minoriteten og med røtter fra Øst-Europa (Gupta & Tuft, 2022, s.378). Videre presenteres det hvordan romfolket ble presset ut av landet på 1900-tallet og at Norge har måtte offentlig beklage for behandlingen av denne gruppen. Romfolket beskrives som kristne, men at de har gjennomgått endringer fra katolisismen til pinsebevegelsen hvor de i dag driver egne møter som bevarer egen kultur (Gupta & Tuft, 2022, s.379).

Romanifolket nevnes videre som en minoritet med enkelte likhetstrekk til romfolket i den grad at de også har en tilknytning til pinsebevegelsen, språket fra India, og at de også ble utsatt for assimileringpolitikk (Gupta & Tuft, 2022, s.380). Og den siste nasjonale minoriteten som boka beskriver, er skogfinnene. Gruppen er beskrevet som en geografisk gruppe som er luthersk og som kombinerer den lutherske troen med folketro, eksempelvis med bruk av trolldom mot sykdom (Gupta & Tuft, 2022, s.379).

Det som virker å være en fellesfaktor for alle minoritetene som har en tilknytning til kristendom, er at de beskrives som grupper som på ulike vis har blitt utsatt for press fra samfunnet, men som i dag har fått bedre forutsetninger til å drive virksomheter på egne premisser enn tidligere.

Oppsummering

Oppsummert viser det seg å være et utvalg av denominasjoner som er presentert. Både Den katolske kirke, ortodokse retninger og protestantismen blir eksplisitt beskrevet i egne delkapitler. Grupper representeres ofte for å eksemplifisere kristne syn på ulike temaer. Tendensen er en større sammenligning mellom spesielt Den katolske Kirke og Den norske kirke. I tillegg så er det den russisk-ortodokse kirken den eneste retningen som blir presentert av de ortodokse retningene. Andre lutherske kirkesamfunn utenfor Dnk får heller ikke mye plass, og flere frikirkelige retninger er i liten grad representert på dette nivået. Unntaket er et par representasjoner fra pinsebevegelsen. Mer fokus på grupprepresentasjon trenger ikke bety at mangfold blir mer representert. Det henger i større grad sammen med om representasjonene på gruppenivået varierer. Cappelen Damm har mange grupprepresentasjoner. Hvis man vil ta høyde for mer mangfold, kunne tekstene med fordel

kortet ned på beskrivelsen av denominasjoner som presenteres med egne overskrifter, og heller hatt mer variasjon blant hvilke ulike retninger som inkluderes i eksemplene. Ellers er det verdt å nevne at det inkluderes andre grupper i form av munke- og nonneordener, norske minoriteter og en geografisk variasjon innad pinsebevegelsen. Hvis man ser vekk fra delkapitlet om minoriteter i Norge, som tar for seg fire minoriteter knyttet til en form for kristendom, har læreboken få ulike representasjoner av sosiale grupper som familie, venner og andre lokale variasjoner. Overordnet er gruppenivået mye anvendt, men det er for det meste Den russisk-ortodokse kirke, Den romersk-katolske kirke og Den norske kirke som presenteres. I tillegg til at fire norske minoriteter er inkludert. Gruppenivået viser et visst mangfold, men flere varierte eksempler kunne gjort nivået mer mangfoldig.

3.1.3 Tradisjonsnivå

Tradisjonsnivået er det nivået som det er gjennomgående mest av i Cappelen Damm med hele 56 kartlagte kristendomsrepresentasjoner. Tradisjonsnivået består av et flertall faglige innenfraperspektiver med 40 representasjoner, men har også en større mengde faglige utenfraperspektiver med 19 ulike (Vedlegg 1., s.4-8).

Tradisjonsnivået er det nivået som har fått mest plass og i denne analysen er det de faglige innenfraperspektivene som blir beskrevet mest i detaljer. Det har med at de faglige innenfraperspektivene kan variere ut ifra hvilke(n) tradisjon(er) som får forme «kristendommen». Tradisjonsnivået vil i tillegg til å beskrive hva som presenteres, også begrunne elementer som kan sees på som trekk ved konkrete kirkelige retninger og hvilke eventuelle perspektiver som stikker seg frem.

«Sentrale trekk»

Noe av det som særlig beskrives på tradisjonsnivået er det læreboken selv kaller «sentrale trekk» (Tuft et al., 2022, s.99). Beskrivelsen av et sentralt trekk, betyr at noen presenterer kristendom med noen utvalgte kjennetegn. Det betyr ikke at det trenger å gjelde alle kristne, men det er trekk som beskrives som gjeldende for en større andel kristne. Presenteres trekkene som felles for alle, kan kristendom essensialiseres. Det virker som forfatterne av læreboken har tatt noen bevisste valg til hva som inkluderes som en kjerne i kristendommen, og det er noen kristne denominasjoner som får prege fremstillingene av de sentrale trekkene. Av det som beskrives som «sentrale trekk», er treenighetslæren og synet på synd, nåde og frelse presentert. I tillegg er også Bibelen, ritualer, og etikk og moral presentert fra et tradisjonsnivå.

Treenighetslæren

Det er flere ganger Cappelen Damm beskriver lære som noe som er gjeldende for alle kristne. Treenighetslæren er et eksempel på dette. «Kristendommen skiller seg ut blant de abrahamittiske religionene ved at monoteismen der blir forstått som et mysterium vi kaller treenigheten.» (Eriksen et al., 2022, s.9). Det at flere kristne tror på en treenighet er i seg selv helt ok å skrive, ettersom mange vil se på dette som sentralt. Ordet «vi» i sitatet ovenfor, hinner også til at det er noen innenfra som får presentere, og at dette ikke er faglig utenfra. Måten treenigheten blir beskrevet på i en annen anledning er vel så interessant:

Selv om kristendommen er monoteistisk, hevder den at Gud har tre naturer, med Gud, Jesus og Den hellige ånd. Dette kalles læren om treenigheten. Gud er Faderen, Jesus er Guds sønn og Den hellige ånd ble sendt til menneskene før Jesus forlot jorda etter at han ble korsfestet. En fellesnevner for alle kristne, uansett retning, er troen på Guds treenighet. (Tuft et al., 2022, s.99-100)

Utdraget fra Cappelen Damm som beskrives under «Sentrale trekk» essensialiserer kristendom. Utdraget beskriver både monoteismen og treenigheten som vanlig lære blant kristne. Eksempelet ovenfor tar ikke høyde for andre syn/tanker rundt forholdet mellom Gud, Jesus og Den hellige ånd. Det blir beskrevet at «alle kristne, uansett retning,» tror på treenighetslæren. Teksten begrenser hva som kan være et mangfold av kristendom og troslæren essensialiseres. Kirkens verdensråd (KV) har selv en paragraf som tar for seg treenighetslæren som noe grunnleggende for en kristen kirke. De bruker blant annet læren om treenigheten for å differensiere kristne kirker fra andre trossamfunn som også har røtter fra kristendommen (Tjørhom, 2018b, s.25). På samme vis som KV differensierer ut det de definerer som kristendom, kan det se ut som læreboken benytter de samme definisjonene. Ved å skrive «alle kristne mener», er det tatt et valg av at dette er synet i «kristendommen». Det bidrar til å utelukke andre mulige kristne fremstillinger av religionen og å begrense ned mangfoldet av kristendom. Det er også en forklaring for hvorfor grupperrepresentasjoner av Jesu Kristi Kirke og Enhetskirken ikke faller under kristendomstematikken i læreboken, siden de ikke passer inn i gitte kriterier.

Bibelen

Et av trekkene som nevnes om kristne, er hvilke hellige tekster kristne forholder seg til. Bibelen nevnes som kristendommens hellige tekst og som en samling av tekster fra Det gamle testamentet og Det nye testamentet (videre forkortet som GT og NT) (Tuft et al., 2022, s.117).

Det gamle testamentet består av 39 bøker, som representerer ulike litterære tradisjoner fra det gamle Israel. Her er historiske beretninger, lover, forskrifter, salmer, myter og visdomslitteratur. Det har vært mange varianter av den hebraiske bibelen, men vi regner med at samlingen slik vi kjenner den i dag har eksistert siden rundt år 200 fvt. (Tuft et al., 2022, s.118)

GT beskrives som 39 bøker. Det nevnes at det har vært flere varianter av GT, men det legges frem uten å inkludere mangfoldet blant ulike bibelkanoner. Det påvirker hvordan mangfold behandles hvis det kun er denne versjonen av GT som fremstilles. Bibelen kan også inneholde de deuterokanoniske bøkene (også kalt apokryfer), og som er en gruppe bøker som ikke er en del av Tanakh (den hebraiske Bibelen), men som er en del av blant annet Septuagintaoversettelsen. Blant flere protestantiske kirker regnes flere av tekstene ofte ikke som en del av Bibelen (selv om noen har dem med), men i Den katolske kirke, samt i flere ortodokse kirker inkluderes bøkene (i ulik grad) som en del av deres hellige tekster (Bibelselskapet, 2024). Også Luther inkluderte flere apokryfer mellom GT og NT i sin kanon, selv om flere retninger inspirert av Luther ikke inkluderer dem (Hvalvik, 2024). Læreboken fremstiller utelukkende en protestantisk utgave av «Bibelen» når ikke andre variasjoner blir presentert eller åpnet opp for i læreboken.

Cappelen Damm presenterer kanskje ikke mangfoldet av ulike bibler som anvendes, men nevner kort i et eget avsnitt ulike måter kristne forholder seg til Bibelen på. Teksten skiller mellom «bokstavtro bibelsyn» og en mer «åpen tilnærming» til hvordan bibelen skal tolkes (Tuft et al., 2022, s.121). Det er ingen konkrete grupper som får presentere de ulike tilnærminger, og kanskje er tanken å åpne opp for et større indre mangfold, der det er kristne som tenker ulikt, også innenfor de ulike denominasjonene. På mange måter ivaretas det en åpenhet av måter å tolke Bibelen på ved at kristne både kan ha åpne og mer bokstavtro bibelsyn. Når Bibelen ikke beskrives med variasjon, synliggjøres ikke et potensielt mangfold av tekster blant kristne.

Ritualer

I kategoriseringen av læreboken kom det frem at tradisjonsnivået også dekker beskrivelser av sakramenter, ritualer og praksiser som gjelder kristendom og hvordan dette kan se ut i praksis. Det er tradisjonsnivå når innholdet ikke eksplisitt beskriver en konkret gruppe (eller individ). Hva som er praksisen blant kristne beskrives som ulikt ut ifra hvilken retning man er en del av, grunnet splittelsen mellom den katolske og protestantiske kirker. Videre beskrives det at Den katolske kirke og «Den ortodokse kirke» praktiserer sju sakramenter, mens protestantiske kirker har to, i form av dåp og nattverd (Tuft et al., 2022, s.124). Det kan virke som at betydningen og praksisen av de ulike ritualene som Cappelen Damm nevner, ikke er felles for alle kirkesamfunn, men at det er enkelte perspektiver som kommer til uttrykk. Nattverden er et av ritualene som beskrives som «et sakrament i alle de kristne retningene» (Tuft et al., 2022, s.125). Bruken av ordet sakrament, beskrives som «et hellig, religiøst ritual med bruk av ytre middel» (Tuft et al., 2022, s. 123-124). I det læreboken definerer et ritual som et «sakrament», betyr det at det er et hellig ritual, selv om det ikke trenger å være sannheten for alle retninger. Nattverden beskrives som et sakrament som skjer under gudstjenester;

der medlemmene av menigheten får en oblat (som ligner på en tørr kjeks) eller brød, og vin (som regel alkoholfri). Brødet skal være Jesu legeme, og vinen skal være Jesu blod. Gjennom dette ritualet skal man få styrke og tilgivelse fra Jesus gjennom hans legeme og blod. Nattverden er en etterlikning av offeret Jesus gjorde da han ble korsfestet. (Tuft et al., 2022, s.125)

Det er flere ting å påpeke ved nattverdets fremstilling. Først bør det nevnes at nattverden tidligere i boken har blitt presentert fra et katolsk gruppenivå som beskriver transsubstansiasjonslæren i Den katolske kirke (Tuft et al., 2022, s.111). I sitatet ovenfor beskrives nattverden som et ritual som gir styrke og tilgivelse, og som er ment for kirkens medlemmer. I enkelte kirkesamfunn kan det være du må være medlem for å ta del i nattverden eksempelvis i Den katolske kirke (Hadland, 2018, s.116). Pinsebevegelsen i Norge mener i sitt grunnlagsdokument at nattverden er for alle som tror på Jesus og vil leve sammen med han, uten noen form for medlemskrav (Pinsebevegelsen, u.å.). Videre er det interessant at det beskrives at nattverdsvinen beskrives som «oftest alkoholfri». I Den katolske kirke, Den anglikanske kirke og de ortodokse retningene er det alkoholholdig vin som oftest blir brukt. I norsk kontekst så har Den norske kirke hatt lokale bestemmelser hva angår om nattverdsvinen skal inneholde alkohol eller ei (Mikaelsen & Indsetviken, 2019). Beskrivelsen av at vinen som oftest alkoholfri, fremstiller alkoholfritt som det vanligste, selv om de største

kirkesamfunnene ofte har nattverdsvin som inneholder alkohol. Når vinen beskrives som «som regel alkoholfri», betyr ikke dette at den alltid er det, og det er mulig forfatterne har tenkt ut fra norsk kontekst der Dnk og andre protestantiske retninger representeres som et utgangspunkt. Om det er ment ut fra norsk kontekst, kommer ikke frem. Det er belegg for å hevde at noen retninger blir ekskludert i fremstillingen.

Enkelte kirkesamfunn vil heller ikke kalle dåpen for et sakrament, men heller et ritual, slik som eksempelvis Misjonskirken i Norge (Breistein, 2018, s.221). Dåpen blir i motsetning til nattverden fremstilt ved en beskrivelse av ulikheter. Det er to dåpspraksiser som blir beskrevet. En praksis beskriver at «noen kirkesamfunn døver først når den som blir døpt kan ta et selvstendig valg om å bli kristen» (Tuft et al., 2022, s.126). Selv om troenes dåp nevnes, er det barnedåp som blir beskrevet som «normalen». Fra gruppenivå beskrives det først at i Dnk er det vanligst å døpe små barn (selv om eldre også kan døpes) (Tuft et al., 2022, s.126). Dnks perspektiv speiles videre på tradisjonsnivået i samme avsnitt. I beskrivelsen av konfirmasjonen, blir kun barnedåpen nevnt som et element bak konfirmasjonen.

Konfirmasjon beskrives som «en bekreftelse på at man tar imot den kristne tro som man tok imot ved barnedåpen» (Tuft et al., 2022, s.126). Selv om læreboken legger opp til at det finnes ulike syn på dåp, legges det samtidig opp til at barnedåpen er noe fundamentalt for å konfirmere seg. Flere kirkesamfunn praktiserer troenes dåp (eventuelt begge dåpspraksisene) og de vil antageligvis si seg uenig i lærebokens fremstilling.

Dersom mangfoldet av dåpssyn skulle kommet bedre frem, kunne det eksempelvis vært nevnt at i flere kirkesamfunn, som deler av Pinsebevegelsen og Det norske baptistsamfunnet, er barnevelsignelse et alternativ til barnedåp (Andersen, 2018, s.203; Sandtorp, 2018, s.180). Noen kirker, som Misjonskirken praktiserer at medlemmene selv skal bestemme om det skal være barnedåp, barnevelsignelse eller troenes dåp (Breistein, 2018, s.221). Slik fremstillingen til Cappelen Damm er, virker det som at det er perspektiver fra Dnk som er gjenspeilet i innholdet og inkludert. Også sakramentene til Den katolske kirke og ortodokse retningene er nevnt, men det er kun praksis som sees på som sentral i Dnk som blir detaljert beskrevet. Det er kanskje ikke unaturlig at praksis rundt ritualer vinkles fra det største kirkesamfunnet ved Den katolske kirke og Dnk som har flest medlemmer i Norge. Likevel bør det nevnes at prioriteringene virker ekskluderende mot retninger som ser på de nevnte ritualer som mer symbolske, eller som ikke praktiserer dem.

Etikk og moral

Tradisjonsnivået presenterer også ulike representasjoner av etikk og moral. Ved flere anledninger er kristen tenkning beskrevet og representert som felles for alle. Flere steder i boka brukes termen «kristne» for å beskrive noen felles tankesett blant kristne (Tuft et al., 2022, s.128; s.129; s.131; s.135; s.136). Eksempelvis beskrives det at kristne er enige i å bruke Bibelen som grunnlag for etikk og at kristne tror alle mennesker er skapt i Guds bilde (Tuft et al., 2022, s.129). Ulempen ved en slik beskrivelse, er at man generaliserer meningsinnholdet til å gjelde alle kristne. Cappelen Damm bruker bare i noen få anledninger begrepet på en mer inkluderende måte som heller beskriver mangfoldet. Eksempelvis så beskrives det at kristne er uenige i etiske spørsmål og har ulike bibelsyn (Tuft et al., 2022, s.129).

I beskrivelsen av syn på homofili er det uenighet blant kristne rundt likekjønnede ekteskap og behandlingen av homofili ut fra hvilket bibelsyn som benyttes (Tuft et al., 2022, s.131-132). Avsnittet som tar for seg homofili i læreboken vektlegger at det finnes mangfold i måter å se på temaet. Det kan være fornuftig å vise at det finnes to sider av samme sak. Men like interessant er det at omfanget av hvem som mener hva, ikke presenteres. Det kan virke som Cappelen Damm maler et bilde av at halvparten av kristne ønsker at homofile skal kunne gifte seg i kirken. De nevner Dnk som eksempel på liberalisering (Tuft et al., 2022, s.131), men nevner ikke eksempler på kirkesamfunn som forbyr vigsling av homofile, som eksempelvis i Den katolske kirke (Hadland, 2018, s.117). Det tas høyde for at det finnes ulike perspektiver angående synet på homofili, men for å beskrive variasjonene i mangfoldet bedre, kunne eksempelvis geografiske forskjeller og hvor dominerende ulike syn er klargjøres. Slik det ser ut nå, beskriver teksten to perspektiver, uten å ta for seg størrelsesforholdet på noe vis. Det virker å være et større fokus på perspektiver som knyttes til Dnk.

Oppsummering av tradisjonsnivået

Det er noen ulike elementer som oppsummerer hvordan mangfoldet behandles på tradisjonsnivået i Cappelen Damm. For det første så kan det virke som at tradisjonsnivået går ut ifra noen konkrete kriterier i beskrivelsen av kristendom. Perspektivene som inkluderes virker å være i samråd med Kirkens Verdensråd som beskriver treenighetslæren som noe essensielt i sin kristendomsforståelse. At det finnes kriterier for å beskrive hva som er kristendom, er i seg selv nødvendig for å kunne skille kristendom fra andre religioner, men det kan samtidig utelukke et mangfold av lære som avviser eller tenker annerledes på

treenigheten, og som selv ville kalt seg kristne. Dette er utfallet når man beskriver at en lære gjelder «alle», og ikke bare noen. Bibelens presentasjon beskriver bøkene i Bibelen med protestantiske briller, uten å nevne at flere ortodokse og katolikker inkluderer enkelte andre bøker i sine kanoner. Ritualer og praksis i kirkene bærer preg av sammenligning fra Den katolske kirke og Den norske kirke, selv om Cappelen Damm beskriver at det finnes ulikheter. I tillegg bruker nivået termen «kristne» i beskrivelser av etikk og moral. I ett tilfelle for å beskrive at kristne tenker ulikt, men flest ganger for å vise en felles tanke blant alle kristne. Sistnevnte kan hemme mangfoldet av perspektiver og bidra til essensialisme, førstnevnte kan bidra til å beskrive ulikheter og at det finnes et mangfold. Et forslag kunne vært å heller beskrive «mange kristne», for ikke å la et perspektiv favne alle kristne.

3.2 Aschehoug

På samme vis som ved beskrivelsen av Cappelen Damms lærebok, vil jeg beskrive funn i analysen ut fra de ulike representasjonsnivåene. Aschehougs lærebok har en annen pedagogisk tilnærming som er mer tematisk, mens Cappelen Damm behandler i større grad én religion av gangen. Det gjør at oppbygningen av denne delen av analysen har litt andre typer eksempler, siden kristendom med en slik tilnærming er mer stykkevis til stede gjennom ulike temaer i læreboken.

3.2.1 Individnivå:

Individnivået er på lik linje med Cappelen Damms bok presentert med et begrenset antall representasjoner på individnivå. Det er kun tre individsrepresentasjoner som gjenfortelles og som representerer to ulike personlige innenfraperspektiver (Jørgensen, 2022a, s.65; Horsfjord, 2022b, s.196; Jørgensen, 2022b, s.153). Det ene tematiserer en religiøs erfaring, den andre representerer et personlig engasjement som er religiøst motivert. I tillegg har et faglig utenfraperspektiv blitt inkludert på tross av at vedkommende ikke lever lengre. Dette vil forklares i utdypningen.

Individsrepresentasjonen som gis mest plass er en gjenfortelling av journalisten Charlotte Rørths opplevelser av et møte med Jesus. Dette er et personlig innenfraperspektiv som fortelles. Det er hennes egne opplevelser som beskriver hennes overgang fra ikke-troende til kristen. Det som tematiseres er religiøse erfaringer hos et enkeltindivid. Charlotte var i utgangspunktet ikke kristen, men opplevde sitt liv som endret etter et besøk i en kirke i Spania i 2009 (Jørgensen, 2022a, s.65). Hendelsen som endret livet hennes beskrives som at hun besvimte etter å ha blitt truffet av et kraftig lys og våknet med det som blir beskrevet som en

lykkefølelse. Foran henne når hun våknet, kunne hun se Jesus. «Etterpå kjenner hun seg som <forelsket ganger hundre> og har så sterk energi i kroppen at hun tar av 15 kg på kort tid» (Jørgensen, 2022a, s.66).

Perspektivet forteller noe om hvordan en personlig opplevelse kan få et menneske til å endre sin religiøse tro. Teksten forteller om hvordan Rørth startet lese religiøse bøker for å forstå hendelsen. Hun fant noe gjenkjennelig hos andre religioner, slik som hinduismen, men for Rørth ble det tydelig at dette var et møte med Jesus (Jørgensen, 2022a, s.66).

Verken denominasjoner eller andre grupper blir eksplisitt nevnt under Rørths individperspektiv. Det er likevel verdt å nevne at tekstinholdet handler om en religiøs opplevelse. Senere på samme side er det en tekstboks som beskriver *karismatisk kristendom*, og som knytter «strømningen» opp mot blant annet opplevelser. Det kan virke å være en slags implisitt kobling mellom den beskrevne religiøse erfaringen og karismatisk kristendom. Innholdet vil bli beskrevet mer i gjennomgangen av gruppenivået, men helt kort blir karismatisk kristendom beskrevet som en strømning med røtter i pinsebevegelsen, men det kommer ikke frem at det kun er pinsevenner som skal defineres som karismatiske kristne (Jørgensen, 2022a, s.66). Likevel så er det verdt å merke seg at individperspektivet kan tolkes inn mot en slik karismatisk retning, selv om det legger opp til en åpenhet og ingen tydelig retning er beskrevet.

En annen individrepresentasjon som får plass i læreboken til Aschehoug, er et perspektiv som omtaler pavens engasjement innenfor klima og flyktningkrisen (Horsfjord, 2022b, s.196). Denne representasjonen ble plassert under individnivået grunnet lærebokens fremstilling. Det er en svært kort representasjon, og det som beskrives er at «Pave Frans ble valgt til leder av den katolske kirke i 2013. Han har et stort engasjement for miljøet og flyktninger» (Horsfjord, 2022b, s.196). Grunnen til at jeg har lagt dette under individnivå, er at det som beskrives er at «han har et stort engasjement». Beskrivelsene forteller at paven er subjektet og at det er han som er engasjert. Utgangspunktet er at det er læreboken som vinkler det slik, og man kan ikke gå ut fra at lesere er klar over at Pave Frans eksempelvis på vegne av Den katolske kirke har sendt ut et rundskriv om klimasaken. Det blir ikke nevnt. Det er ingen uttalelser om klimasaken som blir beskrevet, og det vises heller ikke til «Laudato si», som for øvrig er et rundskriv fra paven. Det uttrykker veiledning og oppfordring til alle katolikker og troende til å bidra for miljøet. Laudato si' er fra paven på vegne av hele kirken (Pope Francis, 2015). Siden det ikke refereres til at dette representerer Den katolske kirke, forblir dette et individnivå. Det er ikke mye mer som nevnes annet enn at han er engasjert, det bør dog

nevnes at teksten knyttes sammen med et bilde av paven som møter Greta Thunberg. Thunberg holder en plakate der det står «Join the Climate Strike», og virker å være godt tatt imot av paven (Horsfjord, 2022b, s.196).

En annen tolkning kunne vært å kategorisere paven under tradisjon eller gruppenivå. Paven er et viktig talerør for Den katolske kirke, men slik jeg tolker det så legger ikke læreboken opp til at pavens stemme representerer Den katolske kirke i denne anledningen, selv om det finnes belegg for annen tolkning. Paven er ofte en representant for katolikker, men i læreboken beskrives det som pavens engasjement og ikke kirkens. Jeg tolker det som at hans engasjement kan isoleres fra kirkens, på samme vis som Cappelen Damm isolerte vekk noen av Kirills perspektiver fra å representere Den russisk-ortodokse kirke (Tuft et al. 2022, s.117).

I tillegg ønsker jeg kort å nevne Friedrich Nietzsches tanker rundt kristen etikk som en individrepresentasjon som presenterer et personlig utenfraperspektiv. Det er hans personlige meninger som blir presentert, og hans tanker om hva kristendom fører til som er grunnlaget for representasjonen. I utgangspunktet kan man argumentere for at det ikke er en individsrepresentasjon slik det er definert i min introduksjon. Nietzsche døde for over 100 år siden, og er i seg selv ikke et perspektiv fra en nålevende person. I lærebokteksten kan det likevel virke som at det presenteres som en individsrepresentasjon. Det vil si det gis ikke noen bakgrunn for når han levde eller særlig hvem han er (utenom at han er en filosof).

En av påstandene fra kritikerne har vært at religion undertrykker menneskene med streng moral og trange normer for livsførsel. Den påfører folk skam, slik at de ikke våger å leve et fritt liv. Filosofen Friedrich Nietzsches kritikk av kristendommen er ett eksempel. Han mente at å «vende andre kinnet til» viser at kristendommen bygger på en «slavemoral» som hindrer menneskene i å leve fritt. (Jørgensen, 2022b, s.153)

For en leser som ikke har forkunnskaper om vedkommende, vil dette representere en nåtidslevende persons perspektiver. Det som beskrives er Nietzsches kritikk av kristendommen for å undertrykke mennesker. Sitatet ovenfor er et personlig utenfraperspektiv. Han ser på religion utenfra med egne meninger om hva kristendommen gjør med folk, uten å ha tilhørighet til den selv. Dette er også eneste gang Aschehoug bruker et personlig utenfraperspektiv i beskrivelsen av kristendom.

Oppsummert så er det den religiøse erfaringen som er den representasjonen som er gitt mest tekstplass av individrepresentasjonene. I tillegg til at både religionskritikk utenfra blir beskrevet og pavens samfunnsengasjement for klima og flyktningkrisen beskrives innenfra. Det er ingen konkrete retninger som virker å prege individrepresentasjonene spesielt. Den katolske kirke er eneste retning som kobles tydelig til en representasjon. Nivået i seg selv beskriver ulike syn og tanker på hvordan kristendom kan se ut, og sånn sett beskriver alle representasjonene ulike aspekter og en flersidighet av mangfoldet. Det er derimot såpass få representasjoner, at det går ikke an å kalle representasjonsnivået for mangfoldig.

3.2.2 Gruppenivå

Gruppenivået tematiserer kristendom 21 ganger i læreboken til Aschehoug. I tillegg så nevner jeg at det er gjort en avgrensning i form av at en representasjon av mormonere og Jehovas vitner som heller blir lagt under nyreligiøsitet, og ikke som en del av kristne trossamfunn (Endresen, 2022, s.230). Det er 16 faglige utenfraperspektiver og 5 faglige innenfraperspektiver som presenteres på gruppenivået (Vedlegg 1., s.9-10).

Denominasjoner og kirkelige retninger

Av kirkelige retninger som representeres, er det flest representasjoner av Den norske kirke, ortodoks kristendom og Den katolske kirke. I tillegg inkluderes både protestantiske retninger (som samlebetegnelse), Pinsebevegelsen og Hillsong Church som representasjoner i enkelte tilfeller. Det er også verdt å nevne at Metodistkirken, andre pinsemenigheter og Baptistkirken navngis, i sammen med ulike misjonsorganisasjoner som retninger med økende oppslutning utover 1900-tallet i Norge (Eidhamar, 2022b, s.45).

Gruppenivået i Aschehougs lærebok er mest til stede ved faglige utenfraperspektiver, selv om det også er inkludert faglige innenfraperspektiver. Representasjonene kommer i større grad som et supplement til en større beskrivelse fra et tradisjonsnivå, der eksempler blir brukt som et verktøy til å forstå tradisjonsnivået. Dette vil videre bli gjort rede for.

Den norske kirke som eksempel for endring

Noe som går igjen, er at enkelte denominaasjoner blir beskrevet som i endring i takt med samfunnsendringene. Et eksempel på dette er når forfatterne i Aschehoug tematiserer samfunnsutviklingen og at religion ofte formes og endres i retningen samfunnet gjør. Dette gjør at eksempelvis innvandring beskrives som en viktig faktor til vekst blant ortodokse og katolske kirker i Norge (Eidhamar, 2022b, s.45-46).

Et annet eksempel er når læreboken beskriver hvordan religiøs endring finner sted med at «de hellige tekstene er de samme, men fortolkningen av dem forandrer seg med tiden» (Eidhamar, 2022b, s.48). Grupperrepresentasjonen som videre beskrives er Dnks, og skildrer en liberalisering av kjønnsroller og syn på likekjønnet vigsling. «Ingrid Bjerås (1901-1980) var den første kvinnelige presten i Den norske kirke. Hun ble ordinert i 1961. I starten var dette omstridt, men det endret seg gradvis. Rosemarie Köhn (f.1939) ble første kvinnelige biskop i 1993» (Eidhamar, 2022b, s.48). Kvinner tilhørende Dnk har banet vei som de første kvinnelige prestene og biskopene. Det er kun representasjoner av Dnk som er til stede. Andre kirkesamfunn presenteres ikke i tematiseringen av religiøs endring. Senere i læreboken beskrives tematikken på ny, og at det blant kristne finnes flere som ønsker å la kvinner få lederroller (Horsfjord, 2022c, s.239). I den anledning beskrives det som at «det gjelder særlig de protestantiske kirkene» og det eksemplifiseres ved Dnk som eksempel: «Den norske kirke har nå like mange kvinnelige som mannlige biskoper» (Horsfjord, 2022c, s.239).

I forhold til endringer av kirkens syn på homofile, så beskrives dette som en endring som ikke har skjedd uproblematisk: «I 1993 fikk likekjønnede par rett til å inngå partnerskap, og i 2009 fikk de rett til ekteskap. En tilsvarende holdningsendring har skjedd i Den norske kirke. Etter heftig debatt vedtok Kirken at homofile kan gifte seg i et kirkelig rituale» (Eidhamar, 2022b, s.48). Sitatet hentet fra læreboken legger opp til at det har skjedd endringer i hva «Kirken» (Dnk) utøver. Samtidig beskrives en viss uenighet innad med å nevne en lengre debatt som pågikk.

Når det gjelder å eksemplifisere forholdet mellom kristendom og samfunnsendringer virker det å være en gjennomgående tendens i læreboken. Det er endringer i Dnk som beskrives. Jørgensen nevner at en kritikk mot religiøse (blant annet kristne) er at kvinner ikke kan være prester eller ledere (Jørgensen, 2022b, s.153). Jørgensen nyanserer denne kritikken ved eksemplifisering av at Den norske kirke i dag har både kvinnelige prester, halvparten av biskopene og at likekjønnede par kan gifte seg i kirken (Jørgensen, 2022b, s.154).

Et annet eksempel er et faglig innenfraperspektiv fra gjengivelsen av Tømm Kristiansen og Trond Bakkevig's bok *Da Gud skiftet mening*, som tar for seg holdningsendringer i Dnk fra 70-tallet og frem til 2018. Eksempelet viser at kristne i Dnk ikke lengre er like opptatt av samlivsspørsmål som tidligere, og heller mer opptatt av klima og rettferdighet (Horsfjord, 2022b, s.197). Den norske kirke blir igjen brukt som eksempel på en retning som virker å være i en dynamisk endring, og der tilhørende til kirken er opptatt av andre hjertesaker nå enn før.

Karismatisk kristendom

Av andre grupper som blir presentert er «karismatisk kristendom» introdusert. Den blir beskrevet som en «strømning» med røtter til pinsebevegelsen og som blir presentert med et faglig innenfraperspektiv som en bevegelse som er populær blant den yngre generasjonen og som har visse kjennetegn. Denne form for kristendom blir kalt for «karismatisk kristendom» og beskrives i Aschehoug slik:

Her står opplevelser sentralt, spesielt det å erfare Den hellige ånd. Tungetale er det mest kjente uttrykket for dette. Da begynner den troende spontant å snakke et slags guddommelig talespråk som er uforståelig for mennesker. Helbredelse ved bønn og håndspåleggelse er også vanlig, og i deler av bevegelsen dyrkes evnen til å gi profetier samt åndeutdrivelse. (Jørgensen, 2022, s.66)

Teksten beskriver fokus som er typisk for «karismatisk kristendom» og fokuset på erfaringer presenteres på en måte som antyder at gruppen har en konkret praksis som tydeliggjøres. Fokus på helbredelse, profetier og at Den hellige ånd erfares virker å være kjennetegn. Det legges ikke opp til at dette ser likt ut blant karismatiske kristne, men at dette ofte er typiske trekk i en slik «retning». Et kirkesamfunn som nevnes som eksempel innad bevegelsen er Hillsongbevegelsen (Jørgensen, 2022a, s.66). Pinsebevegelsen representeres også ved et par andre anledninger. Eksempelvis faglig utenfra som den retningen som vokser mest i verden (Horsfjord, 2022b, s.188; s.198), og samtidig som en mangfoldig bevegelse som inneholder megakirker og som har fokus på mirakler og å bli ledet av Den hellige ånd (Horsfjord, 2022b, s.198). Hvilke kirkesamfunn som ligger under «karismatisk kristendom» virker ikke å tydeliggjøres annet enn at det har røtter fra pinsebevegelsen. Det verken åpnes opp for eller begrenses ned hvilke kirkesamfunn som er karismatiske. Det er heller de presenterte kjennetegnene som definerer karismatisk kristendom.

Den katolske kirke og de ortodokse retningene

Den katolske kirke og de ortodokse retningene er også inkludert ved flere representasjoner. Noen ganger presenteres disse denominasjonene sammen (og da ofte med det som er felles dem imellom), og i noen tilfeller hver for seg. Den katolske kirke og de ortodokse retningene nevnes i samme kontekst i sammenheng med viktighet av mystikk i retningene (Jørgensen, 2022a, s.70), og som eksempler på kristne retninger der meditasjon forekommer. Begge retningene blir også beskrevet som retninger innenfor kristen tradisjon som spesielt praktiserer munke- og nonneordener (Horsfjord, 2022c, s.243). Selv om det å beskrive de i sammen viser likheter, kan det samtidig gjøre at man mister nyanser og variasjoner mellom retningene. Det er kun i noen tilfeller de vises samlet. Videre vil jeg beskrive hvor de er representert hver for seg.

Ortodokse kirke

I tillegg til representasjonene der både ortodokse retninger og Den katolske kirke beskrives sammen, finnes det ortodokse perspektiver der beskrivelsen forekommer atskilt fra Den katolske kirke. Eksempelvis beskrives det under tematiseringen av hvordan ulike religiøse forhold seg til klær og kropp at det er vanlig at flere ortodokse ledere har skjegg (men at det ikke trenger være et krav) (Horsfjord, 2022a, s.55). Det beskrives relativt åpent. Det trenger ikke gjelde alle, og det sikrer at det ikke generaliseres at alle ortodokse menn skal ha skjegg.

Av de ortodokse retningene så er det kun den russisk-ortodokse kirken som eksplisitt representeres. Det som presenteres er Den russisk-ortodokse kirkes tette bånd til den russiske staten. Dette inkluderes sammen med et bilde av Putin som hilser på den nåværende patriarken Kirill og tidligere patriark Aleksij 2. i en katedral (Jørgensen, 2022c, s.263). I sammenheng med nyhetsbildet de siste årene, overrasker det ikke at den russisk-ortodokse kirken tematiseres i sammenheng med båndene til staten. Båndene mellom staten og kirken beskriver kun den russisk-ortodokse kirken og ikke resten av de ortodokse retningene. Putin og Russland assosieres i dag ofte med konflikter etter krigen i Ukraina, og det å forbinde kirken med det, kan være problematisk for enkelte ortodokse. Hvordan eller hvorfor kirken har sterke kobling til staten beskrives ikke. Det bør likevel være diskuterbart om de russisk-ortodokse beskrivelsene er gjenkjennbare for andre ortodokse kirker, som ikke tilhører Den russisk-ortodokse kirke. Den ortodokse kirken er en bevegelse av flere autokefale lokalkirker, det vil si at kirkene er selvstyrte med egne styrer, og ikke en sentral leder for retningen (Arentzen, 2018, s.128). Det at kirkene er selvstyrte betyr at det finnes et større mangfold av ortodokse kirker.

I læreboken er det hovedsakelig den russisk-ortodokse kirken som eksplisitt nevnes. Hvis ønsket er å beskrive et større mangfold av ortodokse retninger, kunne flere ulike retninger vært beskrevet, eller i hvert fall nevnt. Selv om flere eksempler kan bidra til å vise større deler av et ortodokst mangfold, er den russiske kirken større (i medlemmer) enn alle de andre ortodokse kirkene til sammen. Det gjør kirken til et naturlig eksempel på en ortodoks kirke (Arentzen, 2018, s.129). Spørsmålet er kanskje heller om retningen kun bør nevnes i sammenheng med staten, eller om flere sider av retningen burde presenteres.

Katolske kirke

Den katolske kirke blir ofte nevnt i sammen med Den ortodokse kirke. Men det finnes også noen representasjoner, der Den katolske kirke er beskrevet atskilt. Noe av det som Aschehoug tar opp, beskriver et visst indre mangfold i Den katolske kirke i Norge:

I dag er Den katolske kirken det største kirkesamfunnet utenom Den norske kirke. Den er i seg selv svært mangfoldig. I de store katolske menighetene feires det gudstjenester blant annet på norsk, engelsk, spansk, fransk, polsk, tamil, tagalog (filippinsk språk) og vietnamesisk. (Horsfjord, 2022b, s.198)

Det at menigheter feirer gudstjeneste på et mangfold av ulike språk, forteller noe om et mangfold på innsiden av Den katolske kirke i Norge, og som favner mennesker med ulike bakgrunner og språk. I tillegg beskrives språkene som blir brukt under gudstjenestene kun som noen eksempler. Når teksten beskriver de ulike språkene som «blant annet», kan det antydes at det underliggende finnes et enda større mangfold med enda flere språk som gudstjenestene blir holdt på.

Ellers nevnes også katolske kirke som en kirke som gir støtte til menneskerettigheter med utgangspunkt i kristen tenkning (Horsfjord, 2022d, s.272). Det trenger kanskje ikke bety at alle katolikker er enige nødvendigvis, men at kirken offentlig fronter en klimasak.

Alternative grupperepresentasjoner

I tillegg til gruppene som Aschehoug inkluderer som ulike kristne kirkesamfunn, beskrives to trossamfunn under nyreligiøsitet og de skildres som trossamfunn som «tolker blant annet troslæren annerledes enn andre kirker» (Endresen, 2022, s.230). Dette er Jehovas vitner og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige. Beskrivelsen er faglig utenfra med utgangspunkt i at læreboken assosierer dem som «nyreligiøsitet» siden de inkluderer «det forskere definerer som nye religioner» (Endresen, 2022, s.230).

Hvilke forskere nevnes ikke og det er lite sannsynlig at retningene innad vil assosieres med nyreligiøsitet. Det er kanskje ikke overraskende at forfattere må ta noen valg for å kunne skille kristendom fra andre religioner. Flere kristne vil antakeligvis være enig i at det er riktig å behandle disse retningene som noe annet enn «kristne», men det er tatt et valg ved å heller beskrive dem som nyreligiøse. Medlemmene innad retningene vil ikke nødvendigvis trenger mene at plasseringen av deres denominasjon er korrekt. Denne avgrensningen avviser at de nevnte trossamfunnene kan være «sann kristendom» når det ikke lengre er «kristendom» i læreboken. Dette er en begrensning av hva kristendom kan være og avgrenser mangfoldet.

Sosiale, geografiske og etniske grupper

Aschehoug beskriver i tillegg en andel sosiale, geografiske og etniske grupper med tilknytning til kristendom. Noen får større plass, mens andre blir bare nevnt kort som et eksempel. Eksempelvis beskrives religiøse i Norge med opphav fra andre land, slik som vietnamesiske katolikker grunnet innvandring (Eidhamar, 2022b, s.45). Aschehoug forklarer også at det finnes større mangfold av etniske grupper knyttet til Den katolske kirke i Norge, og som feirer gudstjeneste på ulike språk, som spansk, fransk, polsk, engelsk (Horsfjord, 2022b, s.198).

Det er flere representasjoner av grupper som skiller seg fra andre religiøse på ulike vis. Alder nevnes som en variabel. Det beskrives eksempelvis at «kristne og muslimske ungdommer har holdninger til kjønnsroller og homofili som nærmer seg den vanlige holdningen i samfunnet» (Eidhamar, 2022c, s.80). Det som beskrives er en tendens til at yngre har holdninger som ligner mer på samfunnets mer progressive holdninger, og holdninger med konservative trekk blir vanligere blant religiøse eldre. Det er beskrevet faglig utenfra siden det støtter seg på konkret forskning. En viss variasjon blir presentert ved å vise til ulikheter etter alder blant religiøse. Det som ikke beskrives er variasjon innad den beskrevne aldersgruppen. Det kan være både konservative og mer liberale holdninger i samme aldersgruppe. Det tas ikke høyde for nyanser blant kristne i samme aldersgruppe, selv om poenget er å vise en viss tendens blant ulike aldre av kristne og muslimer.

En annen gruppe som inkluderes med holdninger er Skeivt kristent nettverk. Gruppen presenteres under overskriften «religionskritikk» med et bilde av medlemmer i organisasjonen som deltar i en demonstrasjon mot homoterapi sammen med organisasjonen FRI (Jørgensen, 2022b, s.158). Det gis inntrykk av at gruppen heller mot en mer progressiv liberal holdning rundt samliv og homofili, enn det mer konservative kristne grupper praktiserer.

De siste gruppene som er verdt å nevne er to ulike sosiale grupper som skildres som alternativer til hverandre. Det er familien og munke- og nonneordener. Familielivet blir beskrevet som viktig. Det forklares at «en av grunnene til at familien spiller en viktig rolle for religiøse tradisjoner, er at det er her nye generasjoner blir kjent med religionen og sosialiseres inn i et religiøst liv» (Horsfjord, 2022c, s.242). Videre i samme tekst skildres det at både Maria og Jesus ofte er forbilder for en familie (Horsfjord, 2022c, s.242). Likevel er det slik at «flere religioner har alternativer til tradisjonelt familieliv» (Horsfjord, 2022c, s.243). Da hentyder teksten til munke- or nonneordener. «I kristen tradisjon har munke- og nonneordener vært viktige, særlig i katolsk og ortodoks kristendom» (Horsfjord, 2022c, s.243). Gruppene skildres som ofte levende i sølibat, ingen familieliv og med et engasjement for enten omsorg, mennesker eller kunnskap (Horsfjord, 2022c, s.243). Det beskrives ikke hvor mange det er snakk om, og det skilles ikke mellom katolikker og ortodokse (som er de retningene det er vanligst i). Den tematiske oppbyggingen til læreboken gjør at ikke alle munk og nonner beskrives som kristne, men det beskrives som et sosialt alternativ til et familieliv i flere religioner (inkludert kristendom). Det at familieliv og munke- og nonneordenene blir presentert tematisk etter hverandre, gjør at det åpnes opp for flere ulike sosiale grupper og praksiser blant kristne. Det kan godt være et større mangfold på innsiden av både familien og ordenene som ikke blir beskrevet. Å ikke gå for detaljert ned i hvordan en konkret gruppe skal se ut kan samtidig være for å ta høyde i at praksisene kan se veldig ulike ut.,

Oppsummerende så anvendes gruppenivået i Aschehougs lærebok på en litt annen måte enn i Cappelen Damm. Mangfoldet på gruppenivået blir for det meste beskrevet gjennom eksempler til temaene som gjennomgås. Først beskrives innhold fra et tradisjonsnivå, deretter er gruppenivået inkludert for å vise hvordan innholdet på tradisjonsnivået kan se ut i praksis. Det er mindre fokus på å beskrive noen store denominasjoner med egne overskrifter og gjennomganger slik som i Cappelen Damm, og gruppenivået i Aschehoug er i de fleste tilfeller eksempler.

Konsekvensen ved å ikke bruke plass på å beskrive de store denominasjonene slik som i Cappelen Damm, er at det heller er gitt mer plass til å beskrive lære, praksiser og ideer fra flere sider enn kun én konkret grupprepresentasjon. Aschehoug har inkludert noen ulike denominasjoner i læreboken, selv om det er rom for flere. Temamodellen gjør at representasjonene på gruppenivå ikke blir like detaljert fremstilt, men heller mer overfladisk. Ofte kan dette være hensiktsmessig for å ta høyde for et mangfold av nyanser innad gruppene

som blir presentert. Jo mer detaljer som blir beskrevet, desto mer avgrenset kan en gruppe bli beskrevet. Aschehoug presenterer variasjoner med sine eksempler, likevel er det en tendens til at noen retninger i større grad fremheves mer enn andre.

Flere grupperepresentasjoner kunne bidratt til å nyansere og å vise frem et bredere mangfold. Kun Dnk er representert som kirkesamfunn som følger samfunnsendringene, og uten at lærebokteksten nevner noen andre retninger som gjør det, eller eventuelt ikke gjør det. Av ortodokse retningers representasjoner er det gitt mye plass til Den russisk-ortodokse kirke, mens andre retninger ikke representeres. Av grupperepresentasjoner som ikke er denominasjoner, er det beskrevet ulikheter basert på alder og hvordan man praktiserer familieliv og/eller klosterliv. I tillegg til at enkelte andre grupper som samer, diakonale organisasjoner og Skeivt kristent nettverk inkluderes. Inkluderingen av flere grupper gir ulike variasjoner og fokus. Det kan bidra til å utvide perspektivet til hva religion kan være, slik som Jackson beskriver (1997; 2004).

3.2.3 Tradisjonsnivå

Tradisjonsnivået er det nivået som er mest brukt i Aschehougs lærebok med 60 representasjoner. Tradisjonsnivået beskrives med faglig innenfraperspektiver ved 20 anledninger, og 41 ganger ved faglige utenfraperspektiver (Vedlegg 1., s.11-15).

Troslære

Å anvende tradisjonsnivået kan være en risiko for essensialisme hvis lærebokteksten ikke ordlegger seg på en åpen måte. Samtidig er det viktig for å kunne skille kristendom fra andre religioner. Gjennom læreboken er tendensen at Kirkens Verdensråd (KV) har fått synliggjort sine perspektiver som en form for avgrensning av en kristen lære.

«Kristne tror at Gud har hatt alle de erfaringene som følger med det å være menneske og ha en menneskekropp, inkludert smerte, sorg og død» (Horsfjord, 2022b, s.192). Sitatet beskriver læren om inkarnasjon og at det finnes én enhetlig felles tanke om at Gud har blitt menneske. Det er tatt et valg av hva som er kristendom når trosinnholdet blir beskrevet som én felles lære. «Kristne tror» legger opp til at det er noe som er gjeldende for «alle». Det legges opp til at alle kristne retninger har samme perspektiv. Kirkens verdensråd beskriver Jesus både som sann Gud og menneske (Tjørhom, 2018, s.25). Perspektivet differensierer mellom kristne kirker og andre trossamfunn på bakgrunn av at det er presentert som det «kristne tror».

Det gjør at trossamfunn som ikke passer inn med beskrivelsene til verken KV eller lærebokteksten, ikke blir definert som kristendom. Et eksempel på et trossamfunn som blir ekskludert er Jehovas vitner. Ofte beskriver de at Gud ikke har vært menneske, men heller at Jesus er Guds sønn, den første som ble skapt (Austad, 2018, s.330). Gjennom beskrivelsen av «det kristne» skapes det avgrensninger mellom hva som er kristendom og hva som er «annet». En konsekvens av avgrensningen er at trossamfunn som Jehovas Vitner plasseres utenfor.

Samtidig som det er laget noen tydelige rammer for kristendom har lærebokteksten i flere anledninger prøvd å få frem variasjon og mangfold blant sine beskrivelser av kristne og kristendom. Et eksempel er beskrivelsen av skapelsen i Aschehoug. Den beskrives både med et faglig innenfra- og utenfraperspektiv. Aschehoug forklarer en kristen tanke om en skapelsesprosess, og inkluderer geografiske variasjoner: «I Norge tror svært få kristne at verden ble skapt på seks dager, slik Bibelen forteller. De tror på evolusjonslæren og leser fortellingene i Bibelen om hvordan verden ble skapt, som billedtale» (Horsfjord, 2022b, s.193). Hvordan verden blir skapt fortelles med en variasjon, der mange kristne i Norge har perspektiver som er mer vanlig i Norge, enn andre steder i verden. Læreboka legger opp til at det finnes et visst mangfold innad Norge angående synet på skapelsen. Benevnelsen «svært få kristne» åpner opp for en mer åpen fremstilling enn «kristne», og som viser at det er en større andel kristne som mener noe, men at det finnes noen som likevel tror verden kan være skapt på seks dager.

Videre i den samme teksten om troslære, beskrives treenigheten som sentral, samtidig som teksten legger opp til at det finnes ulike syn på frelse. Aschehoug legger likevel opp til en viss grad av essensialisme i måten treenigheten blir beskrevet på.

Jesus er ifølge kristendommen Guds sønn, og han kaller Gud «far». «Faderen» og «Sønnen» er ifølge kristen lære to av de tre «personene» i treenigheten. Den tredje er Den hellige ånd, som er Gud som virker i dag. Representanter for andre monoteistiske religioner, som jødedom og islam, hevder noen ganger at kristne ikke tror på én gud, men på tre. Kristendommen insisterer likevel på at det bare finnes én Gud fordi det er én guddommelig vilje, men at denne guden framtrer på tre ulike måter. (Horsfjord, 2022b, s.193-194)

Slik avsnittet ovenfor viser, beskrives trosinnhold som «ifølge kristendommen». Det kan implisitt overføres til å representere «hele» religionen i måten det blir beskrevet på, og er en form for essensialisme. Treenigheten blir beskrevet som en «sannhet» blant alle kristne, og at det bare finnes én Gud- selv om andre troende tilhørende andre monoteistiske religioner kritiserer kristendommens monoteisme.

Videre i neste avsnitt beskrives det at når Gud ble menneske, gjorde det at Gud kan frelse mennesker. På tross av at troslæren frem til nå er beskrevet som noe felles som gjelder «alle» kristne, presenteres synet på frelse som mer mangfoldig. «Nøyaktig hva frelse innebærer, finnes det mange meninger om, men det er vanlig å tenke at det handler om en tilværelse sammen med Gud etter døden» (Horsfjord, 2022b, s.194). Teksten viser et perspektiv på hva frelse kan være, men legger samtidig opp til et mangfold av ulike måter frelse kan forstås- uten å gå i dybden på hvordan det må se ut. Åpenheten i beskrivelsen av frelse bidrar til å danne et mer mangfoldig bilde. Ulik troslære blir tatt høyde for.

Presentert ovenfor er tendenser som forteller noe om hvordan mangfoldet beskrives gjennom troslæren. Deler av innholdet viser avgrensninger til hva som skal få representere «kristendommen». Kirkens verdensråd virker å være utgangspunktet. Det gjør at trossamfunn som ikke vektlegger det som beskrives som «kristendommen», ikke inkluderes. I flere anledninger behandles «alle kristne» samlet og det legges opp at «kristendommen» (på vegne av alle kristne) har en enhetlig lære. Likevel er det lagt opp til en viss variasjon blant hva kristne tenker basert på geografi, og frelse beskrives som noe som kan se ulikt ut, og som åpner opp for et større mangfold av meninger.

Ritualer

Læreboken vektlegger også ritualer og hvordan de blir markert fra et tradisjonsnivå. Beskrivelsene kombinerer både utenfra- og innenfraperspektiver og har et inkluderende språk. Boka bruker ikke begrepet «sakrament» i beskrivelsene, men kaller de ulike praksisene heller for «ritualer» (Horsfjord, 2022b, s.195). Det er et interessant poeng ettersom bruken av sakrament blir i Cappelen Damm brukt som «et hellig, religiøst ritual med bruk av et ytre middel» (Tuft et al., 2022, s.124). Hvis vi går ut ifra at begrepet sakrament har samme betydningen i Aschehous lærebok, vil det bety at et sakrament omfatter mer enn bare en symbolsk betydning. Overskriften Aschehoug bruker er «Ritualer» (Horsfjord, 2022b, s.195). Bruken av begrepet «ritual», vil inkludere kirkesamfunn som også beskriver noe som symbolsk og som selv ikke praktiserer et ritual som hellig. Begrepsvalget som er gjort, gjør at

man unngår å ta stilling til om noe er et sakrament eller ei. Den katolske kirke har syv sakramenter (Hadland, 2018, s.104-105), mens Frelsesarmeen ikke har sakramenter og praktiserer heller ikke dåp og nattverd som ritual med utgangspunkt i at de forstår det som symbolikk og ikke som et nådemiddel (Skartveit, 2018, s.248). I beskrivelsen av ritualer virker det dermed som at det er forsøkt å ta hensyn til variasjoner og ulike perspektiver i fremstillingene av ritualer. Det brukes et inkluderende språk ved beskrivelsen; «i de fleste kirkesamfunn er nattverd og dåp de to viktigste ritualene» (Horsfjord, 2022b, s.195). Det er inkluderende i den grad at det favner både de som ser på det som sakramenter (siden et sakrament er et religiøst ritual), som symbolikk, og samtidig tas det høyde for at det finnes kirkesamfunn som ikke har dette som en del av praksisen sin. Det bør likevel nevnes at de to utvalgte ritualene som er fremhevet som eksempler, er ritualer som sees på som sentrale spesielt blant Dnk og andre lutherske retninger.

Dåpen og nattverden er de ritualene som blir beskrevet og det med både et innenfra- og utenfraperspektiv, i tillegg til at bønn også nevnes som del av hverdagspraksis for flere kristne (Horsfjord, 2022b, s.195). På tross av et innledende inkluderende språk, er det likevel noen perspektiver som synliggjøres mer enn andre, eksempelvis ved nattverden. «Nattverden gjentar på symbolsk måte det siste måltidet Jesus hadde med disiplene sine i påsken. For mange kristne er dette det fremste uttrykket for felleskap med Jesus» (Horsfjord, 2022b, s.195). En slik beskrivelse av nattverden legger trykk på at nattverden er noe symbolsk og det representerer heller kirkesamfunn som ser på det som symbolsk, som deler av Pinsebevegelsen og Misjonskirken, mer enn eksempelvis Den katolske kirkes transsubstansiasjonslære (Andersen, 2018, s.203; Breistein, 2018, s.221; Hadland, 2018, s.106). Det andre ritualer som beskrives er dåpen, og lærebokteksten beskriver at det finnes ulike måter å døpe på. Først beskrives dåpen med en bakgrunn i fortellingen om Jesus, deretter beskrives praksisen:

I de fleste kirker døpes nyfødte barn, og ritualer er slik knyttet til fødselen. Noen kirker forutsetter at den som skal døpes, har gjort et aktivt valg. Da kan dåpen fungere som en overgangsrite mellom ungdom og voksen alder. (Horsfjord, 2022b, s.195)

Det er barnedåp som normaliseres i beskrivelsene. Dette ansees som vanlig i både Dnk, Dkk, ortodokse retninger og flere andre frimenigheter. Samtidig beskrives det at det finnes flere kirker som praktiserer å vente til den enkelte kan gjøre et aktivt valg. Det viser en variasjon av måter dåp kan praktiseres på. Samtidig så nevnes dåp i et annet kapittel i Aschehoug blant livsfaseriter:

«I de fleste kristne retninger er det vanlig å døpe barn i løpet av de første månedene» (Horsfjord, 2022a, s.60). I denne teksten legges det opp til at noen retninger kan ha en annen praksis, men ingen andre alternativer nevnes og barnedåp forblir «normalen» i denne fremstillingen. Det er også noen variasjoner av dåpspraksis som ikke nevnes i læreboken heller. Flere av kirkesamfunnene som driver med troenes dåp praktiserer barnevelsignelse, eksempelvis flere baptistkirker, flere misjonskirker og i Pinsebevegelsen (Sandtorp, 2018, s.180; Breistein, 2018, s.22; Andersen, 2018, s.203). Denne variasjonen tas ikke høyde for i læreboken.

Det er kun to ritualer som blir nevnt som viktige, og det er interessant at andre ritualer ikke nevnes, selv om de kan være elementære i noen retninger. Den katolske kirke har eksempelvis syv sakramenter, som også er vanlige i ortodokse retninger (Hadland, 2018, s.104-105). Ut ifra at Den katolske kirke og de ortodokse retningene har et større fokus på sakramenter, og at de sammen favner et større antall kristne, er det en prioritering å ikke nevne dette som ritualer. Det er ritualene som er vanlige i Den norske kirke som representeres, og som favner en større del av kristendom i Norge. Nattverd og dåp sees på som de eneste sakramentene som kirken praktiserer (Den norske kirke, 2024). Til slutt bør det nevnes at beskrivelsen av ritualer illustreres sammen med et bilde fra Bøler Kirke og illustrerer en feiring av nattverden. Det nevnes ikke hvilken retning kirken tilhører, men det virker å være fra en gudstjeneste tilhørende Den norske kirke (Horsfjord, 2022b, s.195). Det er kanskje ikke overraskende, ettersom tendensen er at de perspektivene som er beskrevet mest i detalj er gjenkjennbare i Den norske kirke.

Oppsummert beskrives ritualer for det meste på en inkluderende måte som ofte tar høyde for mangfold. Begrepet «ritual» i stedet for «sakrament» inkluderer kirker som ikke ser på det som en hellig handling, men som symbolsk. Det legges opp til et mangfold av praksiser, men kun nattverd og dåp blir beskrevet. Barnedåpen normaliseres, men også troenes dåp nevnes. Hvordan troenes dåp praktiseres blir ikke beskrevet. I tillegg brukes et språk som ikke avgrensar at praksisen må gjelde «alle». Barnedåp er vanlig «i de fleste kristne retninger» (Horsfjord, 2022a, s.60). Bruken av «de fleste» eller «noen» tar mer høyde for at ulikheter eksisterer, enn hvis det ble beskrevet som «kristne». Det tas høyde for ulike forståelser og det virker å være utført et arbeid for å ikke avgrense hva kristendom er. Likevel er tilfellet at de eneste ritualene som nevnes, er de som Den norske kirke praktiserer (og andre kirkesamfunn som Metodistkirken (Wendel, 2018, s.158)). Andre ritualer som kirkesamfunn utenfor Dnk bruker, blir ikke inkludert.

Jeg vil være forsiktig med å si at det er Dnk som representeres. Andre protestantiske kirkesamfunn med samme praktisering av ritualer, representeres i samme grad. Det er likevel grunnlag for å påstå at tendensen er at de ritualene som læreboken beskriver, for det meste er samme perspektiver som Dnk innehar. Unntaket er heller når ritualene blir sett på som symbolske og det inkluderes perspektiver som passer bedre med pinsevenner, baptister og misjonskirker.

Bibelen

Bibelen presenteres tidlig under Aschehougs kristendomskapittel i en egen tekstboks. «Den kristne Bibelen» er beskrevet som en samling fra Det gamle testamentet (GT) og Det nye testamentet (NT) (Horsfjord, 2022b, s.189). Det gamle testamentet nevnes som tiden før Jesus og som jødernes hellige tekst. Det nye testamentet beskriver bøker som tematiserer Jesus og hans følgere. Evangeliene nevnes, og at det både finnes likheter og variasjoner imellom dem (Horsfjord, 2022b, s.189). Det nevnes derimot ikke antall bøker eller hva GT består av i detaljer. Dette kan være for å unngå å misbruke definisjonsmakten av hva en bibel inneholder. Det brukes ikke plass til å beskrive at det finnes et mangfold av bibler. Samtidig har ikke Bibelen blitt avgrenset ned til et gitt antall bøker som alle kristne bruker. Dette åpner opp for at det kan finnes ulike bibelsamlinger tilhørende ulike retninger. Ortodokse og katolikker inkluderer ofte De deuterokanoniske bøkene (Bibelselskapet, 2024). Denne åpenheten gjør at læreboken ikke avgrenser, samtidig som den heller ikke beskriver mangfoldet.

I en annen anledning beskrives det variasjoner av hvordan Bibelen kan se ut faglig utenfra. «I Bibelen er det små variasjoner i praktisk talt hvert eneste vers i den hebraiske og greske grunnteksten» (Eidhamar, 2022f, s.28). Det at det åpnes opp for variasjoner innad Bibelen, gjør at det vises grunnlag for ulike tolkningsvariasjoner, også basert på hvilken bibel man bruker.

I et annet kapittel i læreboken som tar for seg etiske refleksjoner dukker det opp et eksempel på en bok fra «Bibelen». Judits bok og hvilke etiske refleksjoner som gjør at Judit handler som hun gjør beskrives i sammen med et maleri fra Simon Vouet av Judit som holder et avkappet hode i hånda. Boka beskrives som «Judits bok i Bibelen». Det fremstilles ikke noe om «hvem» sin bibel det er snakk om (Eidhamar, 2022d, s.125). Judits bok er en del av det Bibelselskapet kaller for «De deuterokanoniske bøkene» og det at den blir beskrevet som en del av Bibelen på det generelle plan, kan virke misvisende, ettersom det ikke inkluderes i kanonen flere kristne forhold seg til (Bibelselskapet, 2024). Det kan virke som at en versjon av Den katolske kirkes og de ortodokse retningenes bibel har blitt gjenspeilet som «Bibelen» i

dette tilfellet. Når dette blir beskrevet som Bibelen, uten å beskrive hvilken bibel, kan dette innskrenke hvilke variasjoner Bibelen kan inneholde. Det gir en forståelse av at dette er en del av Bibelen, uten at det legges opp til at det finnes samlinger uten Judits bok.

Språkbruk

Språkbruken, som allerede har blitt nevnt i noen av de gjennomgåtte representasjonene, er et viktig verktøy i lærebøker for å både begrense, inkludere og å unngå utelukking av ulike perspektiver som angår kristendom. Ettersom boka er mer temabasert, gjør det at kristendom er mer spredt, og det er derfor interessant å se litt mer i dybden på språkbruken på de setningene som presenterer kristendom gjennom flere ulike temaer. Kristendom på tradisjonsnivå blir foruten de nevnte eksempler ovenfor, for det meste brukt som eksempler på hvordan religion kan se ut, uten å la avsnitt direkte handle om kun kristendom. Videre vil jeg komme med noen eksempler på språkbruk ved tematikk der kristendom eksemplifiseres.

For det meste er det et inkluderende språk som beskriver tradisjonsnivået. Ved beskrivelsene av religiøse endringer, beskrives det en endring faglig utenfra i tankemåten blant flere kristne basert på samfunnsutviklingen. Lærebokteksten beskriver at likeverd, likestilling og rettferdighet for minoriteter er verdier som i større grad har fått mer fokus i samfunnet. «Som vi skal se, har de fleste kristne og muslimer vært åpne for å la seg påvirke av denne utviklingen av samfunnet» (Eidhamar, 2022b, s.48). Sitatet gir en pekepinn på at det er en utvikling der en majoritet har blitt påvirket av samfunnet. Det som gjør dette til en inkluderende tilnærming er at det som beskrives gjelder «de fleste kristne» og ikke bare «kristne». Språket gjør at det er rom for at ikke alle har endret sine tankemønstre basert på samfunnsutviklingen.

Et annet språklig eksempel er tidligere beskrevet og handler om dåp. «I de fleste kristne retningene er det vanlig å døpe barn i løpet av de første månedene» (Horsfjord, 2022a, s.60).

Det kan godt være at noe beskrives som det vanligste, men beskrivelsen er på en måte som ikke utelukker andre måter å praktisere dåp på (hvis man i det hele tatt praktiserer det).

Det samme gjelder når det beskrives at «det finnes mange kristne humanister» (Horsfjord, 2022e, s.107). Her beholdes det også muligheter for at du kan være kristen og humanist, men også at du kan være kristen og ikke humanist. Når lærebokteksten forteller hvordan man forholder seg til etikk, legger språket opp til mangfold. «Noen kristne vil prøve å lese svar på etiske spørsmål direkte ut av Bibelen» (Horsfjord, 2022b, s.197). Bruken av «noen» tar høyde for mangfold ved at beskrivelsen ikke gjelder alle kristne.

Selv om forfatterne for det meste beskriver kristendom på tradisjonsnivået på en inkluderende måte som ikke utelukker mangfoldet, så er det likevel noen beskrivelser der språket gjør at enkelte retninger blir utelatt. Et eksempel der kristendom mer essensialiseres og kirkelige retninger ekskluderes, er når det beskrives at søndag er kristendommens faste helligdag (Horsfjord, 2022a, s.59). Det er kanskje vanlig praksis at søndag er hviledag, men dette praktiseres ikke av alle kristne kirker, og noen bruker andre dager. Eksempelvis har adventister oftest hviledagen sin på lørdagen, og de vil trolig ikke kjenne seg igjen i denne beskrivelsen (Tjeransen, 2018, s.277).

Oppsummering

Oppsummerende for tradisjonsnivået, er at det er flere utenfraperspektiver enn innenfraperspektiver. For å belyse noen mønstre som er funnet i analysen, har trosinnholdet vist at Aschehoug har avgrenset ned hva kristendom er ved å vise til lære om inkarnasjon og treenigheten som definerende for «kristendommen». Samtidig legges det opp til at frelse kan se ulikt ut. I læreboken er det tatt valg om å beskrive ritualer, i stedet for sakramenter. Dette bevarer mangfoldet av perspektiver. Ritualene kan ha ulike betydninger i ulike retninger. Ritualene som blir beskrevet er dåp og nattverd, andre ritualer som ofte er viktige i enkelte kirkelige retninger er ikke beskrevet, men kun de to ritualene som sees på som sakramenter i Dnk er beskrevet. Det vil si at det ikke gis plass til å formidle at eksempelvis Den katolske kirke og ortodokse retninger ofte har flere sakramenter. Bibelen blir også eksplisitt nevnt som kristnes hellige bok, og det gis rom for ulikheter ved å ikke begrense det ned til et gitt antall bøker, og ved å beskrive variasjon i utgavene. Judits bok nevnes som en del av Bibelen i et tilfelle, men uten beskrivelser av hvilken bibel det er snakk om. Det gjør at Judits bok blir presentert som en del av «Bibelen», uavhengig av utgave.

Ellers viser tradisjonsnivået et inkluderende språk i flere tilfeller, og det er et fokus på at det som beskriver kristne, ikke gjelder alle, men heller noen, flere, eller mange. Dette gjør det vanskeligere å generalisere kristne. Likevel finnes det noen steder der noen ting tas for gitt, uten å beskrive at det finnes et større mangfold. Dnks perspektiver er i større grad enn andre retninger gjenspeilet i tradisjonsnivået. Kristendom kan romme mye, og det er ikke mulig å gi en heldekkende oversikt over alle retninger og perspektiver som eksisterer, men læreboken tar i stor grad høyde for mangfoldet ved den åpne tilnærmingen. Uten et så inkluderende språk, kunne ikke Dnks perspektiver presenteres i like høy grad og fortsatt tatt høyde for mangfold.

4.0 Funn i lærebøkene i lys av teori om representasjon og mangfold

Funnene er allerede beskrevet og begrunnet tidligere i analysen. Dette kapitlet drøfter funn i lys av teori om representasjon og religionsdidaktikk opp mot problemstillingen. Først vil jeg drøfte underspørsmål 1. Det tar for seg balansen mellom representasjonsnivåene og hvilke konsekvenser balansen har for behandlingen av mangfold. Deretter vil underspørsmål 2 bli drøftet i to omganger. Først vil perspektivene som er funnet på hvert av nivåene drøftes i lys av mangfold og representasjon. Deretter vil fordeling av innenfra- og utenfraperspektiver og dets konsekvenser gjennomgås. Til slutt diskuterer jeg kort hvordan bøkens ulike oppbygninger har en konsekvens for hvordan bøkene presenterer kristent mangfold.

Underspørsmål 1: Hvilke representasjonsnivåer brukes og hvordan er balansen mellom dem?

Funn i lys av Jacksons fortolkende tilnærming

I Jacksons fortolkende tilnærming til religionsundervisning, beskriver han at det ikke finnes en bestemt mengde representasjoner tilhørende de enkelte nivåene som skal inkluderes for å danne et bredt bilde av religiøst liv (Jackson, 1997; 2004; 2009). Begge lærebøkene anvendte alle nivåene, men funnene viste en ujevn fordeling. Begge hadde få representasjoner på individnivå og flest på tradisjonsnivå. Mangfoldet ble i oppgaven presentert når kristendom fremstilles som flersidig (NAOB, 2024). En del av å det, er å presentere hvordan religion blir representert. Individnivået ble lite anvendt i Cappelen Damm med kun to representasjoner og tre i Aschehoug. Det ga få tilfeller der kristendom ble vinklet med utgangspunkt i enkeltindividers perspektiver. Gruppenivået ble mer representert i begge læreverkene, men det viste seg å være en variasjon i hvor stort utvalg lærebøkene har med. Cappelen Damm har 34 grupperrepresentasjoner (Vedlegg 1., s.1-3), mens Aschehoug har 21 (Vedlegg 1., s.9-10). Det betyr at Cappelen Damm i større grad enn Aschehoug eksplisitt beskriver grupper tilknyttet kristendom. Tradisjonsnivået er det nivået som i størst grad blir anvendt i begge lærebøkene, og som dominerer spesielt i Aschehoug med 60 representasjoner (Vedlegg 1., s.11-15), og i Cappelen Damm med 56 representasjoner (Vedlegg 1., s.4-8). Fordelingen mellom representasjonsnivåene viste både likheter og ulikheter mellom lærebøkene. Når flere nivåer presenteres, vises et mer komplekst bilde av religion. Hvis det finnes ulike typer perspektiver fra ulike nivåer, vil det sammen danne et mer utvidet bilde av «kristendommen» (Jackson, 2009, s.1-2). Jackson ytrer ikke selv hvordan fordelingen bør være. Men det er tydelig at individnivået i nåværende mengde, begrenser muligheten til å presentere kristent mangfold. Cappelen Damms individnivå beskriver kun én kristen ungdom (muligens tilknyttet Dnk) og patriarken Kirills meninger. Aschehougs lærebok har tre kortere representasjoner. En som beskriver en religiøs erfaring, en med pavens engasjement for miljø-

og flyktningkrisen, og en kritikk av kristendom utenfra. Utvalget er variert i begge bøkene, men mengden begrenser beskrivelsene i lærebøkene. Hvis balansen var annerledes mellom nivåene, ville individnivået kunne tatt mer høyde for mangfold ved å ha flere varierte representasjoner.

Gruppenivået er neststørst i lærebøkene. Konsekvensen av et større gruppenivå er at gruppenivåets behandling av mangfold får mer plass. Lærebøkene behandler gruppenivået ulikt. Cappelen Damm har flere grupperrepresentasjoner enn Aschehoug, men på den andre siden tar de mindre høyde for mangfold. Den katolske kirke, ortodokse retninger og Den norske kirke er de som står for majoriteten av gruppebeskrivelsene i Cappelen Damm, selv om andre nevnes. Konsekvensen er at det som blir presentert ikke gir et ensidig bilde, men et begrenset bilde på kristendom. En konsekvens av stor vekt av gruppenivå, er at det blir mindre plass til de andre nivåene. Tendensen i Cappelen Damm viser at boka antageligvis kunne hatt færre grupperrepresentasjoner, og samtidig hatt mulighet til å beskrive samtlige grupper som de har inkludert. Tendensen viser lite variasjon blant eksemplene.

Aschehoug har færre grupperrepresentasjoner. Til gjengjeld fremstilles nivået mer mangfoldig. Den norske kirke er eksempelet som går igjen ved flest temaer. Eksemplene er korte og har færre detaljer. Aschehoug nevner flere kulturelle og sosiale grupper som del av kristendom, men har mindre fokus på beskrivelsene av ortodokse retninger og katolsk kristendom, slik som i Cappelen Damm. Gruppenivået til Aschehoug inkluderer flere ulike perspektiver, på tross av færre representasjoner. Begge lærebøkene har potensiale til å presentere mer mangfold og gi et bredere bilde av kristendom enn de gjør, men et større gruppenivå, betyr ikke nødvendigvis at mer mangfold presenteres, det bestemmes av utvalget.

Tradisjonsnivået er det mest dominerende nivået i lærebøkene. En studie om hvordan jødedom presenteres i lærebøker i KRLE etter LK20, beskriver samme tendens ved et tradisjonsnivå som det mest dominerende, selv om studien viste variasjoner mellom lærebøkene (Beckmann, 2023, s.87). Tradisjonsnivået er det nivået som får mest plass og som beskriver «hele kristendommen» og ikke eksplisitt en gruppe eller et individ. Funnene i analysen viser at nivået kan inneholde både et inkluderende og ekskluderende språk, samt makt til å definere kristendom. Tradisjonsnivået i Aschehoug tar mest høyde for mangfold i sine beskrivelser, selv om det også finnes avgrensninger. Mer tradisjonsnivå presenterer kristendom som mer mangfoldig hos Aschehoug. Dette er ikke tilfellet hos Cappelen Damm. Det har med at bøkene i ulik grad tar høyde for mangfold med et inkluderende språk på tradisjonsnivået.

Oppsummert er det nesten ingen individrepresentasjoner og flest tradisjonsrepresentasjoner. Ved flere representasjoner på individnivået, har lærebøkene potensiale til å beskrive kristendom enda mer mangfoldig. Det er allerede en del representasjoner på gruppe og tradisjonsnivået. Gruppenivået beskriver en begrenset mengde perspektiver. Kun noen perspektiver inkluderes. Større gruppenivå kan gi flere ulike representanter, men tendensene virker å heller gi mer representasjon til et gitt utvalg grupper. Det kan bety enda flere representasjoner fra Dnk. Tradisjonsnivået er beskrevet mer mangfoldig i Aschehoug, enn i Cappelen Damm, det betyr at et større tradisjonsnivå i ulik grad vil presentere kristendom mer mangfoldig.

Underspørsmål 2: Hvilke perspektiver kommer til uttrykk i fremstillingen?

Videre vil jeg drøfte hvilke perspektiver som hvert nivå presenterer, og om det er noen som kommer mer til uttrykk enn andre. Deretter vil jeg forklare relasjonen mellom innenfra- og utenfraperspektivene og hvilken konsekvens de har for presentasjonen av mangfold.

Individnivået

Utvalget på individnivået i lærebøkene dekker ikke nok til å presentere kristendom som mangfoldig. Som nevnt er det få representasjoner. Cappelen Damm har kun personlige innenfraperspektiver, mens Aschehoug også har et eksempel på et personlig utenfraperspektiv. Andreassen beskriver at det kan være utfordrende å gjøre gode valg når det kommer til utvelgelsen av hvilke personer og typer som skal få representere religion i undervisningen (Andreassen, 2016, s.123). Det Andreassen beskriver, er at lærebøkene har prioritert hvilke personer som skal få bidra i deknningen av kristendom. Representasjonene i lærebøkene er ulike, og på et vis bidrar alle representasjonene med nye perspektiver. På den andre siden er det kun noen få representasjoner som får danne et bilde av kristendom på individnivået.

Cappelen Damm beskriver to individrepresentasjoner. Det er patriarken Kirills tette forhold til Kreml, og et intervju med Simon Tjemsland som representerer en norsk ungdoms personlige tanker om hva det vil si å være kristen for vedkommende. Simons perspektiv kan knyttes til Dnk (Tuft et al., 2022, s.98). Aschehougs tre representasjoner beskriver hvordan religiøs erfaring har gitt tro hos et individ, pavens personlige engasjement for klima og flyktningskrisen, og religionskritikk ved Nietzsches kritikk av en kristen slavemoral. Verken Cappelen Damm eller Aschehoug har noen konkrete perspektiver som virker å få en mer dominerende innflytelse på innholdet.

Representasjonene som presenteres er ulike. Når ingen retninger får dominere, er det ingen enhetlig kristen lære som presenteres. Samtidig er det få perspektiver. Konsekvensen av få perspektiver kan være et mindre bredt bilde av kristendom på individnivået. Ikke på grunn av perspektivene, men antallet. Andreassen beskriver at eksemplene bør romme bredde og mangfold. Ett av forslagene han selv kommer med er å inkludere flere eksempler samtidig for å vise mer variasjon (Andreassen, 2016, s.123). Flere representasjoner på individnivået, kan bidra til å presentere et bredere mer mangfoldig bilde. Hvert fall hvis man tar utgangspunkt i at eksemplene som er gitt rommer variasjon og ulikheter. Det som begrenser mangfoldbeskrivelsen på nivået, er ikke representasjonene, men antallet. I lærebøkene står individperspektivene alene og er ikke sammenlignbare med de andre individrepresentasjonene. Ulempen med lite sammenligningsgrunnlag, er at perspektivet som eksempelvis får presentere religiøs erfaring, blir stående som det eneste eksempelet. Individnivået virker å bidra til å få frem perspektiver som ellers ikke ville vært til stede, eksempelvis hvordan det å være kristen kan se ut i hverdagen, eller beskrivelse av hvordan en erfaring endret en kvinnes tro. Utfordringen er heller andelen representasjoner i lærebøkene. Konsekvensen av et smalt utvalg, er at individnivået ikke bidrar til å presentere mangfoldet i særlig grad, men at de få perspektivene kun presenterer noen få konkrete perspektiver.

Gruppenivået

Studien viser ulike anvendelser av gruppenivået i de respektive lærebøkene. Det gjør at mangfoldet blir behandlet ulikt i lærebøkene. Aschehougs gruppenivå presenteres mer mangfoldig enn i Cappelen Damm, på tross av at Cappelen Damm har flest representasjoner. Dette henger sammen med ulike mengder faglige innenfra- og faglige utenfraperspektiver, og som et resultat av bøkens ulike oppbygning. I Cappelen Damm er flest representasjoner kirkelige retninger tilhørende Den katolske kirke, protestantiske retninger (oftest Dnk), og ortodokse retninger. Cappelen Damm har størst andel faglige innenfraperspektiver, og færre utenfraperspektiver. Aschehoug har flest faglige utenfraperspektiver og flest representasjoner tilknyttet Dnk. Gruppenivået til Aschehoug tar mer høyde for mangfold gjennom et større utvalg av ulike sosiale/kulturelle/geografiske grupper, de faglige utenfraperspektivene og den tematiske inndelingen, enn ved Cappelen Damm, som i større grad presenterer faglige innenfraperspektiver og flere steder er preget av essensialisme.

Konsekvenser av hvordan kristendommens mangfold presenteres på gruppenivå

Den tematiske oppbygningen til Aschehoug resulterer i at gruppenivået anvendes som eksempler på innhold som først presenteres fra et tradisjonsnivå. De kirkelige retningene som nevnes blir brukt som eksempler til å konkretisere hvordan kristendom kan se ut. Fordelen ved å navngi at det er en konkret retning som presenteres, er at det ikke representerer «alle kristne», men et utvalg. Dette kan bidra til å eksemplifisere ulike mangfold. Flere eksempler bidrar med variasjon, og sikrer at ikke et syn trumfer og blir sett på som en «fasit». Hensikten bør forbli å vise bredde og mangfold, mer enn å skape en forståelse av hva kristendom «egentlig er». Dette sikrer ifølge Andreassen en mer mangfoldig fremstilling (Andreassen, 2016, s.123). Aschehoug presenterer flest perspektiver av Dnk, selv om også eksempelvis pinsevenner, Dkk og ortodokse retninger nevnes. Det er sjeldent perspektivene settes opp mot hverandre. Hvis målet er å ta høyde for mangfold, vil flere perspektiver i samme kontekst bidra (Andreassen, 2016, s.123). Større variasjon, gir større bredde. Jacksons tilnærming vil ikke begrense andelen representasjoner, men heller legge til rette for at flest mulig perspektiver blir inkludert for å danne et bilde av det religiøse livet som enda mer komplekst og mangfoldig (Jackson, 1997; 2004).

Cappelen Damm har flere grupperepresentasjoner enn Aschehoug. Cappelen Damm anvender også nivået som eksempler for tradisjonsnivået. Læreboken beskriver i større grad perspektiver fra Den katolske kirke, og ortodokse retninger enn i Aschehoug, i tillegg til Dnk. En større variasjon av perspektiver kan bidra til å behandle et større mangfold. Når kun en konkret retning blir brukt som eksempel, er det mer utfordrende å skape en bredde, slik som Andreassen ønsker (Andreassen, 2016, s.123). Cappelen Damm bruker i større grad flere eksempler samtidig, og det kan bidra til å vise variasjoner.

En kontrast til Aschehoug, er at Cappelen Damm presenterer noen utvalgte retninger kristne under egne overskrifter. Læreboken beskriver Den katolske kirke, «Den ortodokse kirke» og «Den protestantiske kirke» som tre hovedretninger. Slik kategoriene blir beskrevet, utsettes de ortodokse retningene og de protestantiske kirkesamfunnene for en grad av essensialisme. For det første så skildrer overskriftene at protestantiske kirkesamfunn og de ortodokse er enhetlige kirker, noe de ikke er. Riktig nok nevner læreboken at den ortodokse kirke er en samlebetegnelse av flere kirker, men beskrivelsene som «en kirke» og som en retning som skildres enhetlig med «den rette læren», fremmer essensialisme (Tuft et al., 2022, s.116). For det andre er det få kirkesamfunn som får presentere retningene på vegne av «den protestantiske kirke» og «den ortodokse kirke». Den protestantiske kirke blir kun nevnt med

Dnk, Pinsebevegelsen og læstadianisme, mens den eneste ortodokse retningen som eksplisitt beskrives er Den russisk-ortodokse kirke. Det kan diskuteres hva som er hensikten med å lage samlede hovedkategorier for de kirkelige retningene og å beskrive dem med «en kjerne». Hatlebrekke beskriver at lærebøker er pedagogiske og «forenkler, strukturerer og gjør utvalg når de skaper en tekst» (2018, s.136). Beckmann beskriver at en slik type kategorisering minsker kompleksiteten og heller generaliserer mange til å bli én (Beckmann, 2023, s.61). Jackson mener det er essensielt for sin tilnærming at de ulike retningene som presenteres, ikke beskrives som homogene systemer. Men heller på en måte som ivaretar variasjonene og mangfoldet (Jackson, 2009, s.6). Det betyr at å eksplisitt beskrive «hovedretninger i kristendommen», kan hevdes å heller bidra med å avgrense kristendom, mer enn å presentere det som mangfoldig. Selv om konkrete retninger muligens beskrives med flere nyanser.

En annen tendens i begge lærebøkene er at de kirkelige retningene får mer plass enn de sosiale/geografiske/etniske gruppene i lærebøkene. Herberger & Aschims studie av jødisk mangfold i norske KRLE-bøker fant en lignende tendens. Det var flest denominasjoner som fikk representere det jødiske mangfoldet, og det var i mindre grad etniske/kulturelle grupper som fikk presentere mangfoldet på gruppenivået (Herberger & Aschim, 2021, s.15). I min studie er det størst variasjon hos Aschehoug som beskriver ulike variasjoner av alder, familie, geografisk spredning, i tillegg til å nevne urfolk. Jacksons didaktikk presenterer mangfold ved å beskrive «kompleksiteten mellom representasjonsnivåene», og å fange opp ulike måter religion kan vise seg på nivåene (Jackson, 2009, s.2). Denne kompleksiteten fanges opp gjennom en utvidelse av flest mulig ulike perspektiver. Aschehoug har i større grad enn Cappelen Damm beskrevet variasjoner på gruppenivået. Cappelen Damm har også beskrivelser av urfolk og minoriteter, og det er gitt plass til fire ulike minoriteter i Norge som har en viss tilknytning til kristendom. Kjerneelementet «Kjennskap til religioner og livssyn», beskriver representasjoner på alle tre nivåene, men også at minoritet- og urbefolkningsperspektiver skal behandles (Utdanningsdirektoratet, 2019, s.2). Minoriteter- og urbefolkning nevnes av begge bøkene. Det er heller variasjoner innenfor alder, familie og andre sosiale/geografiske grupper som Cappelen Damm ikke presenterer i samme grad som Aschehoug, der flere av variasjonene er til stede.

Oppsummert er det Aschehoug som tar mest høyde for mangfold på tross av færrest representasjoner. Dnk får representere gruppenivået i størst grad og er oftest brukt som eksempel. Det er få andre denominaasjoner som blir representert. Aschehoug beskriver flere sosiale/geografisk/etniske grupper enn Cappelen Damm. Cappelen Damm presenterer for det meste Den norske kirke, Den katolske kirke og de ortodokse retningene. Flere steder har Cappelen Damm en form for essensialisme, der få får representere mange. Noen retninger beskrives også som egne temaer og med samlebetegnelser.

Den norske kirke gis stor plass i begge lærebøkene. Begge lærebøkene har mindre grad av variasjon av grupper, enn hva de har potensiale til. Lærebøkene kan med inkludering av en større variasjon presentere et større mangfold av perspektiver.

Tradisjonsnivået - Hvilke perspektiver kommer til uttrykk?

Tradisjonsnivået får mest plass i begge lærebøkene. Cappelen Damm har flest faglige innenfraperspektiver, men også noen faglige utenfra. Aschehoug har flest faglig utenfraperspektiver og færre faglig innenfra. Det er Den norske kirkes perspektiver som i størst grad presenteres som kristendom på tradisjonsnivået i begge lærebøkene.

Begge beskriver sentrale trekk som gjelder kristne og presenterer en viss grad av essensialisme i beskrivelsene. Essensialistisk forestillinger trenger ikke nødvendigvis være negativt. Torsten Hylén beskriver at all religiøs tro er essensialistisk, hvis ikke ville det ikke vært mulig å gjøre forskjell på religioner (Hylén, 2014, s.17). Et valg lærebøkene må gjøre, er å velge hva som er «kristendommen». Utfordringen blir hvordan beskrive kristendom samtidig som det tas høyde for et større mangfold. Å beskrive karakteristiske trekk, fører ofte til at mangfold reduseres, men samtidig kan det være nødvendig å finne noe som binder kristne sammen (Andreassen, 2016, s.94).

En avgrensning som begge lærebøkene gjør, er å beskrive treenigheten som en kjerne. Det vil si et fellestrekk for alle kristne, uten å ta høyde for andre potensielle syn. Cappelen Damm skriver at «Kristendommen skiller seg ut blant de abrahamittiske religionene ved at monoteismen der blir forstått som et mysterium som vi kaller treenigheten» (Eriksen et al., 2022, s.9). Aschehoug beskriver at «Faderen» og «Sønnen» er ifølge kristen lære to av de tre «personene» i treenigheten» (Horsfjord, 2022b, s.193-194). Begge lærebøkene bruker i beskrivelse av treenigheten et språk som essensialiserer kristendom og ikke tar høyde for ulikheter. Treenigheten blir beskrevet som en definert lære og en avgrensning for hva som er kristendom. Avgrensningen samsvarer med Kirkens verdensråds perspektiv som bruker

treenigheten som utgangspunkt for å differensiere kristne kirker fra andre trossamfunn med røtter fra kristendommen (Tjørhom, 2018b, s.25). Det legges ikke opp til nyanser. Å ta høyde for mangfold betyr ikke at treenigheten ikke bør presenteres. Det er heller språket som kan ta høyde for variasjon, noe det ikke gjør i dette tilfellet.

Selv om enkeltes perspektiver i større grad enn andre blir beskrevet, er det avgjørende hvordan perspektivene beskrives språklig. Aschehoug har et mer inkluderende språk i beskrivelsene, enn det Cappelen Damm har. Et eksempel er bruken av begrepene «ritual» og «sakrament». Aschehoug har valgt å beskrive nattverd og dåp som «ritualer» (Horsfjord, 2022b, s.195), mens Cappelen Damm kaller det for «sakramenter» (Tuft et al., 2022, 124). Å bruke begrepet ritual formulerer noe mer åpent og uten å ta standpunkt til om ritualet som presenteres er hellig eller symbolsk. Det åpnes heller opp for at det finnes et større mangfold av måter å forholde seg til de konkrete ritualene på. Bruken av ordet sakrament, slik som i Cappelen Damm, antyder at det som beskrives som sakrament er hellige handlinger, uten å nyansere. Språket gjør at man ikke tar høyde for perspektiver fra retninger som ikke definerer ritualer som sakramenter. Det bidrar til å fremstille kristendom mer enhetlig enn hva som er tilfellet i Aschehoug.

Dnks perspektiver er de som i størst grad gjenspeiles i lærebøkene som «kristendom». I de tilfellene lærebøkene beskriver «kristne», beskrives i praksis ofte kristne i Dnk (og noen ganger andre kristne kirkesamfunn som gjenspeiles i tekstene). Når det er tilfellet kan man risikere at kristendommen essensialiseres. Å behandle alle kristne under samme kategori, gir forfattere mye makt til å generalisere. Hatlebrekke beskriver at lærebøkene enda sees på som tillitsfulle blant de fleste elevene (2018, s.136), og hvis man beskriver at «alle kristne» mener det samme, vil det få konsekvenser. Alle lærebøker velger ut noen perspektiver. Lærebøkene er makttekster. De beskrives som tillitsfulle kilder og med et mål om å presentere nøkkeltkunnskap (Andreassen, 2014, s.2). Plassmangel beskrives som en av utfordringene og begrenser hvor mange som får representere, og hvor i dybden et perspektiv kan beskrives (Herberger & Aschim, 2021, s.17). Det hindrer at læreboken kan inkludere «alt», og noe blir stående som en prioritering. Desto viktigere er det å ha et inkluderende språk. Plassmangel fører til at et konkret utvalg perspektiver presenteres. For å sikre at de utvalgte perspektivene som anvendes ikke generaliserer, må språket ta høyde for ulikheter. I min studie var det flest tilfeller av «kristne mener» i Cappelen Damm. Aschehoug hadde også et par tilfeller, men presenterte i større grad «de fleste kristne» eller «mange kristne». Da tas det mer høyde for mangfold og man unngår i større grad essensialisme blant representasjonene.

Alle perspektivene som presenteres i begge lærebøkene tar utgangspunkt i Kirkens Verdensråds tanker om treenighetslære som en normativ målestokk for hva som beskrives som «det kristne»/kristendommen. I tillegg er det perspektiver fra Den norske kirke som gjenspeiles mest i beskrivelsene på tradisjonsnivået i begge lærebøkene, selv om det finnes enkelttilfeller i begge bøkene der andre perspektiver blir belyst. Det betyr at perspektivene i lærebøkene, som er gitt mest plass, er rettet mot lokal/nasjonal kristendom. Annika Hvithamar skriver i *Textbook Gods* at luthersk kristendom ofte er «kristendommen» i skolene i Danmark, og at det ofte er en form for luthersk kristendom som til dels får lage en essens (Hvithamar, 2014, s.224). Min studie viser at den norske konteksten med lærebøkene i RoE vektlegger former for luthersk kristendom som går overens med Den norske kirkes perspektiver. På verdensbasis er det lutherske kirkesamfunnet som Dnk er en del av kun representert av i underkant av 80 millioner medlemmer (LWF, 2024).

Det er bare er en brøkdelen av verdens kristne befolkning. I Norge er Dnk og andre lutherske kirkesamfunn majoriteten av kristne (SSB, 2023). Det tyder på et større fokus på å presentere «kristendommen» med flest tilhengere i Norge i lærebøkene. En konsekvens av prioriteringen, er mindre fokus på andre kirkesamfunn utenfor den lutherske trostradisjonen.

Innenfra- og utenfraperspektiver

Det er ulik mengde innenfra- og utenfraperspektiver i lærebøkene i analysen. Lærebøker i grunnskolen har utviklet seg siden 80-tallet fra en større vektlegging av innenfraperspektiver, til en større mengde faglige utenfraperspektiver (Eriksen, 2020, s.109). Denne utviklingen samsvarer med funn fra læreboken i RoE fra Aschehoug som har 2 personlige innenfraperspektiver (Vedlegg 1., s.9), 25 faglige innenfraperspektiver og et flertall av 57 faglige utenfraperspektiver (Vedlegg 1., s.9-15). Cappelen Damm sin fordeling ser litt annerledes ut og inneholder flest faglige innenfraperspektiver. Boka har to personlige innenfraperspektiver, men en større mengde faglige innenfraperspektiver på 59, og 34 faglig utenfra (Vedlegg 1., s.1-8).

Andreassen er tydelig på at det er utenfraperspektiver som bør dominere. Utgangspunkt er at bøker som har flere faglige innenfraperspektiver, har en større fare for å essensialisere og å oftere basere seg på kun én representasjon (Andreassen, 2016, s.128). Min studie konkludere med det samme som Andreassen beskriver over. Cappelen Damms lærebok har flest innenfraperspektiver og essensialiserer kristendom i større grad enn Aschehougs lærebok. Aschehoug preges av flere faglige utenfraperspektiver. Eidhamar nevner at en svakhet for det faglige innenfraperspektivet er en økt fare for essensialisme og at det interne mangfoldet blir

dårlig belyst (Eidhamar, 2019, s.36). Innenfraperspektiver (både personlige og faglige) presenterer kristendom fra en konkret innside. Utfordringen er «hvilken kristendom» som får prege innsidefokuset. Fordel er at de faglige innenfraperspektiver inkludere syn som tilhørere selv kan forstå som sitt livssyn (Eidhamar, 2019, s.36). Rent praktisk er det en begrenset mengde ulike representasjoner av innenfraperspektiver i bøkene. Og det gjør at innenfraperspektivene i mindre grad presenterer mangfold enn det har potensiale til.

Kristent mangfold i lys av bøkernes oppbygning

Selv om ulike tilnærminger til bøkernes oppbygning ikke er et hovedfokus i oppgaven, viser resultatene av hvordan det kristne mangfoldet blir presentert, at funnene kan knyttes til hvordan bøkene er oppbygde. Cappelen Damms tilnærming ligner på en systemmodell. Systemmodellen har som mål å beskrive hver religion i egne kapitler. Beckmann beskriver at en slik modell tilrettelegger for at religion kan beskrives helhetlig. Det betyr ikke at en religion beskrives mer essensialistisk, men at strukturen tilrettelegger for det (Beckmann, 2023, s.85). Analysens funn er at essensialisme i større grad blir beskrevet ved mer helhetlige fremstillinger av kristendom i Cappelen Damm. Eksempler kan være presentasjon av Bibelen, nattverden eller dåpen, som i flere anledninger ikke tar høyde for et større mangfold (Tuft et al., 2022, s.118; s.125; s.126). Cappelen Damm har en generelt større mengde faglige innenfraperspektiver enn Aschehoug, og det virker som innenfraperspektivene i flere anledninger dekker hva kristendom «er». Dette samsvarer med systemmodellens struktur som ofte beskriver mer «helhetlige» presentasjoner. Samtidig er innenfraperspektivene perspektiver som kan vise nyanser som ikke kan fanges opp utenfra.

Aschehoug lærebok er basert på en mer temabasert tilnærming. Det betyr at strukturen ikke legger opp til å beskrive religioner som «helheter». Kristendom presenteres heller som en del av ulike temaer som ritualer, samfunnsendringer og høytider (Beckmann, 2023, s.86). Det gjør at Aschehougs struktur, i mindre grad tilrettelegger for essensialisme. Det tas mer høyde for mangfold og kristendom beskrives ikke like «helhetlig». Det er heller gjennom ulike temaer at kristendom beskrives. Dette samspiller med de faglige utenfraperspektivene, som i større grad uttrykkes i temamodellen. Som nevnt betyr ikke valget av temamodellen eller systemmodellen at kristendom automatisk blir presentert mer eller mindre mangfoldig, men strukturen tilrettelegger for det, og den tendensen vises i lærebøkene i denne oppgaven.

5.0 Avslutning

I introduksjonskapittelet beskrev jeg hvordan lærebøkene har vært gjennom flere endringer. Med utgangspunkt i Jacksons teori har denne lærebokanalysen forsøkt å svare på problemstillingen: «Hvordan presenteres kristendommens mangfold i to lærebøker i Religion og etikk?». Kristendom ble fordelt på tre nivåer inspirert av Jacksons individ-, gruppe- og tradisjonsnivå (1997; 2004; 2009). Studien viser få individrepresentasjoner, flere grupperepresentasjoner og et flertall av tradisjonsrepresentasjoner. Konsekvensen er at presentasjonen av kristendom blir skjevt fremstilt, og få innenfraperspektiver gjør at individnivået ikke presenterer kristendom som særlig mangfoldig.

Fordelingene av faglige innenfra- og utenfraperspektiver ga utslag for lærebøkernes presentasjon av mangfold. Læreboken med flest faglige innenfraperspektiver, var Cappelen Damm. Boka beskrev i større grad kristendom som mer enhetlig enn Aschehougs lærebok, som inneholder flere faglige utenfraperspektivene.

Gjennomgående for bøkene er at Den norske kirkes perspektiver er mest fremstilt. Det som skiller lærebøkernes behandling av mangfold fra hverandre er språkbruken. Aschehougs språk tar mer høyde for mangfold. Helt praktisk ble innholdet mer inkluderende når materialet ga rom for ulikhet. Aschehoug beskrev i flere anledninger «flere kristne» og «noen kristne», i stedet for «kristne». Cappelen Damm har også noen eksempler på inkluderende språk, men er i mindre grad inkluderende gjennom læreboken, og heller mer sporadisk. Oppgaven viser at perspektivene fra Dnk skinner gjennom både på gruppenivået og tradisjonsnivået. Mer plass kan gi muligheter for å presentere mer mangfold, men det kan fort gå på bekostning av annet innhold. Et inkluderende språk virker å være det mest effektive verktøyet for å ta høyde for et enda større mangfold i begge lærebøkene.

5.1 Videre forskning

Min studie er et interessant utgangspunkt for videre forskning. Det kan være et utgangspunkt for å se på hvordan andre religioner blir representert, og for å komparativt undersøke om det finnes ulikheter i måten religioner blir presentert i lærebøkene. Undersøkelser av andre religioners mangfold kan også bli gjort ved utgangspunkt i denne oppgave. Den kan også sees i sammenheng med studier av bøker på andre trinn, eller som en del av en større sammenligning av kristendomsrepresentasjoner i lærebøker over et større tidsspenn. Ettersom lærere ofte lener seg på lærebøkene, vil det også være interessant å se på om det lærebøkene skildrer er gjenkjennbart for elevene som benytter bøkene.

6.0 Litteraturliste

Aftenposten. (2008, 31.Jan). *Jubilanter*. Kultur.

Andersen, Ø. G. (2018). Pinsebevegelsen og den karismatiske bevegelsen. I O. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.191-212). Cappelen Damm Akademisk.

Andreassen, B.-O. (2014). Introduction: Theoretical Perspectives on Textbooks/Textbooks in Religious Studies Research. I B. -O. Andreassen & J. R. Lewis, J. R. (Red.), *Textbook gods: genre, text and teaching religious studies* (s.1-16). Equinox.

Andreassen B. -O., & Lewis, J. R. (Red.). (2014). *Textbook gods: genre, text and teaching religious studies* (pp. VI, 264). Equinox.

Andreassen, B.-O. (2016). *Religionsdidaktikk: en innføring* (2. utg.). Universitetsforlaget.

Anker, T. (2014). Religion og etikk – fagforståelse, legitimering og fagutvikling: Hva skal man lære om religion i skolen? *Religion og livssyn*, 26(3).

Arentzen, T. (2018). De ortodokse kirkene – østlige tradisjonsbærere. I O. Tjørhom (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.125-150). Cappelen Damm Akademisk.

Aschehoug. (2022). *Skjermdump av forside til Aschehougs lærebok*. Aschehoug. Hentet 1.Februar 2024 fra https://skole.aschehoug.no/laremiddel/religion-og-etikk-2022/grunnbok-grunnbok_1-bokmal-vg3

Aschehoug. (2024a). Levi Geir Eidhamar. Hentet 18.Mars 2024 fra <https://skole.aschehoug.no/Levi-Geir-Eidhamar>

Aschehoug. (2024b). Jens Arne Jørgensen. Hentet 18.Mars 2024 fra https://skole.aschehoug.no/Jorg-Arne_Jorgensen

Austad, T. (2018). Andre kirker og kirketradisjoner. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.313-334). Cappelen Damm Akademisk.

Beckmann, M. (2023). Essensialisme og undervisning i jødedom etter LK20. *Prismet – Religionspedagogisk Tidsskrift Nr. 1-2/2023*.

Breistein, I. B. (2018). Misjonskirken Norge. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.213-231). Cappelen Damm Akademisk.

- Bibelselskapet. (2024). *Biblioteket Bibelen*. Hentet 28.03.2024 fra <https://bibel.no/om-bibelen/laer-om-bibelen/biblioteket-bibelen>
- Brekke, Ø. (2023). *Religionshermeneutikk: forståing i ei polarisert tid*. Universitetsforlaget.
- Cappelen Damm. (2022). *Skjermdump av forside til Cappelen Damms lærebok*. Cappelen Damm. Hentet 1.Februar 2024 fra https://utdanning.cappelendamm.no/_religion-og-etikk-unibok-lk20-9788202760113
- Cappelen Damm. (2024a). Ram Gupta. Cappelen Damm. Hentet 18.Mars 2024 fra <https://utdanning.cappelendamm.no/forfattere/Ram%20Gupta-scid:46130>
- Cappelen Damm. (2024b). Cathrine Tuft. Cappelen Damm. Hentet 18.Mars 2024 fra <https://utdanning.cappelendamm.no/forfattere/Cathrine%20Tuft-scid:46129>
- Cappelen Damm, (2024c). Hanne Maren Fredriksen. Cappelen Damm. Hentet 18.Mars 2024 fra <https://cappelendamm.no/forfattere/Hanne%20Maren%20Fredriksen-scid:46998>
- De Muckadell, C. S. (2014). On Essentialism and Real Definitions of Religion. *Journal of the American Academy of Religion*, 82(2), 495–520.
- Den norske Kirke. (2024). *Nattverd*. Hentet 22. April 2024 fra <https://www.kirken.no/nb-NO/kristen-tro/kristen-tro/nattverd/>
- Eidhamar, L. G. (2019). Innenfra eller utenfra, faglig eller personlig? *Prismet – Religionspedagogisk tidsskrift Nr.1/2019*. IKO-Forlaget.
- Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave.). Aschehoug.
- Eidhamar, L. G. (2022a). Hva er religion og livssyn? I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.10-18). Aschehoug.
- Eidhamar, L. G. (2022b). Religioner og livssyn i Norge. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.45-53). Aschehoug.

- Eidhamar, L. G. (2022c). Vil religionene dø ut? I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.74-83). Aschehoug.
- Eidhamar, L. G. (2022d). Hva er etikk og moral?. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.116-127). Aschehoug.
- Eidhamar, L. G. (2022e). Urfolk og deres religioner. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.291-301). Aschehoug.
- Eidhamar, L. G. (2022f). Hvordan studere religioner og livssyn?. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.19-40). Aschehoug.
- Elstad, H., Aas, P. A., Thomassen, M., Løøv, M. (2024): konfirmasjon i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 22. mars 2024 fra <https://snl.no/konfirmasjon>
- Endresen, C. (2022). Nyreligiøsitet. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.224-234). Aschehoug.
- Eriksen, M. T. S. (2020). *Representasjon av kristendom i lærebøker for grunnskolen fra 1980-2018: en tematisk lærebokanalyse av fremstillingen av kristendom i lærebøker for religionsfaget gjennom individrepresentasjon og tradisjonsrepresentasjon*. [Masteroppgave]. MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn.
- Eriksen, F. (2022). Religion i populærkulturen og nyreligiøsitet. I Eriksen, F., Fredriksen, H. M., Gupta, R. M., Haaland, G., Selimovic, A. S., Tuft, C. (2022). *Religion og etikk* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.277-301). Cappelen Damm.

- Eriksen, F., Fredriksen, H. M., Gupta, R. M., Haaland, G., Selimovic, A. S., Tuft, C. (2022). *Religion og etikk* (Bokmålutgave, 1. utgave). Cappelen Damm.
- Eriksen, F., Fredriksen, H. M., & Tuft, C. (2022). Religion, livssyn og etikk. I Eriksen, F., Fredriksen, H. M., Gupta, R. M., Haaland, G., Selimovic, A. S., Tuft, C. (2022). *Religion og etikk* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.5-53). Cappelen Damm.
- Furseth, I. (2015). Et religiøst landskap i endring 1988-2013. I I. Furseth. (Red), *Religionens tilbakekomst i offentligheten? Religion, politikk, medier, stat og sivilsamfunn i Norge siden 1980-tallet* (s.21-37). Universitetsforlaget.
- Furseth, I., & Everett, E. L. (2020). *Masteroppgaven: hvordan begynne - og fullføre* (3. utgave.). Universitetsforlaget.
- Gupta, R. & Tuft, C. (2022). Identitet. I Eriksen, F., Fredriksen, H. M., Gupta, R. M., Haaland, G., Selimovic, A. S., Tuft, C. (2022). *Religion og etikk* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.361-385). Cappelen Damm.
- Hadland, A. B. (2018). Den katolske kirke – Sakramentalt liv og hierarkisk struktur. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hatlebrekke, K. (2018). Pugge kritisk tenkning? Om religionskritikk i lærebøker for KRLE. *Prismet – Religionspedagogisk Tidsskrift* Nr. 2-3/2018.
- Herberger, T., & Aschim, A. (2021, 4.Aug). Jødisk mangfold i norske KRLE-lærebøker? *Prismet – Religionspedagogisk Tidsskrift*, s. 5-21.
- Horsfjord, V. (2022a). Religion i hverdagen. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.54-63). Aschehoug.
- Horsfjord, V. (2022b). Kristendom. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.188-200). Aschehoug.
- Horsfjord, V. (2022c). Religion og kjønn, seksualitet og familie. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., &

- Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.238-245). Aschehoug.
- Horsfjord, V. (2022d). Menneskerettigheter. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.269-278). Aschehoug.
- Horsfjord, V. (2022e). Humanisme. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.104-115). Aschehoug.
- Hvalvik, R. (2024). *Apokryfer*. Store norske leksikon. Hentet 2. mai 2024 fra <https://snl.no/apokryfer>
- Hylén, T. (2014). 1. Closed and open concepts of religion: The problem of essentialism in teaching about religion. I B. -O. Andreassen & J. R. Lewis, J. R. (Red.), *Textbook gods: genre, text and teaching religious studies* (s. 16-42). Equinox.
- Hvithamar, A. (2014). «Christianity» og «the Christianity»- That is the Question. I B. -O. Andreassen & J. R. Lewis. (Red.), *Textbook gods: genre, text and teaching religious studies* (pp. VI, 264). Equinox.
- Jackson, R. (1997). *Religious education: an interpretive approach*. Hodder & Stoughton.
- Jackson, R. (2004). *Rethinking religious education and plurality: issues in diversity and pedagogy*. Routledge.
- Jackson, R. (2009/2012). Studying Religions: Interpretive Approach in Brief. The European Wergeland Centre. <https://theewc.org/content/uploads/2020/02/Studying-Religions-The-Interpretive-Approach-in-Brief.pdf>
- Jørgensen, J. A. (2022a). Religiøs erfaring. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., 64-73). Aschehoug.

- Jørgensen, J. A. (2022b). Religionskritikk. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.151-159). Aschehoug.
- Jørgensen, J. A. (2022c). Samspillet mellom religion, livssyn og politikk. I Eidhamar, L. G., Horsfjord, V., Jørgensen, J. A., Sandboe, M., Abdel-Fadil, M., Emberland, T., Endresen, C., & Hide, Ø. (2022). *Religion og etikk: lærebok i religion og etikk for vg3* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.260-268). Aschehoug.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>
- LWF. (2024). Member Churches. Hentet 12.Mai. 2024 fra <https://lutheranworld.org/member-churches>
- Mikaelsen, K. & Indsetviken, E. H. (2019). Sokneprest vurderer å slutte dersom han ikke får servere alkoholholdig vin til nattverden. *NRK*. Hentet 15. April. 2024 fra <https://www.nrk.no/nordland/sokneprest-vurderer-a-slutte-dersom-han-ikke-far-servere-alkoholholdig-vin-til-nattverden-1.14373145>
- NAOB. (2024). Mangfold. Hentet 21.februar 2024 fra <https://naob.no/ordbok/mangfold>
- Pinsebevegelsen. (u.å.). *Grunnlagsdokument del 1*. Hentet 15.April 2024 fra <https://pinsebevegelsen.no/om/grunnlagsdokument-del1>
- Pope Francis. (2015). *Laudato Si'*. Encyclical Letter. Hentet 4.Mai 2024 fra https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html
- Repstad, K., & Tallaksen, I. M. (2014). *Praktisk fagdidaktikk for religionsfagene*. Cappelen Damm akademisk.
- Sandberg, Tore. S. (2023, 21 Feb). *Vebjørn L. Horsfjord blir ny dekan ved VID*. Hentet 4. Mars 2024 fra: <https://www.vid.no/nyheter/vebjorn-l-horsfjord-blir-ny-dekan-ved-vid/>
- Sandtorp, B. (2018). Det norske baptistsamfunn. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.169-190). Cappelen Damm Akademisk.

- Skartveit, M. (2018). Frelsesarmeen: Med omsorg for hele mennesket. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.233-250). Cappelen Damm Akademisk.
- Skrunes, N. (2010). *Lærebokforskning: en eksplorerende presentasjon med særlig fokus på kristendoms-kunnskap, KRL og religion og etikk*. Abstrakt forlag.
- SSB (2023). *Fakta om religion*. Hentet 5.Februar 2024 fra: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/faktaside/religion>
- Tallaksen, I. M., & Hodne, H. (2014). Hvilken betydning har læremidler i RLE-faget? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 98(5), 352–363. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2014-05-06>
- Tande, C. (1998). *Feringalderens Historie*. Hentet 22.Mars.2024 fra <https://www.katolsk.no/tro/tema/sakramenter/artikler/ferming>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.
- Tjeransen, T. (2018). Syvendedags-adventistene. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tjørhom, O. (Red.). (2018). *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tjørhom, O. (2018b). Hva er kirken? I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tuft, C., Fredriksen, H. M. & Gupta, R. (2022). Kristendom. I Eriksen, F., Fredriksen, H. M., Gupta, R. M., Haaland, G., Selimovic, A. S., Tuft, C. (2022). *Religion og etikk* (Bokmålutgave, 1. utgave., s.97-141). Cappelen Damm.
- Utdanningsdirektoratet (2019). *Læreplan for religion og etikk (REL01-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/re101-02>
- Vestøl, J. M., Gundersen, K., Kristiansen, H. H., & Samdal, A. G. (2014). Religion in Textbooks and among Young Buddhists, Hindus and Muslims: A Comparative Study. *Acta Didactica Norge*, 8(1), 12. <https://doi.org/10.5617/adno.1104>

Wendel, J. (2018). Metodistkirken – Fra nasjonal vekkelse til internasjonal kirke.. I O. Tjørhom. (Red.), *Kirkesamfunn i Norge: Innføring i kirkekunnskap* (s.169-190). Cappelen Damm Akademisk.

Vedlegg 1.

Cappelen Damm Individnivå

Cappelen Damm Individnivå								
sidetall	Hva?	Hvem nevnes	P Innenfra	P utenfra	F innenfra	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelse
s.98	Intervju med kristen gutt (Simon Tjemsland), forteller hvorfor er kristen. Fokus på fellesskap og å være gode mot hverandre	Ingen konkrete, men snakke med prest og presenteres som en norsk kristen		1			Ingen direkte tilknytning til et kirkesamfunn. Luthersk preg, antydning til DNK. Vokst opp og døpt inn i troen, konfirmert som 15 år gammel (Da kan vi utelukke eksempelvis katolske kirke som har tidligere). Antyder til en eldre base mennesker i kirken sin og	Representerer et trossamfunn som har en prest (Ordvalget her er ikke pastor, noen kirkesamfunn assosieres gjerne heller med prest for å skille seg fra katolske kirke) og som ble barnedøpt. Konfirmert som 14/15 årsalder som i DNK. Mye tyder på DNK, men kan også være andre kirkesamfunn
117	Den russiske patriarken Kirill nevnes som en mann som har en nær relasjon til den politiske ledelsen i Russland	Russisk-ortodokse kirke						Beskrives som Kirills egne standpunkt ikke kirkens

Cappelen Damm Gruppenivå

Gruppenivå CAPPELEN DAMM								
sidetall	Hva?	Hvem nevnes	P Innenfra	P utenfra	F innenfra	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelse
15	I den norske kirke blir man frelst ved troen på Jesus	DnK				1	DnK (Luthersk)	Luthersk tankegang med fri fra synd gjennom tro
19	Katolske kirke blir nevnt som eksempel på hellig insitusjon	Katolske kirke					katolske kirke	(Trosbekjennelse "En hellig allmenn kirke"), kun eks
24	Estetik: Bruker Beskrivelsen av ortodokse kirkers utsmykking som eksempel Og mindre fokus på utsmykking i protestantiske kirker	Ortodoks kirke og protestantiske kirker					1 Ortodokse/protestantiske kirker	
36	Religiøse mangfold	DnK					1 DnK	Mangfold av meninger og tro på innsiden av gruppen. Nevnes også at både kvinner og menn kan være prester, uten å problematisere debattene rundt dette som har vært i Norge.
103	Under sentrale skikkelser beskrives mariadyrkelse blant enkelte kirkesamfunn	Katolisismen og flere ortodokse				1		Eksplisitt nevnt
108	Illustrasjon av Jesu korsfestelse fra et bilde i Vietnam.	Katolske kirke i Kambodsja						Gir et uttrykk til hvordan Jesus ser ut, bildet er noe annerledes enn typiske mer vestlige Jesusfremstillinger
111	Den katolske kirke (generell introduksjon): beskriver katolske kirkes organisering, hva ordet katolsk betyr (universell) samt beskriver at DHÅ virker gjennom sakramentene og presteskaper	Katolske kirke				1	1	Både innenfra og utenfra, forteller noe om hva katolikker tror, og noe mer generelt utenfra (som hva katolsk betyr eller hvor hovedkirken ligger)
111	Beskrivelsen av tradisjon i katolske kirke: Tro og skikker fra tiden etter Jesus skal vektlegges i sammen med Bibelen, som var muntlig overlevert før nedskrevet. Skrift og tradisjon er en enhet i sammen	Katolske kirke				1	katolske kirke	Beskrives i teksten som at dette er ut i fra en katolsk forståelse

111	Inkarnasjonen som spesielt fokus i katolske kirke Beskriver legemligjøring som noe som gjør nattverden til en viktig sakrament, der Jesus blir fysisk tilstede gjennom brødet og vinen	katolske kirke			1	katolske kirke	
113	Munke-og nonneordenen	katolske kirke og ortodokse retninger			1	katolske kirke	
113	Beskrivelsen av helgener og viktigheten av det i den katolske kirke spesielt Mariadyrkelse	katolske kirke			1	katolske kirke	
113-115	Luthers tanker om at Bibelen forteller om Jesus som eneste veien til frelse. Det er kun Bibelen som er grunnlaget for troen og Bibelen er for alle	Protestantismen			1	Luthersk protestantisme	Nevnes at protestantismen fikk flere retninger, men kun den lutherske retningen blir navngitt. Lite fokus på andre protestantiske retninger SNL.no skriver at kalvinismen samt anglikanske kirke kom også som to andre resultater
115-116	Den ortodokse kirke: Introduksjon: Forteller at dette er samlebetegnelse for østlige ortodokse kirkesamfunnene. Beskriver hva ortodoks betyr og at de mener de har rett lære fra Oldkirken. Forteller om strukturen til kirkene og at det finnes flere ulike retninger. Navngir noen. Bibelen er også Guds direkte ord, og kan ikke tolkes slik som i katolske og protestantiske retninger	Ortodokse kirkene: etiopisk-ortodoks, koptisk-ortodoks, gresk-ortodoks og russisk-ortodoks.			1		
116	Den russisk-ortodokse kirke Beskriver kirkens tilknytning gjennom historien til Russland	russisk-ortodokse kirke				1	
117	Politikk, eller tro? Forteller om connection mellom patriarken og ledelsen politisk, at Putin er Ortodoks i tro. Beskrives som at noe politikk i rusland kan være resultat av ortodokse kirke. (Antipropagandaloven som går utover LHBT+personer som eksempel), samt Patriarken som kaller internett for Antikrist	russisk-ortodokse kirke				1	
117	Beskriver splittelse mellom ukrainske og russiske kirke Ukrainske kirke ville ta avstand fra russisk-ortodokse kirkes patriark og ledere som fremmet russiske syn	russisk-ortodokse kirke (og ukrainske ortodokse kirke)				1	
122	Den norske kirkes struktur og generell info	Den norske kirke				1	
123	Pinsebevegelsen i Norge, beskrives som samlet bevegelse med mange ulike retninger innad som vektlegger DHÅ, beskriver opphavet fra Barrat og nevner et par menigheter i henholdsvis Oslo og Kvinesdal	Pinsebevegelsen (Sarons dal Kvinesdal og Filadelfia Oslo)			1	1	
123	Læstadianismen beskrives som et resultat av ønske om både mer inderlighet og som en reaksjon på prester og andres høye alkoholforbruk. Læstadianismen behandles her som en retning med mål om puritanisme og pietisme. Beskrives som en retning på nordkalotten. Den personlige troen er avgjørende for læstadianerne	Læstadianismen (protestantisme) (Også geografisk gruppe (nordkalotten))			1		Protestantisme (Læstadianisme)
126	Overgangsriter: Dåp er den viktigste sakramentet i den norske Kirke. Beskriver at det er barn som døpet, men også mulig å døpe voksne.	Den norske kirke			1	1	Den norske kirke Beskriver overgangsriter ved å eksplisitt presentere den Norske kirkes syn på dåp og hvordan dem utfører det

128	Under menneskesyn beskrives det som vanlig lære i den katolske kirke og i mange protestantiske kirker at kroppen og sjelen er en enhet.	Katolske kirke og protestantisme				1		Katolske kirke og protestantismen nevnes eksplisitt
130	I beskrivelsen av kjønnsroller, illustrerer bispekollegiet i DnK (2022), ved et bilde der de i kollegiet er både kvinner og menn. Under illustrasjonen står det at mer enn en tredjedel er kvinnelige prester i DnK.	Den norske kirke					1 DnK	Viser frem at DnK ikke lengre har en lære mot kvinnelige prester. Majoriteten av andre kirkesamfunn som kunne blitt vist, ville mest sannsynlig hatt flere kvinner i en slik rolle.
130	Feminisme: Katolske kirke/ortodokse er det ikke mulighet for kvinner å være prest eller biskop. I mange protestantiske kirkesamfunn tillates det.	Katolske kirke, ortodokse kirke og protestantimen				1		Den liberale delen av protestantiske kirk
131-132	Homofili: Den norske kirke vedtok at alle kan gifte seg i kirken uavhengig av legning	Den norske kirke				1	DnK	Beskriver ikke den indre konflikten i DnK. Ikke alle prester og medlemmer vil si seg enige i dette.
133	Paven (på vegne av katolske kirke) sier at naturen og miljøet er et ansvar vi alle i fellesskap har	katolske kirke				1	katolske kirke	
133-134	Den norske kirke beskrives som engasjert i klimasaken. Kirkemøtet vedtok p bli klimanøytrale innen 2030.	Den norske kirke				1	Dnk	
134	Nevnes at enkelte pinseretninger i USA ikke tror på klimaendringer er menneskeskapte	Pinseretninger i USA				1		
137	Den norske kirkes rolle: Forteller om DnKs rolle ved kriser og alvorlige hendelser, kirkene åpner dørene og det er flere i kirkene enn ved vanlige søndager. Utøya 2011 som eksempel. Beskriver også DnKs fortsatte tilknytning til staten og samarbeid med instander og beredskapsplaner i sammen. Kirken med en særrolle i kirkenorge	DnK					1 DnK	Utenifra, men viser at den norske kirke har en spesiell plass ved kriser. Det betyr ikke at andre kirkesamfunn ikke bidrar, men DnK har en samlende effekt.
138	Blant alternative fortellinger om Jesu Kristi Kirke av Siste dagers hellige, som beskriver Jesus kom til USA og utryddet de som ikke var rett-troende. Forteller om nye religioner som har oppstått av kristendommen. Jesu Kristi Kirke (Mormonere) og Sun Myung Moons Enhetskirke (Den forente familie). Disse nevnes ikke under kristendomskapitlet men som en del av yreligøisitet. Det er også et bilde fra hovedkirken til mormonerne.	Jesu Kristi Kirke av Siste dagers Hellige Jesu Kristi Kirke av Siste dagers Hellige Enhetskirken (Den forente familie)				1	Kristne verdensråds kirker 2 eller Norges kristne råd?	Nevnes som en alternativ fortelling, og ikke som en del av "kristendommen" Tydelig utenifra, gruppene vil ikke kalle seg selv nyreligiøse selv. Kirker under det kristne verdensråd eller Norges kristne råd, vil derimot ta avstand fra denne læren- og kanskje anse dem som nyreligiøse.
365	Norske katolikker nevnt som en minoritet i Norge	Katolske kirke (I Norge)						
375	Læstadianismen: Mange samer ble kristne i nordnorge, få kristne samer før Læstadiusbevegelsen	Læstadianismen (protestantisme) (Også geografisk gruppe (nordkalotten)						
378	Kvenene som en del av læstadianismen, medlemmer av DnK men har egne møter og bruker eget språk og sang	Kvenene (læstadianere i DnK)				1	1	Nevnes under minoriteter i Norge
378-379	Romfolket- en minoritet i Norge. Romfolket ble en del av pinsebevegelsen i Norge. Nå har flere egne forsamlinger, pinsebevegelsen ga større aksept for deres kultur i Norge (Avsnittet inkluderer en illustrasjon av Raya Bielenberg, en tidligere formidler av romkultur i Norge)	Rom-folket (Pinsebevegelsen)					1	Nevnes under minoriteter i Norge
380	Romanifolket beskrives, og hva de som minoritet har gått gjennom	Romanifolket					1	Nevnes under minoriteter i Norge
380	Skogfinner: Lutherske men med en tradisjonel folketro ved siden av, eksempelvis trolldom.	Skogfinner					1	Nevnes under minoriteter i Norge

Tradisjonsnivå:

CAPPELEN DAMM Tradisjonsnivå								
sidetall	Hva beskrives?	Hvem nevnes	P Innenfra	P utenfra	F innenfra	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelse
9	Beskrivelse av monoteisme, og hvem gud er, treenighetslære					1	De bak trosbekjennelsene	Treenighetslære var ikke alle enige med fra starten av, allment kjent blant kristne i dag, men tidligere var eks. Arius
15	Synd binder mennesket, må settes fri fra.					1		
22	Skapelsen					1	Mindre bokstavtro kristendom	Skrevet ganske farget (?) Å lese dette bokstavelig vil si å se for seg at verden faktisk ble skapt på seks dager... Som en konsekvens av dette, avviser de som leser myten bokstavelig evolusjonsteorien"... "Den vanlige lesningen av myten er å lese den symbolsk..." Opplevs veldig enten-eller.
25	"Alle som tror på Jesus som guds sønn, er en del av kirken, det kristne fellesskapet"					1		Stemmer det? Må man tro på Jesus for å være "Alle som tror" medlem i kirken?
27	Tematiserer sekularisering og forholdet mellom stat og kirke						1	Protestantiske retninger + DnK
36	Religiøs mangfold i Norge, DnK og "de andre" kristne som størst	DnK					1	DnK
46	To måter kristendom kan møte moderne samfunnet på: Enten tilpasning (DNK i homofildebatt) eller fundamentalistisk bokstavtro					1	DnK	DnKs lære blir målestokk (sett i sammenheng med gruppenivå) blir igjen brukt som eksempel som trossamfunn, samtidig så blir ikke andre kirker nevnt som fundamentalistiske. Eksempelvis katolske og ortodokse kirke, som er store har klare standpunkter på homofili, kvinnelige prester osv (selv om det kanskje er i endring?)
96	Presentering av kristendoms-kapittel: Bilde av en Gudstjeneste med en prest, ingen tekst							
97	Presentering av kristendoms-kapittel, en tidslinje fra Jesus og frem til 2012 og statskirkens avvikling.	katolsk, ortodoks og protestantiske kirke blir nevnt men ikke beskrevet ved kirkesplittelsene					1	Utenfraperspektiv, men mest plass til C Forfatterne har tatt noen valg her, åpenbart.
99	Sentrale trekk, kart over hvor folk er kristne og litt om hvor det har oppstått						1	Sentrale trekk- Trekk som noen har bestemt er viktige kjennetegn
99	Monoteisme: Kristendom som monoteistisk, men med tre naturer beskrives	"Generell Kristendommen"				1	Kirkens verdensråd (felles for mange "kristne kirker") og katolske kirke. UTELUKKER trossamfunn som ikke tror på treenigheten. (Arius, jehovas vitner++)	(Tjørholm, s.25: Kirkens verdensråd er bred enhet av kristne kirker (minus katolske kirke), som ser på treenigheten og som har en felles lære som skiller kristne kirker og trossamfunn fra hverandre. Du er IKKE Kristen hvis du ikke har troen på Guds treenighet (som står om i trosbekjennelsene (s.26 Cappelen Damm). Ingen kommentarer om at andre meninger eksisterer Tydelig avstand til mormonere (som kaller seg kristne) og som mener det er tre ulike personer

100	Jesus som frelser: Beskrivelser av Jesus som messias-kongen fra GT. Synd, nåde og frelse: "De fleste kristne trossamfunn mener mennesket er født syndig..."	"Generelt, men "kristne tror at messias er det samme som Jesus."	1	1	"kristne kirker") og katolske kirke. 1 UTELUKKER trossamfunn som ikke tror	KV (Kirkens Verdensråd) bekjenner Jesus som frelser. Forklarer syndefallet ved å presentere arvesynden fra Adam og Eva som opphavet.
101-103	Frelse forklares: Som Guds nåde gjennom Jesus som redder mennesker fra å dø Her presenteres det derimot at "Kristne tror at mennesket er født med synd, men at de kan frigis fra den gjennom dåpen."	Nevnes ikke, men "de fleste kristne"	1	1	Dåpen er viktig handling for å frigis synd. Mange menigheter vil si seg enig i dette. Det finnes likevel kristne trossamfunn som ikke praktiserer dåp, som eksempelvis Frelsesarmeen. Når "alle kristne" termen blir brukt, ekskluderes eksempelvis Frelsesarmeens som kristne. (Frelsesarmeen er ikke medlem av KV, selv om de ofte er medlem av andre kristne råd)	Lutherske menigheter: Ofte krav om dåp for å være medlem (s.85). Katolske kirke, et sakrament- man blir medlem av kristi kropp (s.105). Ortodokse kirker: Dåpen innleder kristenlivet (s.138) Metodistkirken (Barnedåp): Metodistne: Dåp bekrefter nåden. (s,158) Baptister: Dåp hellig handling "avstand" fra ordet "sakrament" (s.178) Dåp bevist handling for bekjennelse og nåde. Mijonskirken: Dåp ikke sakrament, men symbolsk (s.221) Frelsesarmeen: Praktiserer ikke dåp: Guds nåde gitt mennesker uten mellommenn, liv med Gud er viktigere, men unntak på innsiden (s.248)
103	Beskrivelse av utbredelse og mangfold Beskriver disiplene til Jesus som etter hvert ble kalt apostler, og som var viktig for spredning av evangeliet	Katolske kirke, protestantiske kirke og ortodokse kirke	1	1		Fleire kirkesamfunn under ortodokse og protestantiske kirke nevnes eksplisitt at eksister, utenom i katolske kirke
104	Jesus fra et utenfraperspektiv (avsnitt om historiske kilder og hva Kristus betyr		1	1		
105	Jesus fra et innenfraperspektiv/beskrivelse: Bruker Bibelen og andre kristne kilder for å beskrive Jesus		1	1		Notis: Står "mange kristne kilder finner vi i Bibelen", hva gjør en kilde kristen?

								Utelukker Jehovas vitners forståelse av Jesus ikke som Gud Likevel så er det en samlet tanke blant mange kirkesamfunn, men bøkene har ikke definert kirkesamfunn
106	Fortsetter å beskrive Jesus innenfra, beskriver Jesus som både Gud og menneske					1		
106	Forteller videre om Jesus liv og hva som Jesus gjorde på jorden, Bibelen som forteller om hans taler og mirakler og også et utdrag i fra Matt 5,37					1		(Ikke veldig relevant, men Marcion (Marcionismen), avviste GT. Alternative Jesusfortellinger er ikke her. samt evangeliene eksklusiv Lukas)
107	Beskriver viktige taler bak mye kristen etikk som Jesus kom med. Bergpreken, gylne regel, Fader Vår. I tillegg til hva som skjer med han tiden før korsfestelsen					1		
107-108	"Fra liten jødisk sekt til en ny religion": Beskriver Korsfestelsen og tiden etter, disipler lærte om himmelriket og de så på Jesus som frelser. Fortalte om troen på Jesus som bakgrunn for at budskapet spredte seg.					1		
108	Presentering av hvem Paulus er og hvordan han var med å gjøre budskapet om Jesus tilgjengelig for ikke-jøder. Jesus som frelser for alle, ikke bare jøder.					1		
109	Tidlig kristendom: Hvordan religionen ble spredt, om forfølgelser og noen setninger om Konstantins anerkjennelse av Kristendommen, at Bibelen ble samlet og om kirkemøtet i Nikea i 325					1	1	Mest historisk, men martyrdøden er dette fremtitt som utenfra?
110	Det store skisma, splittelsen mellom øst og vestkirken. Beskrives som at kristendommen var et felles kirkesamfunn frem til østkirken ikke kunne godta paven som kirkens øverste leder.	Katolske og ortodokse kirke					1	Var det et felles kirkesamfunn? Katolske og ortodokse beskrives ikke, dette er historie og fra tradisjonsnivå.
110	Splittelsen mellom katolske kirke og protestantismen: Beskriver splittelsen som et resultat av en reaksjon på at frelsen kunne oppleves som noe som kom ved plikt og at protestanter mente det var Jesus alene som var veien til Gud.						1	Andre drev også med misjonering, men pinsebevegelsen nevnes eksplisitt som bidragsyter (også gruppenivå), noe andre protestantiske kirker blir ikke nevnt Tradisjonsnivå- historisk beskrivelse
113	Beskrivelse av historiske hendelser og lære bak opprettelsen av den protestantiske kirke. Tar for seg både hvordan Kirkens makt på tiden før splittelsen og beskriver hvordan avlatsbrev ble brukt som en "bakvei til frelsen"	Protestantismen og katolske kirke				1	1	Luthersk protestantisme Bakgrunnen i teksten bygger en introduksjon til Lutherske tankeganger som har fått prege hendelser. Både innenfra og utenfraperspektiver i formidlingen- protestantisk vinklet
114-115	Beskriver hvordan Luther stod bak Bibeloversettelser						1	Luther
117-118	Hellige tekster, beskriver at kristne deler flere tekster (GT) med jødedommen og at NT tar for seg Jesus						1	
118	Gamle Testamentet, generell beskrivelse						1	
119	Nye testamentet: Beskriver hvilke bøker som er i NT; Evangelier, APG, Brevene og Johannes åpenbaring. Nevner også eksempelvis hvor det finnes historier som blir brukt til ulike høytider og hva som står om i Joh Åp.					1		Protestantismen
119	Beskrivelse av trosbekjennelsene: "Kristendommen har tre forskjellige trosbekjennelser", nevner ekstra apostolske. Ellers beskrives treenigheten som et viktig fokus ved alle bekjennelsene	Den norske kirke				1		DnK
121	Ulikt bibelsyn, beskriver at kristne i dag har ulike syn på hvordan lese og tolke Bibelen noen mer bokstavtro, andre mer etter samfunnet					1		
121	Historisk blikk på kristendom i Norge og dens utvikling fra katolsk, til luthersk og fra enhetlig til mer mangfoldig	Katolske kirke, luthersk kristendom, Metodistkirken, baptistkirken, evangeliske lutherske frikirken, statskirken (DnK)					1	
123-124	Sakramenter og ritualer, beskriver splittelsen mellom katolske kirke og protestantiske kirken førte til ulikheter i blant antall sakramenter. Ortodokse og katolske kirke har 7, mens protestantiske kirker kun forholder seg til to sakramenter, dåp og nattverd. Dette beskrives som bakgrunn for DnKs to sakramenter og kommer på bakgrunn av Luthers lære om tro og teksten alene.	Katolske kirke, ortodokse kirker og protestantismen (Den norske kirke)				1		DnK

125-126	Nattverd, beskrives som et sakrament i "alle de kristne retningene". Beskriver at det kommer fra Jesu siste måltid. Beskrives som at nattverd er noe som skjer under Gudstjeneste.. Brødet er Jsu legeme og vinen Jesu blod. Beskriver at Jesu blod er vin som blir gitt som oftest er uten alkohol					1	Protestantiske retninger (unntak av anglikanske kirke)	Beskriver lite ulike syn på nattverden. Symbolsk, Jesu nærværende, Jesu fysisk tilstedeværende? Beskrives ikke at det kan se ulikt ut. Tydelig preg av protestantisk nattverd. Nattverden beskrives som at det ofte er alkoholfri alkohol til. Vanligvis så har katolske kirke og ortodokse kirke kun alkoholholdig vin. Blant protestantiske bevegelser er det større variasjon (noen men nlltoleranse, noen med saft noen med alkohol)
126	7 sakramentene blir nevnt, kun noen blir forklart; De som forklares er de som DnK praktiserer som sakrament eller viktige overgangsritualer (Skriftemål og sykesalving)					1	Den norske kirke	Tydeliggjør DnKs ståsted i forhold til hva som er sakramenter, ritualer osv (Sammen med gruppenivået)
126	Forteller hva en pilgrimsferd er, ikke noe pliktig, men populært blant kristne for refleksjon					1		
126	Overgangsriter: Både Dåp, konfirmasjon, ekteskap, og gravferd blir beskrevet. (DNK Blir presentert på gruppenivå også). Forteller om hvordan dåp kan praktiseres, og at det er ulike meninger med det (fokus på barnedåp). Konfirmasjon blir sett på som en bekreftelse av barnedåpen(?). Forteller så videre om ekteskap som en ramme for familieliv forbeholdt mann og kvinne, der noen protestantiske retninger har åpnet	Katolske kirke, Den norske kirke, protestantismen				1	Retninger som praktiserer barnedåp (Ikke representert er typiske baptistiske og pentakostale tanker)	Dåpen blir frontet som at det er barnedåp som er det vanligste, at andre kirkesamfunn doper som voksne blir en parantes. På samme vis er det en interessant setning om konfirmasjonen der konfirmasjonen "er en bekreftelse på at man tar i mot den kristne tro gjennom barnedåpen." Det er tydelig her at de retningene som representeres har barnedåp som sin vanligste praksis. Baptister og pinsevenner vil ikke kjenne seg igjen i dette.
127	Etikk og menneskesyn: Bibelen er grunnlaget for kristen etikk. Beskriver tanker som fri vilje og forstand på bakgrunn av skapelsesfortellingen.					1		
127	Den naturlige lov- noe som vil være felles for alle. Beskriver at alle mennesker har evne til fornuft og å tenke på rett og galt. Beskriver også at kristne legger ulik					1		
127	vekt på den naturlige lov (uten å gå i detalj)					1		
128	Menneskesyn: Mennesket er et moralsk vesen og samtidig på grunn av arvesynden trenger å bli frelst. Beskriver Gud som evig og ikke skapt, mens mennesker er skapt av Gud. Tar også opp forholdet mellom kropp og sjel.					1	katolske og (noen) protestantiske retninger	Kropp og sjel som enhet
128	Kjerneverdier: Nevner nestekjærlighet, tilgivelse og at mennesket er verdifullt. Beskriver så videre at kirkesamfunnene bruker kristen etikk for et ideal å leve etter, men at spørsmålene som aktualiseres er ulike (beskriver i dag mangfold, klima og miljøvern som noe)					1		ingen konkrete
128-129	Fortellingen om Jesus: Beskriver at evangeliene etter Jesus er for kristne en inspirasjon og kunnskap for etikk. Her trekkes bibelsitater frem som Matteus 7,12 og Markus 12:30-31. Beskriver at Jesus er viktig siden kristne ikke klarer å leve det livet han gjorde og er derfor avhengige av frelsen					1		Jehovas vitner (som kaller seg kristne), vil ikke være enig i tanken om Jesus som frelser. Men boka legger heller ikke opp til å definere jehovas vitne som kristendom.
129	Beskrivelser av ulike meninger om etikk: Beskriver her at kristne mener ulikt i etiske spørsmål eksempelvis abort, alkohol, ekteskap, verneplikt osv. Grunnlaget her beskrives som ulike bibelsyn. Et eksempel som blir brukt er å ikke ha militærtjeneste grunnet det					1		
129-130	Syn på kjønn og kjønnsroller: Beskriver at Bibelen har flere tekster som beskriver kjønnsforskjeller, som efeserne 5,22. Beskriver ulike oppfatninger av hvordan tekstene skal forstås, men at det ofte har vært en oppfatning av at menn og kvinner er likeverdige, men med ulike egenskaper. Kristne leser tekstene ulikt.					1		
130-131	Feminisme: Beskriver at feminisismen har vært delaktig i å prege kirkens syn på forholdet mellom menn og kvinner. Feministisk teologi beskrives som en alternativ tolkingsrute for å forstå bibelen.					1		

131	Seksuell trakassering og krenkelseser: Forteller at mange kirkesamfunn har et annet fokus på sex nå enn før. Mer oppmerksomhet rettet mot forholdet mellom sex og makt. Utgangspunktet for en slik tanke henger ofte sammen med gyldne regel som ikke passer med trakassering og krenkelseser. Forteller videre at kirkesamfunn jobber for å bedre dette					1	Dnk	Presenteres i sammen med eksempel fra DnK som arbeider for å bedre forhold. Tradisjonsnivå sees i sammenheng med det.
131-132	Homofili: Uenighet rundt homofile og likekjønnet ekteskap. Beskriver det som vektleggingen av bokstavtro vs åpen tolkning av Bibelen som hovedfaktor. På s.132 (mellom første og andre del av avsnittene om homofili) er et bilde av den første vielsen av et homofilt par fra Eidkrog kirke i 2017, det er kvinnelig prest også.					1	Den Norske kirke	Norske kirke får farge dette ved å illustrere den første vielsen av et homofilt par i Norge. Det nevnes ikke eksplisitt, men bildet representerer DnKs vielse. Det er også kvinnelig prest på bildet. Det er også interessant at det ikke nevnes noe særlig om hvor mange kirkesamfunn det er lov i og ikke. Majoriteten av kirkesamfunn har en konservativ tanke på dette og tillater det ikke. Her virker det nesten som 50%-50% mellom hva kirkesamfunnene mener.
132-133	Skapelsesmyten beskrives som grunnlag for at mange kristne ser seg selv både som en del an naturen og som en særstilling over den. Forvalterrolle nevnes. Økoteologi presenteres- teologi med mål om innsats blant kristne til innsats for miljøet. Forskning på menneskeskapt klima blir også nevnt. Blir også nevnt uenighet blant kristne om klimasaken					1	1	
134	Estetikk: Ofte brukt bilder i kristendommen. Jesus i europeisk kunst: Kjente kunstnere nevnes (Michelangelo og Rembrandt) som malte bibelske personer som europeere						1	Ingen som får definere- men eksempelet med Michelangelos bilder hører til katolske kirkes hovedkirke
134	Syn på andre religioner: Indre forhold beskrives som at kristne ikke skal drive med avzydsdvirkelse.					1		
135	En veil til frelse: Kristne mener alle kan bli frelst, beskrives som troen på Jesus som eneste vei (som det vanligste synet). Enkelte kristne utfordrer synes beskrives det videre, ved at en kjærlig Gud vil frelse folk som ikke har hørt evangeliet.					1		
136	Misjon: Misjon begrunnet ut fra misjonsbefalingen. Avsnittet tar for seg koloniseringen og kristen fremgang- europeisk kolonisering rundt i verden har resultert i større andel kristne. Eksempelvis er noen land katolske grunnet de ble kolonisert av katolske land, og samme med protestantiske.	Nevner Spania, Portugal og Latin-Amerika som katolsk, og USA protestantisk				1	1	(Både innenfra og utenfra)
136	Konflikter og samhold (Ytre forhold): Beskriver religionskriger og hvilke forhold som la til grunne for krig, beskriver også hvordan Kristendommen kan være med på å skape fred.						1	
343	Etikk i kristendom: Tenker om nestekjærlighet, tilgivelse og mennesket med verdi. Beskriver at mennesket er verdifullt ut i fra tanker om å være skapt i Guds bilde og skapelsesberetningen. Nevner bibeltekster som tar for seg den gyldne regel og bakgrunn for fri vilje					1		

Aschehoug

sidetall	Hva beskrives?	Hvem nevnes	P Innenfra	P utenfra	F innenfra	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelse
65	Charlotte Rørth: Gjenfortelling av hennes opplevelse av å møte Jesus i ei kirke, der hun opplever følelser for han. Dette er beskrivelser av en erfaring av Jesus som hun selv ikke finner naturlige forklaringer for. Forteller om hennes erfaringer som gjorde henne kristen.	Dansk kristen		1				Ingen retning nevnt, men tekstboks under representasjonen med "karismatisk kristendom"
153	Friedrich Nietzsche, beskriver at kristendommen med sitt moralske uttrykk om å vende det andre skinnet til, bidrar til slaveri som gjør at man ikke ha frihet				1			Diskuterbar om er individrepresentasjon eller ei, personlige utenfraperspektiver men død- ikke del av tradisjon
196	Pavens personlige engasjement for miljø og flyktninger beskrives under teksten om hva kristne er opptatte av.			1				Diskuterbart individrepresentasjon:Paven representerer den katolske kirke, men det er ikke noe offisiell lære som blir presentert her. Her er heller beskrivelse og visning av hans personlige engasjement som vises ved at han avbildes med Thunberg. Derfor går dette under individperspektiv.

Gruppenivå:

sidetall	Hva?	Hvem nevnes	P Innenfr	P utenfra	F innenfr	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelse
46	Ortodokse og katolske kirkesamfunn vokser grunnet innvandring, spesielt fra Thailand	katolsk og ortodokse kirke, fraVietnam, Polen og andre				1		
s.48	Den Norske kirke som følger av samfunnsutviklingen: Beskrives en holdningsendring i DnK, som nå blir representert med en lære som tillater kvinnlige prester, biskoper og vigsling av	DnK				1	DnK	DnK, men teksten beskriver en debatt innad i DnK. Det betyr et mulig indre mangfold i selve kirkesamfunnet.
55	Beskriver at ortodokse kristne ledere ofte har skjegg (men ikke må ha det)	Ortodoks kristendom				1		
66	Karismatisk kristendom beskrives som noe med røtter til pinsebevegelsen og som dukket opp på 60-tallet i Norge. Beskriver kjennetegn som opplevelser, tungetale, helbredelse ved bønn, profetier og åndsutdrivelse som noe de fokuserer på. Nevner konkret Hillsong Church som en bidragsyter	Pinsebevegelsen , Hillsong Church (Norge og Australia)			1		Pinsebevegelsen	
70	Mystikk en viktig del av kristendom, særlig i de nevnte	Ortodoks og katolsk kristendom			1		Ortodoks og katolsk	Kun ortodoks og katolsk nevnes her
80	Ungdomsgrupper: Velger mer selv hva de tror på, kristne ungdommer har holdninger mer lignende normalen i samfunnet hva anngår DnK brukes som eksempel for å vise et kirkesamfunn	Ungdommer				1		Variasjon mellom unge og eldre, forskning faglig utenfra
154-155	der religionens holdninger endres på samme vis som samfunnet, ved å vise til antall prester og biskoper som er kvinner og at kirken kan vie likekjønnede (selv om presten kan si nei til å gjøre det), videre beskrives vedtak om homofile kan gifte seg i kirken	DnK				1	DnK	DnK er eneste eksempelet på endringer blant kirkesamfunn mot mer liberal vei, det er heller ikke noen eksempler på at flere ikke har endret like mye på læren. (selv om det antydes at det finnes). Står ingen begrunnelse for hvorfor
158	Skeivt kristent nettverk illustreres som medarrangør for religionskritikk der de er med å sier nei til homoterapi.	Skeivt kristent nettverk				1		Illustrasjon med kort tekst

188	Pinsebevegelsens vekst, størst i verden, halvparten del av katolske kirke, DnK størst i norge, "andre kirkesamfunn"	Pinsebevegelsen, katolske kirke, DnK			1	Faglig utenfra- oversikt over størrelsen til retninger
196	Holdningsendringer i DnK presenteres. Mindre fokus på sex, samliv og abort. Mer fokus på klima og rettferdighet	DnK			1	DnK (ved Prest og Journalists synspunkter)
197	Eksempler på diakonale organisasjoner	Kirkens bymisjon, Kirkens nødhjelp, Caritas			1	
198	Pinsebevegelsen beskrives som kristne med vekt på DHÅ. Beskrives som en mangfoldig bevegelse. Megakirker nevnes og at flere menigheter fokuserer på helbredelse og mirakler	Pinsebevegelsen			1	Nevnes som mangfoldig bevegelse- noe den kan være.
198	Katolske kirke som mangfoldig i Norge: Beskriver feiring av gudstjeneste på 9 nevnte språk, potensielt flere men det er eksempler.	Katolske kirke			1	Beskriver noe om indre mangfold, ikke direkte hvilke geografiske grupper, men kanskje kan det stå implisitt ved språk gudstjenestene er på.
67	Meditasjon nevnes som vanligere i ortodoks og katolsk tro	ortodoks og katolsk tro			1	
230	Nye religioner (Under nyreligiøsitet), nevnes at nye religioner kommer med utgangspunkt i allerede eksisterende religioner. Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige og Jehovas vitner nevnes som noen som har en annen tros lære og som kommer som utspring fra kristendommen.	Jehovas vitner og Mormonere			1	Ekskluderes som kristendom, men med inspirasjon og opphav som kristne. Under kapitlet nyreligiøsitet. De liberale tankene i DnK får mer plass. Beskriver ikke at prester eksempelvis kan velge selv om de vil vie likekjønnede eller ei, og at det er et indre mangfold i DnK. Fokuset i denne teksten er å vise endring ut i fra samfunnet.
239	DnK Beskrives som eksempel på mer liketilling i kirker. (Lik mengde kvinnelige og mannlige biskoper), vigsling av likekjønnede par blir også nevnt.	DnK, Protestantisme			1	
242	"Den hellige familie" blir nevnt som noe som er spesielt sentralt innenfor katolske or	Katolske kirke og ortodokse tradisjoner			1	
243	Nevnes (i en kort setning) at munkeordenen som er stor i flere religioner også finnes i katolsk og ortodoks kristendom.	Katolske kirke og ortodokse tradisjoner			1	
262-263	Den russisk-ortodoksekirke ble beskrevet som marginalisert fra staten, men nå har kirke og stat et sterkere bånd. Dette illustreres i boken med et bilde i fra en katedral med Putin og den gamle og nye patriarken.	Russisk-ortodokse kirke			1	Russisk-ortodokse får plass, hva med de andre ortodokse retningene? Lite nevnt
264	USA (geografisk) mangelkristne, spesielt protestanter	Protestantisme og USA			1	
272	Den Katolske kirke blir beskrevet som en organisasjon som støtter opp om menneskerettighetene (beskriver som at rettighetene passer med deres lære)	Katolske kirke			1	Katolske kirke
294-297	Samer: Hadde egen religion, men misjon og fornorskning vannet ut den eldre religionen og samer er i dag ofte knyttet til læstadianismen (blant de kristen), men mange er ikke en del av denne bevegelsen. De samles i forsamlinger og er en del av DnK.	Læstadianismen, samefolket, DnK			1	Læstadianisme, DnK

TRADISJONSNIVÅ ASCHEHOUG:

sidetall	Hva?	Hvem nevnes	P Innenf	P utenfr	F innenf	F utenfra	Hvem får definere	Begrunnelser
23	Maleri med tekst om at: Munker skrev og kopierte manuskripter (i tidlig tid), beskrives ved de tydet hverandres skrift i dårlig lys.					1		
25	Beskrives at kristne tror bøkene i Bibelen var guddommelig inspirert selv om de formet budskapet med egne ord.				1			
26	Johannesevangeliet beskriver Jesus som Ordet.				1			
28	Hellige skrifter: Bibelens manuskripter finnes med variasjon i sag, der det er variasjoner i hebraiske og greske grunnteksten fra før boktrykkerkunsten					1		Faglig utenfra- Beskriver Bibelen uten å ta stilling eller hensyn til hva folk innenfra mener. Beskriver utenfra synlige variasjoner.
36	Kristne har ofte et personlig forhold til Gud, og				1			
41-42	Religioner i Norge i dag: Kristendom som klart størst, med DnK som størst. Tabell over medlemmer i religioner i norge, over 70% i kristen trossamfunn, kun 30% sier derimot at de tror På Gud.					1		
44-45	Den kristne perioden: Forteller om overgangen fra vikinger fikk et møte med kristendommen og som gradvis ble i endring med det store vendepunktet rundt tusenårsskiftet, med lover basert på katolsk kristendom. Videre fortelles det om innføringen av protestantismen i 1526, veksten av kirkelige aktiviteter Under Hauge på 1800tallet, 1900-tallets framvekst av nye kirkesamfunn (inkludert pinsemenigheter, metodister, baptister og misjonsorganisasjoner.	Katolske kirke, DnK, nye kirkesamfunn i Norge Eks: Baptister, pinsevenner, metodister og misjonsorganisasjoner				1		Historisk utbredning
45-46	Pluralistiske periode: Beskriver perioden vi er i nå og fra 1970. Beskriver innvandring av katolikker fra Vietnam og Polen (++). Det Innvandringen fører til en større kristent mangfold. Ortodokse kirkesamfunn vokster også	Katolske kirke (Vietnamsiske grupper og polske grupper spesielt), ortodokse kristne				1		Nevner noen grupper innvandrere
46-46	Lover og livssynspolitikk: Beskriver Kristendommens forhold til staten og dens religionspolitikk. DnK som favorisert kirkesamfunn og litt om ønsket om løsrivelse fra staten i 2012	DnK						Naturlig fokus på DnK mtp omfanget på den tiden

46	Bibel og norsk språk: Mange uttrykk fra Bibelen brukes som en del av vår norske dagligtale						Norsk kristendom	
48	Religiøse endringer: Bibelen fortolkes annerledes enn før beskrives. "De fleste kristne (og muslimer) har latt seg påvirke av (denne) utviklingen i samfunnet". De kristne eksemplene er DnKs historiske utvikling med kvinnelig prest og vigsel av likekjønnede og at det i dag er 50% kvinnelige biskoper.						1 DnK	De fleste kristne som det refereres til. Referer til DnK med mer hard debatt (Grupperspektivet også her)
49	Geografisk variasjon, beskriver ulik mengde kirkelig aktivitet etter hvor på landet det er. Beskriver sør og vestlandet som Bibelbelte.						1	
59	Beskriver at søndagen er kristenommens helligdag. (Alle kristnes hviledag)						De fleste kirkesamfunn, men syvendedagsadventister bruker lørdagen	s.277 i Tjørholm- Lørdagen viktig - Shabbaten
60	Beskriver at dåp: de fleste kirkesamfunn doper barn tidlig.						Kirkesamfunn med barnedåp	Flere kirkesamfunn har ofte dåpen senere. Pinsebevegelsen, baptister osv. Skriver "de fleste", så blir det en normalitets tanke, men dette er bedre enn at kristne doper barn. Nå legges det opp til at det kan være et mangfold men det er ikke tydelig.
60	Kristne høytider feires blant både kristne og ikke kristne for å dekke menneskelige behov og ikke nødvendigvis noe religiøst						1	
67	prester får høre fra folk i menigheter om religiøse opplevelser						1	Ordet prest og ikke pastor forteller noe om hvilke typiske kirkesamfunn som representeres
67	Beskrivelse av ritualer for å fremkalle religiøse opplevelser: Beskriver bønn som en måte å snakke med Gud på, meditasjon brukes også.	Eksempler på hver som driver med meditasjon er ortodokse og katolikker					1	Utenfrabeskrivelser, ingen konkrete eksempler
70	Spiritisme er noe som blir beskrevet som ofte noe						1	1
74-75	Beskriver religioners utbredelse, deriblant kristendommen som dominerende (illustrert med kart). Dominerende i Amerika, europa, Sør-Afrika osv. Viser stabil prosentutvikling blant tilhørende til livssynet.						1	
79	Kristendom som forskjellsreligiositet (i forskning), karismatiske kristne representerer å stille krav, ha engasjement og å utfordre. Og Kristendom som "humanreligiositet"-minkende oppslutning til kirkesamfunn som ikke stiller krav. (Men at dette kommer an på samfunnet det er i)						1	
107-109	Forholdet mellom kristendom og humanisme: Her beskrives det at flere kristne er humanister og begrunner dette ut i fra å være del av Guds bilde. Skapelsesberetningen nevnes som at mennesker har annen status enn naturen. Jesus representerer Gud, og flere eksempler om Jesus og sabbaten blir brukt for å gjøre det som er godt for mennesket. Beskriver at ikke alle kristne er humanister, men noen er og at humanistisk tenkning kan finnes i kristendommen.						1	Ingen som får definere: Beskrives som at noen tenker slik, mens andre gjør ikke.
108	Uttdrag fra Salme 108 i bibelen						1	
125	Judits bok blir brukt som et eksempel i etikken på en fortelling fra Bibelen (som er innforstått kristnes bok) og at hun drepte en hærfører for å redde jødisk folk fra overgrep. (Illustrasjon av Judit)						1	Katolske kirke og ortodokse retninger
129	(Under etiske refleksjoner): Årene før 1960- Seksualiteten til folk preget av et tradisjonelt kristent syn, med samleie hører til ekteskapet mellom menn og kvinner						1	Historie
131	Monoteistiske religioner som kristendom tror Gud har skapt mennesket med en sjel og unik verdi						1	
144	Bibelfortelling om Adam og Eva fra 1.Mosebok inkludert illustrasjon. Forteller at de følte på skam						1	

146	Eksempler på motivasjoner til å handle etisk kan for kristne være tenken om himmel og helvete, i tillegg til motivasjoner her og nå						1		
150-151	Moderne religionskritikk: Forskning tilsier at jorda er eldre enn det Bibelen skal ha sagt. Beskrives videre at mange kristne godtok tanken om evolusjon og at verden er skapt ut fra en utvikling.						1		
151	Fundamentalister: Blir beskrevet som bokstavelig tolkning av skriften. Beskrives at mange fundamentalister ikke godtok Darwins evolusjonslære og hevder Bibelen er ufeilbarlig.	Fundamentalister (ikke en konkret gruppe)					1		
152	reformasjonen på 1500-tallet som at folk brød med negative trekk ved egen religion. Nevnes også hvordan Jesus kritiserte jødene og kom med nye tanker. Beskrivelser av hvem Jesus er. Starter ved å fortelle om Jesus som en historisk skikkelse, for deretter å ta for seg hva evangeliene beskriver om Jesus og hva han fortalte. Fokuserer på Jesu forkynnelse om Guds rike, blant annet dras Lukas 15 inn som et eksempel på at Gud er for alle. Videre beskrives det at et poeng Jesus gjorde var å sine møter med vanlige folk i ulike situasjoner som han møtte med omsorg. Det står om Jesus somhelbreder mennesker, gjør mennesker til live og andre undre.				Protestantismen			Beskriver bruddet med paven som at mennesker kritiserer noen negative trekk. På en måte tas det stilling til hva som er godt og ondt her.	
188-189							1	1	(Mest innenfra, men starter utenfra)
188	Faktaboks om kristendom: Forteller noe om hvor mange som er med og utbredning til de ulike større retningene.	Katolske kirke, pinsebevegelsen, DnK, og "andre kirkesamfunn"			Katolske kirke, DnK og pinsebevegelsen		1		Nevner kun tre grupper. En del kirkesamfunn kommer under kategorien "andre". Kirkesamfunn med andre bøker enn Bibelen blir ikke nevnt. Kanskje bevisst har forfatterne ikke skrevet ned antall bøker i Bibelen, kanskje har det med mangfold å gjøre, for å ikke utelukke visse kirkesamfunn.
189	Bibelen, hva den består av og litt generelt. Beskriver NT ikke hva GT inneholder, åpen for ulike versjoner?						1		Faglig innenfra, beskriver hvilke deler av NT som er "viktige"
190	Forteller om Jesus ut fra evangeliene som skildrer at Jesus viste frem hvem Gud er. En sentral fortelling som tas opp er påskefortellingen og at Jesus overvant døden.						1		Mener alle kristne Jesus overvant døden?
191	Beskriver Paulus som en sentral skikkelse i NT og viser til Kor 13 for å vise kjærlighet som noe sentralt for religionen.						1		
192	historiske som flest har forsket på. Beskriver at det er fakta at flere trodde Jesus stod opp fra de døde, men dette kan ikke vitenskapelig bekreftes.							1	
192-193	Troslæren: Beskriver at kristne tror Jesus var fullt menneske og Gud. (Inkarnasjon). Gud er skaperguden. Det beskrives at "svært få kristne i Norge mener at verden ble skapt på seks dager, slik Bibelen forteller. De tror på evolusjonslæren og leser fortellingene om hvordan jorda ble skapt som billedtale." Videre beskrives treenigheten og kristne forsvarer at det er en monoteistisk religion ved at guden framtrer på disse ulike måtene. Gud ble menneske, og kan derfor frelse verden. Boka skildrer videre frelse som noe som handler om en form for fellesskap med Gud etter døden, men at det finnes ulike tanker rundt hva frelse er og hvordan det ser ut.						1	1	Treenighetslære Tror alle kristne på evolusjonslæren? Enkelte kirkesamfunn tror ikke på treenigheten (hvem?)
194	Høytider beskrives. Pinse, påske og jul som sentrale for de fleste. Gjengir høytidenes opphav (i NT). Beskrevet "generelt".						1		Verdt å merke seg at det er ulikheter i hvordan høytider feires og at noen kirkesamfunn feirer på ulike tidspunkter. Ingen grupprepresentasjoner i høytider.

195	<p>Ritualer: Beskriver at "de fleste" kirkesamfunn har dåp og nattverd som de viktigste ritualene. Nattverden gjentar på symbolsk måte det siste måltidet Jesus hadde med disiplene sine i åpsken. For mange kristne er dette det fremste uttrykket for fellesskap med Jesus." Dåpen: Beskrives som at normalen er barnedåp, nevner ikke kirker, men nevner at noen krever voksen alder for et aktivt valg.</p> <p>Til slutt illustreres et kirkebygg ritualene blir gjort i, i fra DnK- men nevner ikke kirkesamfunnet i teksten. Kun "Bøler kirke"</p>					1	1	<p>Noen har 7 sakramenter (Nevnes ikke), noen har 2. "ritualer"- tar ikke stilling til "sakrament" for kristne Typisk for protestantiske kirkesamfunn med 2 sakramenter-definisjonsmakt(?).</p> <p>Nattverden: for "mange kristne" - prøver unngå utelukkning av syn- MEN symbolsk tanke av nattverden favne ikke eksempelvis ortodokse retninger og katolske kirkes transsubstansiasjonslære (Fysisk endring), også læren i DnK forteller noe om en tilstedeværelse i nattverden og ikke bare symbolsk (som er vanligere i pinsebevegelse, baptistretninger, metodistkirken++)</p> <p>Dåpen som normal med barnedåp- bære preg av at "voksendåp" er fremmed. Det er det derimot ikke. De fleste kirkene som driver med barnedåp, vdaer også voksne, men dåpen sikrer medlemskap flere steder. Det er ikke noe som utelukkes, men ved kirkesamfunn som ikke driver med barnedåp, er barnevelsignelse vanlig (Baptister, pinsevenner++). Å utelate dette, bærer preg av at kirkesamfunn med barnedåp som alternativ får prege.</p>
196	<p>Problematiserer om kristendommen er foranderlig eller ikke. Gjengir tematikken fra Kristiansen og Bakkevig's bok, beskriver at kristendom endrer seg gjennom generasjoner. I bunnet av siden er paven illustrert sammen med Greta Thunberg-eksemplifiserer også hans engasjement for klima og flyktninger.</p> <p>Teksten beskriver riktignok at kristne er uenige på etikken som teksten tar for seg.</p>	Katolske kirke, DnK.					1	<p>Litt ensidig fremtoning- pro miljø og klima? Nevnes ikke direkte at flere tror eksempelvis klimaendringer ikke er menneskeskapt og flere vil ikke være enige i engasjementet</p>
197	<p>Diakoni beskrives som kristent omsorgsarbeid, motivert av Jesus sin omsorg. Beskriver kristne som startere av sykehus.</p> <p>Beskriver videre etikk for hvordan drive omsorg og hva som er rett og galt for kristne som mangfoldig, men at kristne er enige om at Jesus er det viktigste etiske forbildet.</p>	Kirkens bymisjon, kirkens nødhjelp, Caritas evangeliesenteret					1	<p>Gruppene som nevnes får representere omsorg Er noen andre tidlig ute og ikke nevnt?</p>
197-198	<p>Kristendom i verden og Norge: Beskriver sekularisering i Europa, mens det vokser andre steder med kristne. Det er flere kristne utforbi Europa i dag.</p> <p>Pinsebevegelsen nevnes som de som vokser mest i medlemmer.</p> <p>Videre beskriver det at de nordiske landene har lutherske tradisjonen som største retning, i Norge representert med DnK.</p> <p>Videre beskrives det et økende kristent mangfold i Norge (nevner katolske kirke som mangfoldig i seg selv (også gruppenivå her))</p>	Pinsebevegelsen, DnK (luthersk kristendom), katolske kirke					1	<p>Nevner bare noen hovedgrener. Lite om østkirken (ortodokse retningene)</p>
198-199	<p>Kristne kulturarven: Beskrives som Kr.dom størst i Norge over lang tid og at mange av vpre navn, bygninger, språk og samfunn er inspirert av kristendom.</p>						1	
235	<p>Om sex: Vanlig for kristne å tenke på seksuell nytelse som noe godt. Beskrives som at flere ser på det som en gave fra Gud</p>					1		
237	<p>Kristendommens Gud beskrives ofte som maskuline trekk, med ord som "han", "herre" osv. Beskriver at kristne ser på gud som "far" som forsterker tanken. Det nevnes videre at denne oppfattelsen kan komme av sosiale strukturer der menn var lederne og fikk definere mer, og at det i dag er flere som utfordrer sunet på kjønn i relasjoner</p>						1	

239-240	Beskriver at protestantiske kirker jobber for likestilling. Videre (uten at det trenger å handle om protestantiske kirker) står det at det ble vanlig med kvinnlige prester på 1900-tallet. Spesielt der hvor likestilling står sterkt. Dermed at samfunn og religion utvikles mot hverandre. Nevnes videre at flere kirkesamfunn i dag (ofte med protestantiske røtter) lar likekjønnede få gifte seg, noe som skiller dem fra en del andre kirkesamfunn. Under teksten er det en illustrasjon av den første kvinnelige presten i Norge (tilhørende DnK9, Ingrid Bjerkås).	DnK					1 DnK	Protestantismen blir beskrevet som noe liberalt. Som at det er normalisert i protestantiske trossamfunn med liberalisering av hvem som kan ha lederroller og hvem som kan gifte seg. Det kan nok stemme at det er et flertall i protestantiske kirkene, men det blir ikke gjort rede for det interne mangfoldet blant kirkesamfunnene. Antydning til å forholde de sentrale samfunnsendringene som blir beskrevet ut i fra DnK. (se gruppenivå). Kirkesamfunn utenom DnK blir ikke presentert verken med deres holdninger eller hvordan de forholder seg til samfunnsendringer.
241	Marias Lovsang: Beskriver et kvinnelig forbilde i Bibelen og brukes blant flere som at 241 kvinner har en sentral plass for Gud.					1		
242	Familielivet- kristne lærer å se på Gud som en kjærlig far.					1		
249	Under fundamentalisme beskrives skapelsen som ut fra 1. Mosebok. Videre beskrives det at kristne fundamentalister vil lese skapelsesberetningen som bokstavelig, mens det beskrives at mang andre kristne leser det billedlig. "De aller fleste kristne i Norge er ikke fundamentalister. De tror på evolusjonslæren og tolker denne teksten som billedtale om at Gud har satt utviklingen i gang og gir mening til tilværelsen."					1	1	Er det slik at de som ikke er fundamentalister tror på evolusjonslæren? Kan være faglig innenfra syn her, beskriver ikke om det ligger forskning bk dette. Og stemmer det at veldig få er "fundamentalister"?
262	(Under sekulariseringskapittel) Konservative kristne har fått mer makt i enkelte land (som Ungard og Polen)						1	"Konservative kristne"- hva er en konservativ k kristen?
264-265	Kristendommen står sterkt, beskriver religionshistorie i USA, preget av minoriteter og med et flertall protestanter. Et unntak blant de vestlige landene der religion har fått støtte rolle. BEskrives at det er vanlig å bruke Gud i retorikk i politikken.						1	
265-266	Norges nyere religionshistorie: Fra å være kristendominert med en statskirke, til å gradvis gå vekk fra denne ordningen. (Åpenhet for andre religioner og kirkesamfunn enn DnK)	DnK (Folkekirken)					1	Utenfra- historiske beskrivelser
294-297	Beskrivelser av (noen) samers overgang til kristendom fra Læstadius						1	Læstadianismen
297-298	Historisk beskrivelse av ønsket fra myndighetene om å omvende samer til kristendom. Thomas von Westen nevnes og bidro til å gi forkynnelse på samisk.						1	
302-303	Beskriver at det er spesielt mye kristent innhold i flere nyhetsmedier, samt at det finnes egne kristne aviser. (Selv om det beskrives at ISlam hadde flere oppslag i nyhetsmediene)						1	
308	Populærkulturelt innhold av Kristendom: Tix, Lucifer og Assasins Creed nevnes som populærkulturelle elementer med inspirasjon av kristne elementer.						1	
324	Sør-Afrika lagde en kommisjon ledet av erkebiskopen Desmond Tutu, som bygde på kristne verdier om forsoning, det voldtektsoffer fikk møte overgriper og beskrive opplevelser						1	Tutu, var forøvrig fra den anglikanske kirke
326	Samarbeid mellom Norges Kristne Råd og andre tros- og livssynssamfunn for fred. (utgivelse av felles bok)						1	
327	STL (Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn) beskrives som et felles samarbeid. DnK nevnes av kristne representanter (I tillegg til andre religiøse grupper)	DnK					1 DnK	Både katolske kirke og norges kristne råd er også representert her. Men kommer ikke tydelig frem, kun DnK som egen representant.
328	Moderne dialog mellom kristne og muslimer: 2007 ble det et initiativ til å finne ut hva som er felles mellom muslimer og kristne						1	